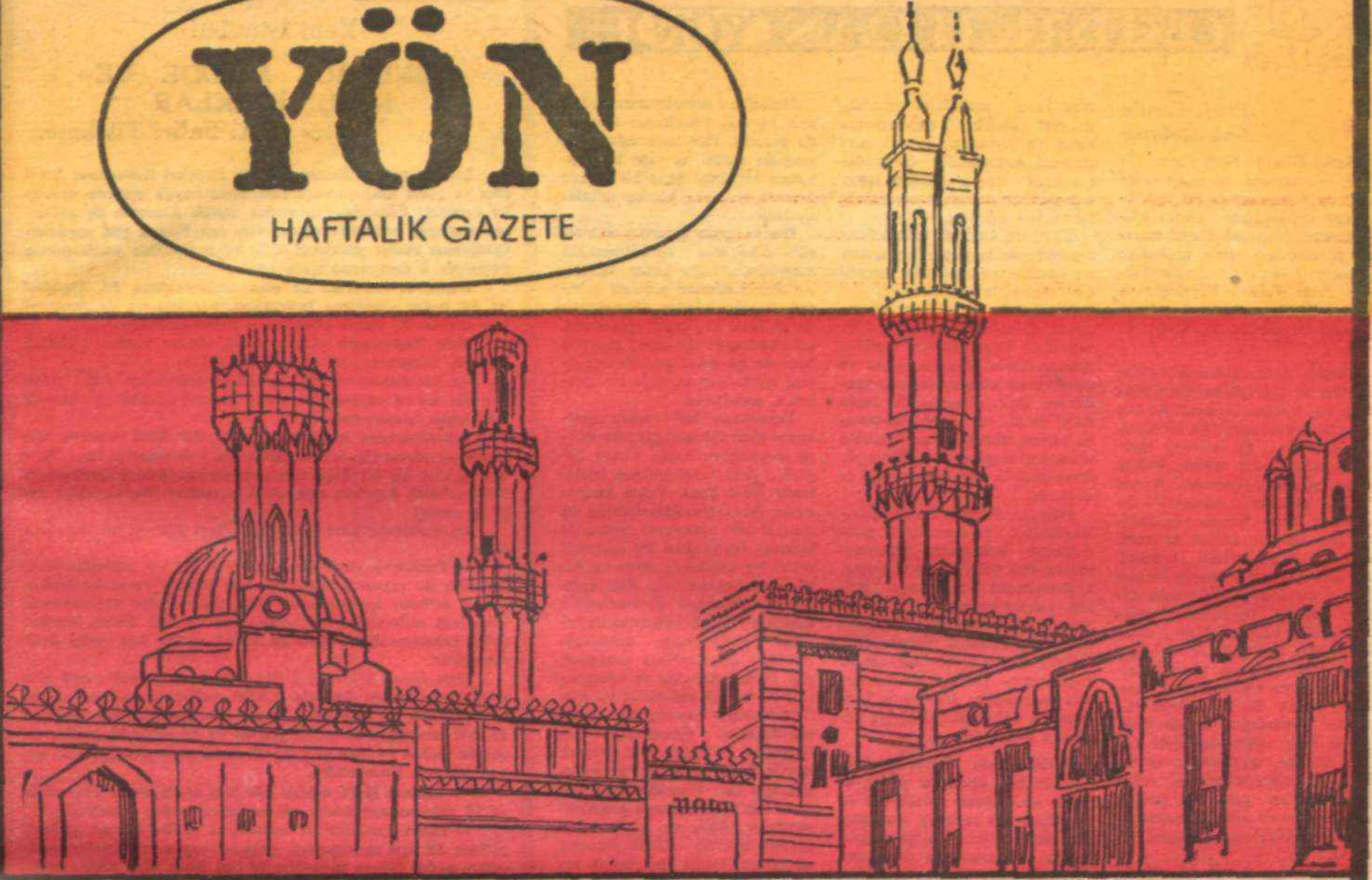
YÖN
HAFTALIK GAZETE

Sosyalist Mısırda din politikası

Yıl: 5 - Sayı: 159 15 NİSAN 1966 125 Kuruş

OKUYUCU'DAN YÖN'E

Prof. Esen'e Açık Mektup

Sayın Bülent Nuri Esen,

Radyo «demokrasi nedir ve ne değildir.» konusunda bir açık oturum yapılacağını anons ettiği zaman, duyulan memnuniyete, bu oturuma sizin başkanlık edeceğiniz ve prof. Aydın Yalçın Prof. Turhan Feyzioğlu ve Behice Boran'ın da katılacağının öğrenilmesi bir de büyük ilgi ekledi.

Ancak, açık oturumu açtığınızdan bir kaç dakika sonra dinleyiciler, kendilerini bekliyen hayâl kırıklıkları serisinin birincisine uğradılar. İlk salvoyu siyasi partilerin ağır topları haline gelen akademisyenlerden Aydın Yalçın savurdu. Adalet Partisi sözcüsü sayın Yalçın «üç dakika gibi kısa bu zaman zarfında demokrasinin tarifini yapmak zordur» sözleriyle hemen hemen bütün ziyaretçi profesörlerin davet üzerine verdikleri konferanslarda başvurdukları ucuz bir taktik kullandı. Bu taktiğin Nasrettin Hoca'nın bilen bilmiyene anlatsın hikâyesinde bir paraleli vardır Bu profesörler ekseriya konferansın konusu hakkında fikir sahibi dinleyici kitlesi önünde konuşurlar ve bu taktikle dinleyicilerinin «eğer vakti olsa idi şunları ve şunları da söyliyecekti «fikrine kapılmalarından faydalanmak yoluna giderler

Feyzioğlunun ise ilk sözleri Yalçınınkinden hiç te parlak değildi Demokrasinin tarifine Abraham Lincoln'un «For the people, by the people of te people» halk için halktan ve halk tarafından sloganının yanlış tercümesiyle söze başladı.

Ama bilmesi gerekirdi ki, Lincoln'ın bu sözleri çok ve hem de çok zaman aşınmasına uğramıştır.

Kısa bir müddet sonra çok bariz bir hakikat ortaya çıktı. Akademisyen politikacılar oturuma» partilerinin propaganda ve savunmasını yapmak için katılmışlardı »

Adalet Partisinin Yalçın'ı hülâsaten «ekseriyet millî iradeyi temsil eder Madem ki, ekseriyet Adalet Partisindedir, Adalet Partisi istediğini yapar istediği kanunu çıkarır» demektedir.

Halk Partisinin Feyzioğlu'su «meşruiyetini kaybeden bir iktidara karşı muhalefet obstrüksiyonist usullere başvurmakta haklı ve serbesttir, çünkü parlâmento hayatımızda da iktidarın gayri meşru yollara sapıp sapmadığına karar verecek Halk Partisidir» diyordu.

YTP. ile CKMP. temsilcilerinin birbirine benzeyen kanaatları ise «demokrasi bir refah sistemidir» sözleriyle özetlenebilir.

Dinleyiciler hayâl kırıklığı serisinin ikincisine uğratan TİP. temsilcisi Sayın Behice Boran'a gelince, kesin olmıyan, ürkek ve mütereddid cümlelerle ve kendinden emin olmıyan bir tonla ifade ettiği ve «sınıf mücadelesi, ekmek hürriyeti» gibi lâflarla süslü tezine göre de» ekonomik demokrasisiz siyasi demokrasi olamazdı.

Halbuki Behice Boran memleketimizde Parlâmentoya girip Bakanlık koltuğuna yerleşmenin en kısa yollarından biri olan, Üniversiteden politikaya intisap, *yolunu* en son seçen akademisyenlerden biridir. Kendisini okuma itiyadından vazgeçirerek politika meşgale ve ihtiraslarına kapılmasını yetecek zaman henüz geçmemiştir. Bu sebeple kendisinden daha ilgi çekici bir konuşma beklenirdi.

Sayın Bülent Esen, Başkanlık ettiğiniz oturuma yanlış olarak «demokrasi nedir ve ne değildir.» adı verilmiş. Bu oturuma siyasi partilerin propaganda ve savunmaları» ünvanının verilmesi daha yerinde olurdu.

Sayın Bülent Nuri Esen, üçüncü hayâl kırıklığına da siz sebep oldunuz: Uzun senelerdenberi Anayasa kürsüsünü işgal etmektesiniz. Başkanlık ettiğiniz bu oturumda neden meslektaşlarınızı sadede davet etmediniz ve neden kendilerine skolastik metodun yani «üstad böyle dediği için böyledir» metodunun iflâs etmiş olduğunu ihtar etmediniz.

Müsaade ederseniz cüppeleriyle, kepleriyle ve isimlerinin önünde bir İspanyol asilzadesinin ağzının suyunu akıtacak uzunlukta Doktor, Doçent, Profesör. Dekan, Rektör gibi ünvanlarıyla akademisyenleri bırakalım da demokrasiden sokaktaki adamın ne anladığını görelim.

Evvela konunun tartışmasına teoride demokrasi nedir, uygulamada demokrasi nedir, diye bir ayırım yapmakla girmek gerekirdi. Akademik kariyerde bunca tecrübe sahibi ünlü profesörlerin bu noktaya temas bile etmemeleri affolunur bir davranış değildir.

Teoride ne olursa olsun uygulamada demokrasi negatif bir idare tarzıdır. Küçük Yunan Siteleri ve belki bir iki ufak İsviçre kantonu hariç dünyanın hiç bir tarafında halkın doğrudan doğruya kendi kendisini idare ettiğine rastlanmamıştır. Siyasi partiler programlarıyla halkın karşısına çıkarlar. Bir fert hiç bir parti programında bütün istediklerini bulamıyacağı için, arzularına en yakın programlı partiyi tercih ederek oyunu kullanır.

Modern Maliye ilminin babası sayılan De Vitti de Marco «Ferdi, devlet masrafına asgarî miktarda iştirak etmek istiyen ve fakat devlet sarfiyatından azamî miktarda faydalanmak gayesiyle hareket eden, bir adam olarak kabul etmek gerekir» demiştir.

Demokrasi uyarlamasında bunun parasal politikanın tayininde görülür. Her toplumda çıkar grupları vardır ve yine bir toplumda bir anda veya bir sürede üretilen mal ve hizmet miktarı sınırlıdır

İşte bu çıkar grupları miktarı belli olan mal ve hizmetlerin mümkün olduğu kadar fazlasının kendi ellerine geçmesi çabasıyla hareket ederler. Demokraside politika bu çeşitli çıkarların uzlaştırılması neticesi taayyün eder ve bu çıkar gruplarının siyasi güçleriyle orantılı bir dengenin sonucudur.

Demokrasi bir refah sistemidir sözü ise arabayı atın önüne koşmaktan başka birşey değildir. 1959 Martının son haftasında New York Times gazetesinde Asya memleketlerinde üç senelik bir inceleme gezisinde bulunan iki yazarın bir makalesi çıktı. Bu makalede Asya ve Afrika memleketlerinde Batı anlamında *demokrasi denemelerinin* özellikle iktisadî kalkınma ile beraber yürütülmeğe çalışıldığı takdirde diktatorlükle sonuçlandığı iddia edilmekte ve «demokrasi bir bolluk rejimidir; bu gün demokrasiye kavuşmuş batılı memleketler, demokratik kurumların kökleşmesine yetecek sürede bolluk devreleri geçirdikleri için bu memleketlerde demokrasinin kurulması mümkün olmuştur. Asya ve Afrika ekonomisi yıllardır darlık geçirmiş ve geçirmektedir. Bir bolluk rejimi siyasî kurumun bir darlık ekonmisinde gelişmesine imkân yoktur» denmektedir.

1964 senesinde Stanton Üniversitesi tarafında 19 yazarın yazılarının derlenmesiyle hazırlana «The Role of The Miltary in the Underdeveloped Countries - Geri Kalmış Memleketlerde Askerlerin Rolü» adlı bir kitap yayınlanmıştır. Bu kitapta iktisaden geri kalmış memleketlerde demokratik rejimle başlıyan kalkınma hamlelerinin askerî diktatörlüklerle sonuçlandığı tezi ileri sürülmüş ve buna otuza yakın memleket örnek olarak gösterilmiştir.

Uygulamada demokrasi ne olabilir sorusuna sokaktaki adam şu cevabı verecktir:

1 — Kanun karşısında eşitlik,

2 — Kanunun gerektirdiği usullere uygun olmadan hiçbir kimsenin hürriyetinin tahdid edilememesi ve mal ve mülkünün elinden alınamaması,

3 — İstediği dine inanmak serbestisi,

4 — Hayatını istediği şekilde çalışarak kazanmak serbestisi,

Bunlara bir de Behice Bora'nın ekliyeceğine emin olduğumuz «Hayata herkesin eşit *şartlarla başlıyabilmesi* eklenebilir.

Muhakkak olan bir şey de demokrasinin bir çoğunluk diktatoryası kurulması ve bir iktidarın, «millî irade bende tecelli etmiştir» diyerek muhalefeti hiçe sayıp. kendi iktidarına avantajlı ortam yaratacak kanunlar çıkarıp icraata baş vurması demek olmadığıdır.

Behice Bora'nın savunduğu teze gelince kendisi her halde çok iyi bilir ki 1215 de bir mücadele neticesi asillerin kraldan bazı haklar elde ettikleri Magna *Carta*'dan tam 780 sene sonra 1912'de İngiltere'de kadınlara seçim hakkı tanınmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda Luddite'ların tepkisi Owenistlerin, Chartist'lerin mücadelesi, Fabian Society nin gayretleri ve işçi birlikleri hareketleri sonucu elde edilen haklar, hep bir sürekli mücadele sonucu kazanılmıştır.

Demokraside her sınıf haklarını yapabileceği siyasî baskı ile ortanın olarak alabileceğine göre, savunduğu ekonomki demokrasi tezi ancak temsil ettiği sınıfın organize edilerek yeter sayıda oy alabilmesi ile gerçekleşecektir.

Türkiye'de Cumhuriyet idaresi, Anayasa, seçim, medenî hukuk vesaire gibi demokrasinin temel enstrumanları fiiliyatta bir tek adamın «largesse»i olarak Türk milletine hediye edilmiştir Tanzimatta başlıyan hürriyet mücadelesinin 1924 de birdenbire zafere ulaşması büyük Atatürk'ün cemilesidir. Mücadelesiz elde edildiği için, tehlike hâlinde bir mirasyedi ilgisizliğiyle *kolayca elden* çıkarılması ihtimali vardır.

Sayın Bülent Nuri Esen, millet zaten Üniversiteden politikaya geçen akademisyenlerin fikirlerini Meclis kürsüsünden radyo vasıtasıyla yeter miktarda dinliyor. İnanın bunlardan gına da gelmiştir artık. Sizden ricamız bir de sokaktaki adamın katılacağı bir açık oturuma başkanlık edin de idare edenlerin değil, idare edilenlerin demokrasiden ne anladığını öğrenelim.

Çünkü uzun vâdede iktidarların ve hatta rejimlerin ka*derini sokaktaki adamlar* çizerzeler.

Selâhaddin TUKYU

BASINDAN

Yeni İstanbul

BİNLERCE MADDE VE KARIŞIKLIKLAR

A. Sabri Türkmen

Evvelki gün Başbakan, dün de Dışişleri Bakanımız Amerika ve Nato andlaşmaları hususunda beylik sözlerle demeçler verdiler. Fikirlerimizin aksine olarak Amerika ile andlaşmaların tâdil edilemiyeceğini, Nato'dan Fransa gibi ayrılamıyacağımızı endişe yaratacak telâş ve acelecilikle yazılarımızın neşrinden 6 saat sonra ifade ettiler.

Başbakan Amerika ile olan andlaşmaların 55, Dışişleri ise 50 kadar olduğunu belirtirken, her ikisinin de meseleyi tam mânası ile tetkik etmedikleri anlaşılmaktadır.

Hele Başbakanın «Üs» yoktur, «tesis» vardır» sözünü hayretle karşılamamak mümkün değildir.

— Memleketimizdeki Amerikan üslerinden sağır sultanın bile haberi varken, bir takım kelime oyunlarına girerek saklanmak istenen nedir?

Amerikalıların idaresinde ve hiç bir Türk kom[illegible]nın müdahale edemediği casus uçaklarının kalkıp indiği hava [illegible]ları ve yine hiç bir Türk subayına yerinin dahi gösterilme[illegible] Nükleer silâh depoları, rampaları mevcuttur. Bunlar «Üs» değil de nedir?

Bu muharebe karargâhlarına askeri lisanda pekâlâ «Üs» denir.

— Demagoji yapmakla memlekete bir şey kazandırılmaz. Amerika ile yapılmış andlaşmalarda hatalar varsa bunlardan *dolayı milletçe kayıplarımız oluyorsa, elbette değiştirilecek* veya fesh edilecektir. Hükûmetin aslî vazifesi budur. Vazifelerini yapmıyacak olanlara da millet elbette hak ettiği dersi verecektir.

Nato Genel Sekreteri 2 gün önce kuruluş yıldönümü münasebetiyle verdiği demeçte NATO andlaşmasının en mühim hususiyetinin 15 maddeden ibaret olduğunu iftiharla bildirdi. 15 ayrı memleketi bir araya getiren bu 15 maddelik andlaşmanın da tarihin en kısa ve kuvvetli andlaşması olduğunu da ayrıca bilhassa ifade ettiler.

— Madem ki 15 madde gibi kısa andlaşmalar kuvvetlidir ve 15 yabancı memleketi mükemmelen tatmin etmektedir.

O halde Amerikalılar «andlaşma enflâsyonuna» giderek bizimle 55 ayrı andlaşmaya, yüzlerce sayfa ve binlerce maddelere neden ihtiyaç hissettiler ve bizi buna icbar ettile.

NATO andlaşmasının tatbikatta çok kısa olmasından, muğlâk ve geniş ifadeler taşımasından dolayı tefsire muhtaç olması tabiidir. Bir tehlike anında da dostlarımızın bu tefsiri bizim lehimize, hele sür'atle yapacaklarına nasıl inanabiliriz?.

— Amerika Cumhurbaşkanı Johnson bile NATO andlaşmasının 5. maddesini Kıbrıs buhranı sırasında Yunan menfaatine göre tefsir etti ve bir Rus saldırısında ne Amérika'nın, ne de diğer ülkelerin bize yardıma gelmiyeceğini bildirdi —

Buna göre NATO andlaşmasının çok kısa olması taahhütlerini dar bir çerçeve içinde tutmasını temin ederken kaybeden biz oluyoruz.

Halbuki Amerikalılar, bizimle 55 ayrı andlaşma yapmışlar. Bizim kendilerine karşı taahhütlerimizi yüzlerce sayfa ve binlerce madde ile tesbit etmişlerdir.

Memleketimizden istifade şekillerini aynı ifadeyi taşıyan bir çok maddelerle birkaç defa tekrarlamışlar ve binlerce madde ile her arzularını yerine getirmek imkânını bulmuşlardır.

Yâni *dostlarımız yaptıkları andlaşmalarda bize* karşı taahhütlerini yerine getirmemek için açık kapı bırakacaklar ve icabında kaçamak yapacaklar ve onlar kazanacak.

Biz ise binlerce madde ile kıskıvrak bağlı olduğumuz için hiç bir tefsire giremeden onların her arzularını daima yerine getireceğiz ve yine onlar kazanacaklar.

Buna düpedüz aldatma denir.

— Hükûmetin ilk yapacağı iş «andlaşmalar enflâsyonunu» bir kitap halinde umumi efkâra tam metin olarak açıklamak olmalıdır.

YÖN

HAFTALIK FİKİR VE SANAT GAZETESİ

Kurucular: Cemal Reşit Eyüboğlu — Mümtaz Soysal — Doğan Avcıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Doğan Avcıoğlu Basıldığı yer: Güneş Matbaacılık T. A. Ş.

ADRES : Yazı İşleri: Sümer Sokak No: 16/8, Yenişehir — ANKARA. Telefon: 176989 — İstanbul Bürosu (Satış İlân ve Abone İşleri): Mollafenari Sokak No. 32, Cağaloğlu — İstanbul. Telefon: 229570 — Posta Kutusu: 512 İSTANBUL.

ABONE : Bir yıllık (52 sayı) 60 T.L., Altı aylık (26 sayı) 30.— T.L., Üç aylık (13 sayı) 15.— T.L. dır Yurt dışı abonmanlarda bu bedellere ayrıca posta pulu ücreti kadar ilâve yapılır. Geçmiş sayıların fiyatı 2.50 T.L.'dır.

İLÂN : Beher sütunda santimi 25.— T.L.'dır. Sürekli çıkacak ilân ve reklâmlarla kitap ilânları için özel indirimler yapılır İlân ve reklâmların yayınlanmasından ötürü hiçbir sorumluluk yüklenilmez.

BAKIŞ

ÜÇÜNCÜ DÜNYA

Politik hayatın manzarası bulanlı veriyor. Hakimleri sola karşı açıkça *«cihad»a çağıran bir Adalet* Bakanı, servet düşmanlığı gerekçesiyle Servet Beyannamelerini kaldıracağını ilân eden bir Maliye Bakanı, «tesis var, üs yok» gibi kelime oyunlarını marifet sayan ve USIS bültenlerindeki propaganda malzemesini büyük dış politika gerçekleri olarak tekrarlayan bir Başbakan ve Vatan Cephesi paralelindeki miting maskaralıkları, politik hayatın günlük gösterileri haline gelmiştir. Bunları bir süre çekeceğiz. Olup bitenlerin şaşırtıcı bir yanı da yok. Başka türlü davranışları, herhalde beklemiyorduk.

Bu kısır manzara üzerinde fazla çene yoracak değiliz. Her şey uzun uzun söylenmiştir ve bu konuda artık *söz*, anlamını yitirmiştir. Bu inançla, YÖN'ü daha çok dünyaya açmaya ve Üçüncü Dünya ülkelerinin Türkiyeyi de yakından ilgilendiren mücadelelerini en geniş *biçimde* duyurmaya çalışacağız.

Bu sayı «Orta sayfa»mızda, Brezilyalı iki toplumcu köylü liderini tanıtıyoruz. *Köylüleri örgütlemeyi* başaran bu iki ünlü toplumcu, köylülerin oyları ile parlâmentoya da girmiştir. Fakat Washington'dan gelen işaretle düzenlenen faşist bir *darbe, ılımlı reformist Goulart Hü*kümetini devirmiş, ilerici liderleri ya hapse ya da sürgüne yollamıştır. Brezilyada mücadele, içerideki faşist güçlerden çok, Amerikaya karşı verilmektedir. Halktan yana güçler, seçimleri kazansalar da, Washington ve içerdeki müttefikleri, onların iktidara gelmelerine müsaade etmiyecektir. Kıt'adaki bütün toprak ağalarını tir tir titreten köylü lideri **Juliao**, bu gerçeği şöyle belirtmektedir:

«Bizim devrimimiz uzun, çok uzun sürecek. Amerikanın müdahalesi kaçınılmaz bir şey. Zira Brezilya, peşinden bütün Güney Amerikayı sürükleyecek.

Brezilyalı halkı oligarşiye karşı başını kaldırınca, Amerikan emperyalizminin kıt'adaki bütün temelleri sarsılacak. Ama burada, Vietnam'dakinden beş kat fazla kuvvet gerekli. Güney Amerikanın kurtuluşu, Küba'da başladı; Vietnam'da devam ediyor. Mücadele gittikçe daha sert olacak. Biliyoruz ki, kimseden yardım gelmiyecek. Kimseden yardım beklemiyoruz. Düşmanın silâhlarını elinden kendimiz alacağız.»

YÖN okuyucularının iki yazısı ile tanıdıkları İngiliz Güyanı'nın solcu lideri **Cheddi Jagan**, serbest seçimlerle iktidara geldiği halde, bir takım seçim oyunları ile iş başından uzaklaştırılmıştır. Jagan, *başına gelenleri şöyle anlatmakta*dır: «Partimiz hukuk dışı metodlarla iktidardan düşürüldü... İngiliz İşçi Partisi muhalefetteyken, Harold Wilson, Güyan seçimlerini (sözde Anayasacı tertip) diye nitelendirmişti. Bu, son derece doğru bir teşhisti. Ama Anayasa dışı seçimleri düzenleyerek, Muhafazakârların başlattığı adaletsizliği, İşçi Partisi tamamladı.»

Peru'lu lider **Garcia Urritia** da, hukuk *yollarının kapanışının* çaresizliği içindedir: «Ekonomik ve politik iktidar, dev tekellere ve toprak ağalarına bağlı büyük burjuvazinin elindedir.. Bu durumda hukuk yoluyla bir mücadele nasıl yürütülebilir?»

Açıktır ki, Güney Amerikada normal yollar kapanmıştır. Domi*nik olayının da gösterdiği* üzere, halkçı hareketler, karşılarında Amerikan Deniz Piyadelerini bulacaklardır.

Washington, Asya ve Afrikada da ayni yola yönelmiştir. Buna rağmen kıt'anın dört bir yanında, Asya ve Afrikada devrimci bir mücadele gelişmektedir. Johnson'un yardımcısı Humphrey'nin «Askerî bakımdan önemi, barutun keşfi ile kıyaslanabilecek yeni ve cür'etkâr bir saldırı biçimi» saydığı bu millî kurtuluş çabalarını, liderlerini ve ortaya çıkardığı sorunları YÖN okuyucularına duyuracağız.

ÇİN VE HİNDİSTAN

Öte yanda hiç bilmediğimiz bir *Çin var.* Amerikaya ve Sovyetler Birliğine kafa tutan ve dış yardımsız kalkınma yoluna giren 700 milyon nüfuslu bir Çin. Üstelik öteki azgelişmiş ülkelere yardım veriyor ve *tek başına atom bombası* yapıyor. Liderlerinin, Amerikan iddialarını destekleyen ateşli nutuklarına rağmen, saldırgan bir ülke olmasa gerek. Çinli nüfusun barındığı, burnunun dibindeki İngiliz Hong Kong'unu ve Portekiz Macao'sunu dahi zorla ele geçirmek için Çin en ufak bir teşebbüste bulunmuş değil. Ama görünüşe göre, kaçınılmaz saydığı bir Amerikan saldırısını soğukkanlılıkla beklemektedir.

Kurtuluş Savaşı başarımız üzerine, *gözlerini ümit ve hayranlıkla* Mustafa Kemal'e çeviren Mao'nun Çinini, peşin fikirleri bırakarak tanımak zorundayız. YÖN, bu hususta da üstüne düşen görevi yerine getirecektir.

Çinin karşısında 500 milyon nü*fusu Hindistan var. Sosyalistlik* iddialarına rağmen, Hindistan, toprak ağaları ile kompradorların egemenliğinde geri bir kapitalizmin bütün hastalıklarını yaşamakta. *Çin, 10 milyar dolardan fazla* dış yardım alan Hindistana nazaran, hektar başına iki kat fazla gıda üretiyor.

Ekonomik kalkınma yolundaki bu gevşekliğine rağmen Hindistan, şimdiye kadar tarafsız dış politika ve bağımsız plânlama ilkelerine bağlı kalmıştı. Fakat bu yılın büyük açlığı, Hindistanı yavaş yavaş bu ilkelerden vazgeçmeye zorlamaktadır. Johnson'dan 12 milyon ton hububat isteyen Bayan İndira Gandi, dış politika tâvizlerinin yanı sıra, artık klâsikleşen «Daha az plânlama, daha az devlet teşebbüsü, daha az sanayi, daha çok özel teşebbüs ve yabancı sermaye» taleplerine boyun eğmeye itilmiştir. *Hindistan, az devletçilik ve az plân*lama yaptığı için, bugünkü kötü durumdadır. Bu kadarından dahi vazgeçmeye zorlanan 500 milyon nüfuslu aç bir ülkede Washington, miyop ve egoist *politikasıyla, yeni* bir millî kurtuluş savaşının tohumlarını ekmektedir. Nüfuzlu **Time** dergisi, Hindistan dize getirilirken devrimci tepkilere karşı, kütlelerin sefalet ve ümitsizlikten gelen tevekkülüne güvenildiğini yazmaktadır: «Hâlen Hindistan, sefalet ve ümitsizlikten çıkmak için gerekli enerjiden ve bilgiden yoksundur. Bu hareketsizlik, marksist tedbirlerle Hindistanın dertlerine çare getirmek isteyen ateşli devrimcilerin karşısında, değerli bir perde teşkil *etmektedir.» Fakat aç mideler*, Time'ın değerli saydığı atalet perdesini, herhalde bir süre sonra devirecek ve devrimci kuvvetler genişliyecektir. Bu sebeple, Hindistandaki gelişmeleri de dikkatle izlemek *gereklidir. Endonezya keza, ciddi* mücadelelere gebe gözükmektedir.

Daha yakınımızda bir Orta Doğu, büyük petrol zenginlikleriyle, yeni sömürgeciliğin pençesinde kıvranmaktadır. Afrika da, esas itibariyle, ayni durumdadır. Yalnız Mısır, büyük ekonomik güçlüklerine ve gıda sıkıntısına rağmen, istikrarlı bir durum göstermekte ve Washington'un baskılarına karşı direnebilmektedir. Mısırda kapitalizmi geliştirmekle işe başlayan Nâsır, ancak kapitalizmden gittikçe daha fazla uzaklaşarak bağımsızlığını koruyabilmiş ve istikrarlı bir durumu sürdürebilmiştir. Nâsır, 1750 kişilik kongreye, bir kaç yıl önce sunduğu Yasa'da yeni yolunu şöyle açıklamaktadır: «İlerlemeyi sağlamak için gerçek bir plân hazırlanmasında en uygun düşen biçim, bilimsel sosyalizmdir. Başka türlü plân, istenen ilerlemeyi gerçekleştiremiyecektir.. Sosyalist çözüm, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi gerçekleştiren tek metoddur. Bu, sosyal ve politik her türlü biçimiyle demokrasiye götüren yoldur.»

Görülüyor ki, Türkiyenin istese de, istemese de kader birliği içinde bulunduğu, 2 milyarı aşan nüfusu barındıran Üçüncü Dünya, *ümit ve ümitsizlik* arasında çırpınarak, emperyalizmin ağır ve artan baskısı altında, bir çıkar yol aramaktadır.

Bütün bu çabaları, olumlu ve olumsuz yönleri ile iyi tanımak ve iyi değerlendirmek, Türkiyemizin sorunlarını da, daha genişlemesine ve derinlemesine anlamaya yardım edecektir.

YÖN, Üçüncü Dünya'yı, havale yer vermeden, ümitleri ve ümitsizlikleriyle olduğu gibi tanıtacaktır.

Doğan Avcıoğlu

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATINDA NELER OLU YOR?

Sun'i gübre plânlaması Amerikalılara bırakıldı

AP iktidarının bilinçli ve cür'etli bir şekilde, Anayasaya ve 91 sayılı kanuna aykırı olarak plân konusunda bazı kararlarını uygulamaya koyulması, kamu oyunda gerekli tepkileri yaratmadı. Bunun başlıca nedeni, son aylarda iç politika alanında ortaya çıkan meselelerin çeşitliliği ve önemidir. Her ne kadar, zaman zaman gazetelerde «plân revizyonu» «istifa eden plâncılar» ve «DPT ile Hükûmet arasında anlaşmazlık» gibi haberler çıkmışsa da, bunlar, AP iktidarının maksadını ve bu maksada ulaşmak için başvurduğu vasıtaları ortaya vurmaya yeterli değildir.

Dördüncü Koalisyon Hükûmetinde Başbakan Yardımcısı olan Demirel, Plânlama Teşkilâtına karşı soğuk bir ilgi göstermiş ve böylece, bu dönem önemli bir anlaşmazlık çıkmadan geçirilmiştir. O sıralarda bazı iyi niyetliler, Demirel'in tutumunu, Koalisyon Hükûmetinin çalışmalarından duyduğu hayal kırıklığı ile izah etmişler ve bu yorum, onları ilerisi için ümitli kılmıştır. Zamanın Başbakanı Ürgüplü'nün iyi tanıdığı ve takdir ettiği Memduh Aytür'e gösterdiği yakınlık da Demirel'i o dönemde ihtiyatlı davranmaya sevkeden bir neden olmuştur. Gerçekten Ürgüplü, her vesilede Bakanlara, Memduh Aytür'ün DPT Müsteşarı olmasının kendisine güven verdiğini ve onun yakın mesai arkadaşları arasında bulunmasından kıvanç duyduğunu belirterek, AP'nin plânlama konusundaki şu yüzüne henüz çıkmamış niyetlerini frenlemiştir.

Seçimlerden sonra AP'nin tek başına iktidara gelmesi ve Demirel'in Başbakan olmasıyla Hükûmet - DPT münasebetleri yeni bir safhaya girmiştir. Demirel önce teşkilâtın çalışmalarının teknik ve bilimsel seviyesine karşı şüphe duyduğunu açığa vurmuş ve İkinci Beş Yıllık Plân ile ilgili makroekonomi çalışmalarının derhal yetkili profesör ve uzmanlar huzurunda tartışılmasını emretmiştir. Plâncılar, böyle bir çalışmayı kendilerinin de arzuladıklarını, ancak bunun zamanının henüz gelmediğini söylemişlerdir. Fakat Demirel'in ısrarları sonucunda «Ulusal Colloqium»u düzenlemek zorunda kalmışlardır. Üniversiteler, meslek teşekkülleri, kamu ve özel sektör yetkililerinin katıldığı toplantılar, plâncılar için tam bir başarı olmuştur. Plâncıların ortaya attıkları meseleler ve bunların çözümlenmesi için ileri sürdükleri alternatifler, esaslı hiç bir tenkitle karşılaşmadan tasvip edilmişlerdir. Gariptir ki Demirel yapılmasında bunca ısrar ettiği «Ulusal Colloqium»un sonuçları hakkında ne DPT müsteşarından ne de diğer plâncılardan bilgi almaya lüzum görmemiştir!

Plânlama Teşkilâtını hizaya getirmek için bulunan bu bahane arzulananın tam tersine sonuç verince, yeni metodların uygulanmasına geçilmiştir. Bu metodlar «İhmal», «İstiskal» ve «İstismar» olarak isimlendirilebilir.

91 Sayılı Kanun, DPT'yi doğrudan doğruya Başbakana bağlı bir kurum olarak tanımlamış ve Başbakanın yetkilerini Yardımcısı vasıtasıyla kullanabileceğini belirtmiştir. Demirel Hükûmetinde Başbakan Yardımcısı bulunmadığına göre, DPT ile ilgili işlerin bizzat Başbakan tarafından yürütülmesi gerekir. Fakat Demirel, DPT ile temasının çok seyrek olmasına özellikle dikkat etmiş ve son aylarda bu seyrek temaslarını dahi Başbakanlık Müsteşarı vasıtasıyla yapmayı tercih eylemiştir. Böylece idari hiyerarşi yönünden, DPT'nin, Başbakanlık Müsteşarının emrinde bir matbaa müdürlüğünden farkı kalmamıştır. Kanuna aykırı olan bu tutum, bir yandan DPT Müsteşarının prestij ve otoritesini yaralarken, öte yandan da çalışmaları oldukça güçleştirmiştir.

Bu arada dıştan yapılan müdahalelerin DPT'yi dilediği biçimde bir kurum hâline getirmek şöyle dursun hattâ teşkilât içindeki dayanışmayı da arttırmakta olduğunu farkeden Demirel, bu defa teşkilât içinde kendisine yardımcı bir eleman arama yolunu tutmuş ve bunda başarılı olmuştur.

AP'nin iktidara geçişinden çok kısa bir süre önce, yüksek makam sahibi bir Kayserili hemşehrisinin aracılığı ile, plânlamaya bir tâyin yapılmıştır. Fakat hemen görülmüştür ki, bu kimse akademik kapasitesi bakımından olsun, idari tecrübesi ve şahsi itiyatları yönünden olsun, teşkilâtta olumlu bir çalışma yapacak durumda değildir. İlk aylarda bu kimsenin zararlı bir tutumu da görülmediği için, Teşkilât, bu kabuğuna çekilmiş yeni elemanın yükünü üzerinden atmak ve işgal ettiği kadroyu ehline devretmek için uygun zaman kollamaya başlamıştır. Ancak AP'nin tek başına iktidara gelmesi, teşkilâtın bu kararını uygulamasına imkân vermemiştir. Tam aksine «inzivadaki kimse» çekildiği kabuğundan çıkarak teşkilât mensuplarına karşı hudutsuz bir kinle mücadeleye atılmıştır. Görevle ilgili konularda yetersiz olduğundan - ve belki de yalnız bu sebeple - mücadele yolu olarak teşkilât mensuplarını AP milletvekili ve senatörlerine kötülemeyi seçmiştir. Tesadüfler de kendisine yardımcı olmaktadır. Saadetin Bilgiç kendisinin sınıf arkadaşıdır. Yine hemşehrisi bir müteahhit, AP'nin nüfuzlu bir milletvekilidir. Bir bakanla aynı apartmanda oturmaktadır. AP'lilerden bir kısmı da plân - pilâv tercihinde pilâvdan yana olduklarından bu kimsenin insafsız kötülemelerini dinlemeye tahammül etmemişlerdir. İhtimal ki, bu kimsenin DPT çalışmaları ile en ufak bir ilgisi bulunmadığını bilselerdi, kendisine zaman ayırmada bu kadar cömert davranmıyacaklardı. Artık DPT'nin bir odası Ankarada ikinci bir AP lokalidir. AP'li parlâmento üyeleri gruplar hâlinde ziyarete gelmektedirler. Çok seyrek olmakla beraber, ziyaretçiler arasında Saadettin Bilgiç de vardır.

Mecliste Bütçe görüşmeleri başlamıştır. Plânlama ile ilgili görüşmeler, komisyon ve meclislerin ancak iki gününü alır. Oysa, Plânlamada kadro işgal eden zat, üç ay Meclise devam eder, daireye gelmez. Durum, Hükûmet Başkanına uygun dille bildirilir, bir sonuç alınmaz. Müsteşar, artık kendisiyle teması kesmiştir. Onun hiç bir toplantıya katılmasına müsaade etmemektedir. Zira teşkilât içinde kalması gereken ve çoğu yarım bilgi ve rakamlar milletvekillerine taşınmaktadır. Bu arada yabancı sermaye talepleriyle ilgili muamelelerde, teşkilâtın yazılı görüşlerine bu zatın da parafını koyması lâzımdır. Fakat menfi cevaplarla parafını koymayı reddeder ve yazılar, yalnız Müsteşarın imzasıyla gider.

Bir süre sonra Memduh Aytür, bilinen şekilde teşkilâttan ayrılır. Meydan artık boştur. Hükûmet 21 gün Müsteşar veya vekil tayin etmez. Plânlamada takılan bütün işlerin arzuya uygun biçimde sonuçlandırılacağı ortam yaratılmıştır. Plânlamada kadro işgal eden zat, Hükûmetin arzu ettiği yazıları teşkilât adına imzalamak ve Hükûmetin gözüne girmek için var gücü ile çalışır. O kadar ki, bir yazıya kanunen Müsteşar sıfatını taşıyan bir kimsenin imzalaması gerekmektedir. Yapılacak iş, ya derhal Müsteşar veya müsteşar vekili tâyin etmek, ya da bu tâyin yapılana kadar yazıyı bekletmektir. Konu çimento sektörü ile ilgilidir, bekletilmesinde sakınca yoktur. Fakat DPT'de kadro işgal eden zat, hem kendi yerine ve hem de müsteşar olarak imza atar. Fiil suçtur ve cezası en az üç ay hapistri. Plânlamada kadro işgal eden zat, kendi deyimi ile «Süleyman»a güvenmektedir. Son imza olayından sonra artık, bir kapıkulu itaatı ile «Süleyman»ın emrine girmiştir. Çünkü Hükûmetin elinde suç teşkil eden bir yazılı belge vardır. Bu sırada bir Ankara gazetesinde DPT ile ilgili iğrenç tefrika başlar.

Müsteşarsız 21 günlük dönemden sonra (Hukuk Devletinde olacak şey değil), çok hızlı eski yazı yazdığından dolayı toplantılarda not tutmak üzere DPT'de yevmiye ile sekreter olarak istihdam edilen bir emekli Menderes Genel Müdürü, Müsteşar Vekili tâyin edilmiştir. Bu, tam bir istiskaldir. Zira emekli bir uzatmalı çavuşun Ordu Komutanına vekâleti ne kadar mümkün değilse, bu zatında fikri kapasite yönünden, Plânlama Müsteşarına vekâlet etmesi o kadar imkânsız olmalıdır. Ancak Demirel mantığı içinde muamele tamamen normaldir. Çünkü Demirel, DPT'nin başında itaatlı ve tercihan iktisadi meselelerden habersiz bir memur istemektedir ve seçimini isabetli yapmıştır. Yüksek rütbelerde bir mason olan Müsteşar Vekilinde ise bu vasıflar yeteri kadar vardır. Nitekim en basit günlük işler hakkında dahi, karar vermeden önce «Başbakan Beyefendiye» ya da «Munis Faik Beye» danışması gerektiğini açıklamıştır.

Şimdi Müsteşar Vekili ve kendi deyimi ile «Süleyman'ın adamı» DPT'nin idari işlerine çalımla el koymuşlardır. Allahtan Memduh Aytür, DPT içinde kuvvetli İktisadi ve Sosyal Plânlama Daireleri kurmuştur. Bu dairelerde İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı hazırlıkları ciddi bir çalışma ile yürütülmektedir.

Hükûmet, bir yandan DPT'nin kanuni görevlerini yapmasına engel olmaya çalışırken, öte yandan kanunların bu kuruluşa tanıdığı imkânlardan partizanca yararlanmayı da ihmal etmemektedir. 99 Sayılı Kanun, teşkilâta mukavele ile eleman çalıştırma imkânı sağlamıştır. AP Hükûmeti ise, bu imkânı kendi adamlarına DP devrinin örtülü ödenek zihniyetiyle maddi menfaat temininde kullanmaktadır. Meselâ Cihat Bilgehan, eski bir kaymakam arkadaşına Plânlama Uzmanı olarak ayda 3500 liralık mukavele imzalatmış ve fakat bu kimse, iki aydır bir tek gün DPT'ye gelmemiştir. Esasen gelse de uzman olmak için gerekli sınavları kazanması mümkün değildir. Bu şekilde, memuriyet alamamış bazı eski AP millet vekilleriyle de mukavele yapıldığı söylenmektedir.

Şöyle bir soru akla gelebilir: Bütün bunlar niçin?

Herhangi bir yoruma lüzum kalmaksızın, iki olaydan kısaca söz etmek, soruyu cevaplandırmaya yetecektir:

Birinci olay: Bir kaç ay önce, eski DPT Müsteşarı Memduh Aytür'ü bir AID yetkilisi ziyaret eder ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının kimyevi gübre sektörü çalışmalarını AID'nin yapmasını ve bu alandaki yatırımların da yabancı sermayeye bırakılmasını tavsiye eder. Aytür'ün cevabı şu olur: «Bu memlekette nüfusun yüzde 70'i çiftçidir. Türk köylüsü kimyevi gübreyi kullanmaya yeni başlamıştır. Talep, yıldan yıla hızla artmaktadır. Böyle stratejik bir maddeyi, yabancı sermayedarların kararına nasıl bırakabilirim? Ne kadar üretileceğine, ne zaman ve nerede üretileceğine, kaça üretileceğine başkaları karar verecek, ben de kalkındığımı ve hattâ bağımsız olduğumu iddia edeceğim. Olmaz böyle şey! Ekonominin can damarını ben başkalarına teslim edemem. Sizin böyle bir teklifi rahatlıkla yapmanızı da bir türlü izah edemiyorum.»

AID yetkilisi bu konuşmadan sonuç alamamıştır. Fakat, Memduh Aytür DPT'den ayrıldıktan sonra kimyevi gübre çalışmaları AID've bırakılmıştır. Şimdi AID uzmanları, kendileri için tutulan müstakil bir binada Türkiyenin gelecekteki kimyevi gübre ihtiyacını plânlamaktadırlar!

İkinci olay: Petrokimya sanayii, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında öngörülen önemli projelerden biridir. Bu projenin gerçekleşmemesi için yabancı çevreler her türlü oyuna başvurmuşlar ve fakat İnönü Hükûmetlerinin işi sıkı tutması yüzünden sonuç alamamışlardır. Bir aralık kendi memleketinde iflâs durumunda olan National Distillers firması, yabancı sermaye ile petrokimya tesisi kurmayı teklif etmiştir. Fakat teklif DPT'de incelendiğinde görülmüştür ki, firma demode bir kaç makinadan gayri sermaye getirecek değildir. Amacı, Türk Hükûmetinin dışta ve içte sağladığı finansman imkânını kullanarak tesise sahip çıkmaktır ve kârını döviz olarak dışarıya transfer etmektir. DPT'nin mütalâası üzerinde, İnönü Hükûmeti, yabancı firmanın teklifini reddetmiş, iç ve dış finansmanı sağlayarak yatırımı gerçekleştirme işini TPAO'ya vermiştir. İşler şimdiki halde yolunda gitmektedir ve tesisler zamanında işletmeye açılacaktır. Ancak AP iktidara geldikten sonra, petrokimya tesislerinin halka açık anonim şirketlere devri fikri ortaya atılmıştır. DPT bu fikre şiddetle karşı koymuştur. Çünkü halka açık anonim şirket demek, Mobil'in, Shell'in ve BP'nin bu şirketin hisse senetlerinden dilediği ölçüde satın alabilmesi demektir. Türk Hükûmeti bu tesisleri meydana çıkarabilmek için dışarıdan faizli döviz kredisi bulmuş ve borçlanmıştır. Bu borcun ana para ve faizini, ileride döviz olarak ödeyecektir. Niçin bir de yabancı şirketlerin kârlarını döviz olarak transfer etme durumuna düşsün? Hem ortada finansman sıkıntısı diye de bir şey yoktur. Böyle olunca, niçin Türkiye kendi sağladığı paralarla kurduğu tesislere, durup dururken yabancı petrol şirketlerini ortak etsin?

Ama DPT Müsteşarı görevinden ayrılmış, teşkilât yukarıda açıklanan duruma düşürülmüş ve petrol borusu hattı gibi petrokimyanın da halka açık anonim şirketlere devredileceği ilân edilmiştir.

DPT'de bir avuç uzman, her şeye rağmen direnmelerine devam etmektedirler. Ancak Hükûmetin tutumunda bir değişiklik olmazsa, dirençlerinin kırılacağı günler uzak değildir. Bakalım siyasi partiler ve üniversiteler, Anayasa müessesesi üzerinde oynanan oyuna daha ne kadar seyirci kalacaklardır?

●

Ege'de antikomünist miting.

Ege antikomünist mitingi bir tuhaf başladı. Önce bir zavallı, baltayla Atatürk anıtına saldırdı. Miting yöneticileri bunu, «Yakup Demir olayı dolayısiyle güç durumda kalan komünistlerin... dikkatleri başka yere çekmek için giriştikleri bir tertip» saydılar! Sonra İzmir'in çeşitli yerlerinde duvarlara komünizm propagandası yapan beyannamelerin asıldığı açıklandı. Beyannamelerde, «T.M.K.H.B.» rümuzu vardı. İzmir Polis Müdürü, siyah bir araba ile dağıtıldığı tesbit edilen beyannamelerdeki rümuzun «Türkiye Merkez Komünist Partisi Hareket Bürosu» anlamına geldiğini ilân etti! Yakup Demir, «Türkiye Komünist Partisi Dış Bürosu» demişti, şu hâlde Dış Büronun bir de «Merkez Bürosu» olmalıydı! Geleneğe uyularak siyah araba ve beyanname dağıtanlar tabiatıyla bulunamadı. Foster Dulles'a Ankarada patlatılan bombalardan beri, «namussuz komünistler»i yakalamak bir türlü mümkün olamıyordu.

Komünist beyannameler, antikomünist mitingi tertipleyicilerini nedense çok sevindirdi. Bir miting yöneticisi, «Bu olay ilgiyi arttıracak. Daha fazla kalabalık olacak» diyerek sevincini açıklıyordu.

Miting günü komünist beyannamelerden gazetelere de gönderildi. Fakat beyannamelerde bu sefer TMKHB rümuzu yerine «Türkiye Millî Kurtuluş Halk Birliği» imzası vardı.

Antikomünist mitinge, civar ve kasabalardan da gelen bir kaç bin kişi ve bol miktarda meraklı seyirci katıldı. Ellerde taşınan dövizlerde şunlar okunuyordu: «Komünizme lânet - Dilimizde kelimei şahadet», «Gafil-

lerin başına vur Allah aşkına», «İmam efendi komünist leşini yıkama», «Katerinanın piçlerine müsamaha etmiyeceğiz», «Komünizmle mücadele mukaddes cihattır». Aynı gün Diyarbakırda düzenlenen antikomünist mitingte de «Komünizmin panzehiri İslâmiyettir», «Ezan sesleri, Moskof nefesini kesecektir» dövizleri okunuyordu.

Mitingte dehşetengiz konuşmalar yapıldı. Sam Amcanın paralarıyla düzenlenen dış konferansların Tevetoğlu'dan sonra belli başlı müşterilerinden biri hâline gelen Komünizmle Mücadele Derneği Genel Başkanı İlhan Darendelioğlu, «Komünizmin yegâne istinatgâhı yalan ve istismardır» dedi. 19 yıl Rusyada kaldığını söyleyen İhsan Taşdelen, «*Sosyalistlerin, Türk milletini Sibiryaya sürdürmek istediğini*» açıkladı. Bir kaç kuruş zam talebi yüzünden fena hâlde hırpalanan ve coplanan Kula işçilerinin *başında yürüyüşe katılan* «Amerika» kitabı yazarı, Türk - İş Temsilcisi Burhanettin Asutay, «Biz aç kalabiliriz. Yalınayak dolaşabiliriz. Grev *yaparız, ama vicdanımızı ve* haysiyetimizi satmayız» görüşünü savundu. Meclis'te Ferrokrom şirketinin yabancı ortaklarını savunan İhsan Ataöv, «Bu milleti ahlâksızlığa sevketmek isteyenlere karşı ayağa kalkınız» buyurdu. MTTB Genel Başkanı da, Hükûmeti gevşeklikle suçladı ve «Tedbir almaya mecbursun Hükûmet, millet senden söz değil, hareket istiyor» dedi. MTTB Genel Başkanı, kadınları da «Türk kızı, Türk kadını iffetli olarak kalmak istiyorsan, komünizmle mücadele et» sözleriyle mücadeleye çağırdı. AP'li bir gazetenin dış politika yazarı da, biraz fazla coşarak, «Türk İslâm devletinin bayrağı Kadifekalede asılacaktır. Çünkü Türk İslâm ümmetiyiz *biz*» açıklamasını yaptı.

Aynı gün Ankarada da, antikomünist mitinglerin öncülüğünü yapan MTTB'nin İkinci Başkanı konuştu. İkinci Başkan, İstanbul mitinginde de görüldüğü üzere, onlara «yeter ilgi» göstermeyen büyük zenginlere, özellikle Vehbi Koç ile Nejat Eczacıbaşı'na çattı: «Komünizmin asıl hedefi, mülkiyete tecavüz olduğuna göre, Vehbi Koç ve Nejat Eczacıbaşı gibi mülkiyet sahibi zenginlerin bir gaflet uykusunda olduklarını görüyoruz. Bu gaflet uykusundan uyanmazlarsa, karşılarında Türk gençliğini bulacaklardır. Muhsin Ertuğrul gibi aşırı solu temsil eden bir zihniyete tiyatro kurduran Vehbi Koç, öteden beri milliyetçiliği savunan MTTB'yi binasından atmak istiyor.»

MTTB Başkanı, siyaset yapıyor gerekçesiyle bâzı dernekler hakkında kovuşturma açılmasını sevinçle karşıladığını belirttikten sonra, «Eğer biz de siyaset yaparsak, bizim hakkımızda da takibata geçilmesini ve kapatılmamızı isteriz» demeyi unutmadı !

İsmail Rüştü Aksal
Demirel'e nasihat etti

Yenimahalle CHP kongresinde konuşan İsmail Rüştü Aksal ise, bu maskaralıkları ele alarak, Demirel'e bâzı tavsiyelerde ve hatırlatmalarda bulundu: «Komünizm umacısı ile, yenilikler susturulmak istenmektedir. Bu silâh geri teper, millet bütünlüğünü sarsar. Bu itham bizi yıldırmaz... Bu kötü yoldan bir an önce vazgeçmeleri gereklidir...

Atatürk heykeline baltayla saldıranlar, o *zavallı değil, kötü*, berbat siyaset madrabazlarıdır...

Bugünkü hürriyet düzenini getiren 27 Mayıs Anayasasını kuşa çevirmek istiyorlar. Bugünkü Anayasa *müesseselerinden* kurtulmak istiyorlar... 27 Mayısı, yeni Anayasa düzenini yok etmeye güçleri yetmiyecektir.»

İstanbul Gençlik Mitingi

Bir zavallının Atatürk anıtına balta ile saldırması belki fazla önemli bir olay değildi. Fakat bardağı taşıran damla oldu. Zira İlhan Selçuk'un pek güzel belirttiği üzere, «Bugün Türkiyede her şey Millî Kurtuluş Savaşında ki paralele yüzde yüz oturmuştur:

1 — Yabancı kapitalistlere yamanmış olanlar dün ümmetçiliğe sarılmışlardı, bugün gene *sarılmışlardır*.

2 — Mustafa Kemal ve arkadaşlarını dün dinsizlikle suçlayanlar, şimdi de millî bağımsızlık isteyenleri dinsizlikle suçlamaktadırlar.

3 — Mustafa Kemal ve arkadaşlarına komünist, bolşevik diyenler, şimdi de millî bağımsızlık isteyenleri dinsizlikle suçlamaktadırlar.

4 — Allahın adını sömürerek, Mustafa Kemal'e karşı İslâm Dinini vasıta etmek isteyenler, şimdi de aynı politikayı sürdürmektedirler».

Bunun içindir ki, Atatürk anıtı baltalanmasıyla başlayan olaylar, ister istemez iktidara ve emperyalizme karşı dönen bir genişlik kazandı. Gençlik, meydanı boş sanıp faşizme yeşil ışık yakanlara ilk ihtarı yaptı. 28 Nisan ve 27 Mayıs'ın yaklaştığı şu günlerde, meydanı boş sananların bu ilk ihtarı iyi değerlendirmeleri temenni edilmelidir.

Balta olayı Cuma gecesi öğrenildi. Olay, aylardır sabırla susan gençliği patlatmaya yetti. Gençler, sabaha kadar Atatürk heykellerinin önünde nöbet *beklediler*. *Ertesi* gün İstanbul'da Üniversite bahçesinde toplanıldı. TMTF İkinci Başkanı Cavit Savcı, «Bursa nutku, yürüdüğümüz ülkücü, devrimci yoldur» dedi. TMGT Genel Başkanı Alp Kuran, «Türk aleyhtarı kuvvetleri bugün mel'un yuvalarına yani yurt dışına itecek siniz» görüşünü dile getirdi. 27 Mayıs öncesi günlerinin unutulmaz gençlerinden Nuri Yazıcı, «Atatürkçülük demek, millî bağımsızlık demek, millî ekonomiden yana olmak, millî güce dayanan millî ekonomiye sahip olmak, bağımsız adliyeye sahip olmak, millî iradenin tecelli etmesi demektir. Sırtını yabancı sermayeye dayayanlar, hiç bir zaman millî iradeye dayanamaz. Millî hükûmet istiyoruz» diye haykırdı.

Sonra yürüyüş başladı. Yolda Türk - Ekspres şirketine ait otobüslere binmiş Altıncı *Filo erlerine* rastlandı. «Yankee Go Home» sesleri göklere yükseldi. Nuri Yazıcı, «Altıncı Filo kovuluncaya kadar savaşacağız» demekteydi.

Bu habersiz ve âni gösteriyi durdurmak için ilgililer pek çok uğraştılar. Bir kaç kez talebelerin önüne çıktılar, durmalarını istediler. Ama gençliğin kararlı tutumu karşısında, daha ileriye gitmeye cesaret edemediler. Gençler, «Ne Amerika, ne Rusya,. Bağımsız politika» diyorlardı.

Ankarada da gençler, Gazi Osman Paşa Marşını «Kahrolası gericiler, bu vatan size kalır mı?» biçiminde bir kaç kez okudular.

Bu ilk ihtarın artarak devamı, iktidarın tutumuna bağlı olacaktır.

İnönü'nün Konuşması

İnönü, Senato seçim kampanyasını CHP Yenimahalle İlçe kongresinde yaptığı bir konuşmayla açtı. Demirel iktidarına karşı, son zamanlarda sert çıkışlar yapan İnönü'nün, bu konuşmada son derece *yumuşak oluşu dikkati* çekti. Yumuşaklığın nedeni, İnönü'nün seçim kampanyalarını genellikle «kardeşane tavsiyeler» ile açma geleneğinde aranmalıdır. Öte yandan Sunay'ın Cumhurbaşkanlığına gelişinden sonra, rejimi sertliğe götürecek hareketlerin CHP' den değil de, iktidardan gelmesini beklediği tahmin edilebilir.

Millî bakiye sistemiyle yapılacak olan Senato seçimlerinin sonuçları az çok bellidir: Oyunu arttırsa dahi, AP. nin koltuk sayısı azalacaktır. AP. Genel Başkanı bile, AP. nin 32 koltuğunun 30'a düşeceği tahmininde bulunmaktadır. CHP. ise, hâlen sekiz olan koltuk sayısını, en kötü ihtimalle dahi arttıracaktır. Millet Partisi üç koltuk beklemektedir. TİP. görünüşe göre bir veya iki koltuk alabilecektir. YTP de TİP'e yakın bir durumdadır. CKMP. ise şanslı görünmemektedir.

Seçimin önemi, elde edilecek koltuk sayısından çok, siyasî partilerin *alacakları oy sayısında* toplanmaktadır. Senato seçimi, 10 Ekim 1965 seçimlerinden beri geçen sürede, partilerin durumlarındaki ilerlemeleri ve gerilemeleri gösterecektir. Özellikle, TİP. in bir ilerleme mi, yoksa gerileme mi kaydedeceği politika çevrelerince önemle tartışılan bir konudur.

Servet düşmanlığı!

Geçen hafta Demirel iş adamlarına bir öğle yemeği verdi. Yemekte çok konuşulan konulardan biri tabiatiyle servet düşmanlığı ve memurlardan şikâyet oldu. Özel teşebbüs taleplerine, Bakanlar derhal «hayhay» demekteydiler, fakat iş memurlara intikal edince, mevzuat barajlarına çarparak engellenmekteydi. İş adamları, Barajlar Kralından, bu memur barajını yıkmasını istiyorlardı.

İş adamları, «halk efkârında ve bilhassa alt tabakada sermaye düşmanlığı fikrinin uyandığını» ileri sürdüler ve «Bu düşmanlık, en kısa zamanda izale edilmeli» dediler.

Demirel de bu tenkitlere hak vererek, «Şikâyet edildiği gibi bir sermaye düşmanlığı mevcut*tur, bunun da önlenmesine* çalışıyoruz» dedi.

Herhalde koltuğunu kurtarma endişesine düşen Maliye Bakanı, bugüne kadar ki ihtiyatlı *tutumunu bırakarak, giderayak*, «servet düşmanlığını izale»nin şaheser bir örneğini verdi: Servet düşmanlığı geliştiği için, servet beyannameleri kaldırılmalıydı.

İhsan Gürsan'ın bu beyanı, hakimleri açıkça sola karşı «bir haçlı seferi»ne çağıran Adalet Bakanı Hasan Dinçer'inki gibi, kolay kolay unutulacak incilerden değildir: «Bu memlekette bir servet düşmanlığı vardır. 6 - 7 Eylül hâdiseleri bunun misalidir. O zamandan bu yana bir servet ve para düşmanlığı gelişmiştir. Tehlikeli bir hâl almıştır. İşte, bu da, Servet Beyannamesi vermiş vatandaşlar arasında tehdit unsuru olarak kabul edilmektedir. Böylece, Servet Beyannamesi, vatandaşı tedirgin ediyor, endişeye sevkediyor. Bir nevi tehdit havası taşıyor. Bilhassa vatandaşın endişesi ileride bir varlık vergisine gi*dilebileceği ihtimalidir*. Sol rejimin hâkim olduğu ülkelerde önce servet beyannamesi istenilmiş, sonradan da varlık vergisine gidilivermiştir. Sol cereyan*lar, bu konuda vatandaşın* endişesini ciddî şekilde arttırıyor. Vatandaş endişe etmekte haklı.

Vatandaş bir nevi tehdit havası altında ve ihtilâl sonrası bir *rejimde, bu beyannameleri* doldurmuştur. Bu sebepten de beyannameleri ya eksik, ya yanlış tanzim etmiştir. Vatandaş böylece yalan beyana sevkedilmiş, âdeta zorlanmıştır.

Getireceğimiz yeni sistemde vatandaş servetini belirtmeye çağırılmıyacaktır. Ama gelirini giderini, kârını, zararını kontrol imkânı olacak. Vatandaş, vergiye iştirâkle, devlet masraflarına da katılmaya çağırılacak. Bu yeni sistemle vatandaş bir tehditten, muhtemel bir baskıdan kurtarılmış olacaktır. Biz bu yeni sistemde, vatandaşı yalan beyana zorlamıyacağız. Servetinin miktarını araştırmıyacağız, istemiyeceğiz. Bu yeni sistemi zannediyorum ki muhalefet de alkışlayacaktır.

Bu yeni sistemi, zaannediyorum ki muhalefet de alkışlayacaktır.»

İkili anlaşmalar Bilmecesi

Dışişleri Bakanlığı, ikili anlaşmalar konusunda Amerika ile müzakrelerin başladığını, bu konuda bir de muhtıra verildiğini belirtmektedir. Ama Washigton, «Hayır, böyle bir şey yok» demektedir. Nitekim State Departement'ın bir basın toplantısında konuşan sözcüsü, ikinci defa olarak Ankara haberlerini yalanla*mıştır. Sözcü Wright,* «Türkiyedeki Amerikan askeri tesisleriyle ilgili bir ikili anlaşmanın gözden geçirilmesi hakkında, son zamanlarda, Birleşik Amerikanın Türkiye'den hiç bir talep almamış olduğunu» bildirmiştir.

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Halûk Bayülken ise, State Departement'ı yalanlayarak «Sözcünün beyanı asılsızdır» demiştir. Bakan Çağlayangil de şu bilgiyi vermiştir: «Amerikan Büyükelçisine Türkiyenin ikili anlaşmalara dair teklif ve görüşlerini bildirdim. Daha önce şifahi olarak yaptığımız görüşmeleri metinler üzerinde istediğimiz değişiklikleri bir muhtıra halinde kendisine tevdi ettim. Türkiyenin savunması ile ilgili ana meseleler bunun içindedir.»

Ankara'nın ısrarına rağmen, Washington'un inkârı bir gerçeği ortaya koymaktadır: Amerika ikili anlaşmalarda, teferruatın teferruatından öte değişikliğe asla razı değildir. Bu sebeple, Türkiyenin istediği «teferruat» sayılabilecek *değişiklikleri dahi*, ciddiye almak niyetinde değildir.

Washington ve Ankara arasında bu karşılıklı yalanlamalar sürüp giderken, Yeni Gazete'de Dr. A. Gündüz Ökçün imzasıyla yayınlanan bir yazıda ilgi çekici açıklamalarda bulunulmakta ve bu konularda her şeyden önce Türk Ulusunun söz sahibi olması gerektiği belirtilmektedir. Dr. Ökçün'ün yazısı şu sözlerle sona ermektedir: «Bizce, ikili anlaşmalar sorununun çözümlenebilmesi için ilk olarak yapılması gereken, söz konusu anlaşmaların Türk toplumu tarafından açık bir şekilde bilinmesi ve bunların sağladığı faydalarla yüklediği yüklemlerin kamu oyu tarafından

Şampiyonluk yolunda!

Türkiye 32 milyonluk bir ülkedir. Bu ülkede çeşitli akımların bulunması, çeşitli düşüncede insanların yaşaması olağandır. Hele bir yanda okumuş azlığı, öte yanda alfabesiz çoğunluğu barındıran Anadolud'a çeşitli mezhepler, çeşitli inanışlar, çeşitli meslekler olacağı tabiidir.

Türkiye'de bir vatandaş komünist propagandası yaparken yakalanabilir, bir başka vatandaş üfürükçülük yaparken yakalanabilir. Bakarsınız birisi çıkar tarikat kurar âyin yapar *ve bir başka birisi kalkar yeraltı faaliyeti sevda*sına düşebilir. 32 milyon vatandaşın, yürürlükteki kanunlara uygun yaşaması diye bir şey düşünülemez.

Bütün bu olaylarda önemli olan, bu memleketi *yönetmek sevdasındaki politikacıların o*laylar karşısında aldıkları tavırdır.

Bu bakımdan Süleyman Demirel iktidarının davranışları dikkate değer.

İktidar basını, daha muhalefette iken komünizm *ticaretini büyük bir gürültüyle* yürütüyordu. Adalet Partisi iktidara geçtikten sonra pek kârlı görünen bu işe yatırımlar daha da artmıştır. Komünizmi tel'in mitingleri tertip edilmiştir. Adalet Bakanı, İçişleri Bakanı, Baş*bakan, ikide birde demeç verip* Türkiye'de komünizm tehlikesinin büyüklüğünden söz açmışlardır. Kanunların yetersizliği öne sürülmekte, mücadelenin şiddetlendirilmesi istenmektedir.

Komünizmle mücadele seferberliğinin top*lam çizgisi çekildiği zaman ortaya çıkan so*nuçlar gülünçtür.

Bu hale rağmen Başbakan Demirel, Anadolu Ajansına özel demeç vererek:

«Türkiye'de komünizm tehlikesi yoktur, faşizm tehlikesi vardır, demek gaflettir» **diye dikkatleri arzu ettiği yöne yoğunlaştırmaya çalışmaktadır.**

Buna karşılık İzmir'de Atatürk'ün heyke*line* yapılan tecavüz karşısında aynı Başbakan Süleyman Demirel'in davranışı Atatürkçülerin dikkatinden kaçmıyacak kadar tuhaftır. Atatürk heykeline balta ile tecavüz eden Ahmet Ali yakalandıktan sonra Süleyman Demirel a*cele bir demeç* vererek: «Bu bir zabıta vak'asıdır» **diye olayı küçültmeye çalışmıştır.**

Demek ki Süleyman Demirel'in mantığına göre Türkiyed'e pek büyük bir komünizm tehlikesi vardır, kitaplar toplatılmalı, romancılar tevkif edilmeli, öğrencilerin peşine düşülmelidir. Ama İzmir'in en büyük meydanında güpegündüz Atatürk'ün heykeline saldıracak kadar cür'et bulanların yaptıkları küçük bir zabıta vak'asının anlamını aşamaz.

Komünizm tehlikesi yaygarası ve seçim kanunu didişmeleriyle bir altı ay geçmiş bulunuyor. Adalet Partisi kendi yarattığı muhayyel komünizm tehlikesiyle dövüşürken, duvardaki gölgesiyle kavga eden bir boksöre benziyor. Türkiye'nin dâvalarına Demirel'in bir çare bulunacağı zaten düşünülemezdi. Ama işleri büsbütün sermekte şampiyonluk yolunda bulunduğu muhakkaktır.

İlhan Selçuk

TÜRKİYE'DE ORDU

(New York Times'ın 31 Mart 1966 tarihli sayısında çıkan Hedrick Smith'in İstanbuldan yazdığı yazı)

Orta Doğunun en çarpıcı anıtlarından biri, İstanbulun Taksim meydanındadır: Sert kayalar üzerinden göklere doğru uzanan 4,5 metre uzunluğunda bir süngü.

Anıt, Demokrat Partinin antidemokratik gidişine karşı Anayasayı korumak için silâhlı kuvvetlerin iktidarı aldığı 1960 İhtilâlinin hatırasını canlandırmaktadır. Ordu, 18 ay süren bir yönetimden sonra, iktidarı sivil ellere bırakmıştır.

Anıt, resmen kenarda durmakla beraber, beş yıl sonra da ordunun, Türkiyenin karışık ve çalkantılı politik hayatında «son hakem» olduğunu belirtmektedir.

İki hafta kadar önce Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkaseçilmesi, Ordunun Türk politikasında sessiz bir rol oynamak kararında olduğunu göstermektedir.

DURUM, BELİRSİZ...

Türkiyede durumun belirsiz olduğu, ülkenin hızlı bir sosyal, ekonomik ve politik değişme içinde bulunduğu ve bunun bir gerginlik havası yarattığı sık sık işitilmektedir.

En azından iki önemli politik mücadele yürütülmektedir. Bir mücadele, esas itibariyle mevcut parlâmenter sistem için de geçmektedir. Daha tehlikeli olan öteki mücadele ise, parlâmenter sisteme potansiyel bir tehdit teşkil etmektedir.

İlk mücadele, sonbahar seçimlerinde sağlam bir çoğunluk sağlayarak iktidara gelen Batı taraftarı Adalet Partisi ile politik prestijini korumak için savaşan başlıca rakibi CHP arasındadır.

Çok basitleştirilmiş biçimiyle bu, kasabanın şehre, «küçük halk» ın ve yeni zenginin şehirli eski hâkim sınıfa karşı mücadelesidir.

Bu mücadele, Türk toplumundaki temel bölünmeyi ortaya koymaktadır: Bir millet içinde iki milletin varlığı.

Adalet Partisi muhafazakâr, Müslüman ve Rus aleyhtarı köylü ile birlikte müteşebbis sınıfın yeni unsurlarını temsil etmektedir. A.P. mevcut karma ekonomiyi kabullenmekle beraber, tercihleri özel teşebbüse gitmektedir. Ayrıca Batı sermayesinin yardım elini uzatmasını sevinçle karşılamaktadır.

KARMA BİR BAŞBAKAN!

Başbakan Demirel, partinin köylü - iş adamı karmasının tipik bir örneğidir. Küçük bir kasabadan çıkmış, mühendislik tahsil etmiş ve iş adamı olmuştur. Türkçeyi köylü gibi, eski ve köklü hâkim sınıfların ayıp saydığı bir şive ile konuşmaktadır.

Karşıt olarak, Türk politikasının eski tilkisi İsmet İnönü'nün yönetimindeki CHP, şehirli seçkin zümreyi temsil etmektedir. Bu zümre, Cumhuriyetin kurucusu Kemal Atatürkün geleneğinde, kendini Türkiyeyi yönetmekle yükümlü saymaktadır.

CHP, ataerkil (pederşahi) reform partisidir. Görünüşü itibariyle devletçi ve lâiktir. «Ortanın Solu» etiketini seçmiştir. Partinin temel dayanakları, devlet memurları, subaylar ve üniversitelerdir.

Sonbaharda Adalet Partisi iktidara gelmiştir, fakat devlet mekanizması mevzilenmiş CHP lilerin elinde kalmıştır. Başbakan Demirel, bu iktidar mevzilerini muhalefetten söküp almak için harekete geçmiştir. Bir sürü yüksek memurun işine son vermiş, yerini değiştirmiş ve istifasını sağlamıştır.

Demirel, CHP'nin 1964 ve 1965 te AP aleyhine kasıtlı olarak getirdiği seçim kanunlarını değiştirmek isteyerek Parlâmentoda bir öfke dalgasının yükselmesine yol açmıştır.

CHP bazı yüksek memurların değiştirilmesini Anayasaya aykırı saymaktadır. Muhalefet Parlâmentoda AP yararına olarak dört küçük partiyi fiilen tasfiye edecek Seçim Kanunu değişikliğine karşı obstrüksiyon yapmaktadır. AP, «artan komünizm tehlikesine» karşı tedbirler almaktan söz ederken, CHP, yeni - faşizme ve irtica tehlikesinin artışına dikkati çekmektedir.

CHP, kendi içinde önemli bir parçalanmayı önlemeye ve devamlı bir azınlık partisi durumuna düşmekten kurtulmaya çalışmaktadır. CHP nin bazı sol kanat üyeleri, hayal kırıklığı içinde, demokrasiden ümitlerini kesmişler ve partilerinin yeniden iktidarı kazanması için yeni bir ordu müdahalesini tartışmaya - ve hattâ faal olarak bunu teşvike başlamışlardır. Fakat bazıları ise, Ordu yeniden iktidarı alırsa, bir daha bırakmayacağından korkmaktadırlar.

İki büyük parti arasındaki mücadelenin gerisinde, daha altta, fakat onunla karışık biçimde, uzun vadeli bir mücadele yürümektedir. Bu da aşırı sol ile aşırı sağın iktidar savaşıdır. İki uçtan herhangi biri başarıya ulaşırsa, Türk politika hayatının çehresi tamamen değişecektir. Parlâmento ve Batı ittifakı altüst olacaktır.

Son beş yılda aşırı solun hızlı gelişmesi, İşçi Partisinin ortaya çıkışıyla belirlenmiştir. Bu hayli ses çıkaran Marksist azınlık, küçük bir halk desteği ile birlikte, üniversite çevrelerinde, bir kısım memurlar ve subaylar arasında taraftar bulmaktadır.

TİP, esas itibariyle hâlâ köylü zihniyeti taşıyan işçi çevrelerinde şimdiye kadar pek az destek bulmuştur. Bazı sendikaların yönetimi için AP ile yarışmış, fakat pek azını ele geçirebilmiştir.

Daha elverişli iş bulmak için Batı Avrupaya giden yüz elli bin işçinin geri dönünce, daha proleter görünüşlü olacağını ve solcu liderlere yöneleceğini ümit eden çok kişi vardır.

Aşırı sol, ateşli milliyetçidir, bağlantısızlıktan yanadır ve ekseriya yabancı düşmanıdır. Amerikanın müthiş aleyhindedir. Yabancıların, Türk kaynaklarını sömürmesinden öfkelidir. Devletleştirme yoluyla Türkiyenin ekonomik sorunlarının çözüleceğine inanmakla, genel olarak, doğmatiktir.

Bir çok solcu, parlâmenter sistem yoluyla birkaç yıl içinde iktidara geleceklerine inanmaktadır. Daha az sayıda kişi ise, bu gerçekleşmezse, solun «Atatürkün başlattığı, fakat yarım bıraktığı devrimi tamamlamak» için yeni bir devrimin liderliğini yapması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Bu militanlar, kendilerini iktidara getirmek için Silâhlı Kuvvetler içindeki genç subaylara güvenmektedirler. Aşırı solun, hâlen sınırlı kalmakla beraber, potansiyel olarak gücü burada yatmaktadır.

İKİ BAŞARISIZ DARBE

Son dört yıl içinde, solcu subaylar iki başarısız darbeye teşebbüs etmişlerdir. 1960 İhtilâline katılan, fakat askerî iktidarı sürdürmek istedikleri için uzaklaştırılan diğerleri ise, bağlantısız bir dış politikayı açıkça savunmaktalar ve otoriter bir yönetimi arzuladıklarını, politikacılara tahammülleri kalmadığını belli etmektedirler.

Başka bir tehdit, (bazılarının neofaşist dedikleri) aşırı sağ kanattan gelmektedir. Bu kanat da, askerî çevrelerde sempatizanlara sahiptir. Aşırı sağın milliyetçi «Türkiye Türklerindir» duyguları, radikal solun duyguları ile birleşmektedir.

Fakat soldan farklı olarak, meselâ CKMP'deki aşırı sağ, Atatürk'ün lâik reformlarına karşı köysel irticaı beslemekte ve İslâm dininin yeniden canlandırılmasını arzulamaktadır. Bazıları Turancılıktan söz etmektedir. Onları aşırı soldan ayıran temel bir fark, çoğunun şiddetli Rus düşmanı oluşudur.

İki uçtan unsurlar, iki büyük partiyi sarsmakta ve onları merkezden kutuplara doğru çekmektedirler.

Bu ortam içinde, ordu kumandanlarının ılımlı tutumu, kararsız politik dengeyi korumaktadır. Bir çok kişiye göre, Orgeneral Sunay'ın Başkan seçilmesi, ordu üst kademelerinin (Halk, generallerin politikalarıyla genç subaylarınkini kolayca ayırt etmektedir) başlangıçta, selefi D.P. yi devirdikleri için intikam alabileceğinden korktukları halde, AP iktidarına müsamaha edeceklerinin belirtisidir.

Fakat daha önemlisi, Orgeneral Sunay'ın Başkan seçilmesi, 500 bin kişilik silâhlı kuvvetlerde, ordu üst kademelerinin, Türk parlamenter demokrasisini korumayı zımnen taahhüt ettikleri anlamına gelmektedir. Bu durum, Türkiyedeki iktidar mücadelesine şimdilik makul sınırlar çizmektedir.

Çeviren: YAKUP KEPENEK

açıkça tartışılmasıdır. Bunlardan teknik sorunları düzenleyen uygulama anlaşmalarının kamu oyu tarafından tartışılmasına lüzum olmayabilir. Gerçekten, belirli bir askerî harekâtın ne kadar insan ve malzemeyle yapılacağı sorununa, kamu oyu herhangi bir katkıda bulunamaz. Ancak, üsler de dahil olmak üzere, yurdumuzda yabancı tesislerin bulunup bulunmayacağı, bulunacaksa şartları, savunma kuvvetlerine atom silâhlarının alınıp alınmıyacağı, yargı hakkından ne şekilde feragat edileceği gibi sorunlarda tek söz sahibi Türk Ulusu olmalıdır.»

Bu arada Dr. Ökçün, Türk kamu oyundan gizli tutulmakla beraber, Birleşmiş Milletler onayından geçtiği için bütün dünyaca bilinen bazı ikili anlaşmaları yayınlamaktadır. Bu anlaşmalar şunlardır:

1 — Savunma kolaylıkları yardım programına ilişkin anlaşma, 25 Nisan 1955.

2 — Karşılıklı savunma yardım programı altında sağlanan teçhizat ve malzeme artıklarının elden çıkarılması hakkında anlaşma, 26 Mayıs 1965. Bu anlaşmanın değiştirilmesi hakkında anlaşma, 10 Ağustos 1962.

3 — Nato savunma kuvvetlerine atom silâhları da dahil olmak üzere, modern silâhların verilmesi hakkında anlaşma, 18 Eylül 1959.

4 — Türkiyedeki askerî mal artıklarının satışına ilişkin anlaşma, 6 Ekim ve 13 Kasım 1959.

5 — Barış gönüllüleri programına ilişkin anlaşma, 27 Ağustos 1962.

6 — Kalkınma istikraz fonuna Türk lirası olarak yapılan ödemelerin kullanılması hakkında anlaşma, 6 Eylül 1958.

7 — Silâh istihsal programına ilişkin anlaşma, 2 Mart 1960.

Bu arada Dr. Ökçün, siyasal nitelikteki 1952 tarihli Karşılıklı Güvenlik Anlaşmasını ele almakta ve muhalefetin de dikkatinden kaçarak Meclisten geçen bu anlaşmanın, «ABD'nin de dahil bulunduğu çok taraflı veya iki taraflı anlaşma veya andlaşmalarla deruhte eylediği askerî mükellefiyetleri yerine getirmek» biçimindeki bendi üzerinde durarak şöyle demektedir:

«Bu yüklemler, o devirde Türkiyeye yapılan yardımın, Türkiyenin iktisadi kalkınmasından daha çok askerî savunmasıyla ilgili olduğunu göstermekte, özellikle Türkiyenin bu tarihten sonra niçin daha bağımlı bir dış politika izlediğini izah etmektedir. Öte yandan (c) bendi de, Türkiyenin ABD ile ikili anlaşmalar yaptığını ve bu anlaşmalarla bazı askerî yüklemlere giriştiğini ortaya koymaktadır.»

kavuşturmaları YÖN

Adalet Bakanı, haftanın sonunda nihayet kabul etti ki, Bakanlıkta gazeteleri taramakla görevli özel bir büro vardır. Bu büro, esen rüzgârlara göre yayın organlarını taramakta ve savcıları harekete geçirmektedir. Yalnız bu büro mu? Savcıların dışında, bütün gayretliler ve gizli servisler, ilerici yayın organlarını Mc Carthy zihniyetiyle ve tabiatıyla akıl almaz bir cehaletle didik didik etmekte ve savcıları bombardıman etmektedirler. Savcılar da, «solculuk»a karşı gevşek davranmakla suçlanarak yerlerinden edilmek endişesi içindedirler. Bu sebeple, en saçma sapan konularda kovuşturma açmakta tereddüt etmemektedirler. Çok utanırlarsa, sorumluluğu üzerlerinden atmak için, dosyaları sorgu hâkimlerine havale etmektedirler.

İlhan Selçuk
Titizlikle okunuyor!

Adalet Bakanının hâkimleri «solun etkisinde kalıyorlar» diye suçlayabildiği böyle bir ortam içinde, ilk plânda tabiatıyla YÖN hakkındaki kovuşturmalar çoğalmaktadır. Sorumlu Müdür Doğan Avcıoğlu, hemen her hafta savcılığa gitmek, sorgu hâkimliği ve mahkemeler önüne çıkmak durumunda kalmaktadır.

Doğan Avcıoğlu geçen hafta, İlhan Selçuk'un 18 Mart 1966 tarihli 155. sayımızda yayınlanan «Mükerrer Namussuzluklara Dair» yazısı dolayısiyle sınıfları biribirleri aleyhine tahrik suçundan ifade vermeye gitti. İlhan Selçuk, bu yazısında, köleliğin geçmişte çok tabiî sayıldığını, fakat günümüzde ayıplandığını anlatmakta, yarın emek köleliğinin de ayni gözle görüleceğini söylemekteydi..

Öte yandan Ankara Vali Muavini Bedrettin Oğuz imzalı bir yazıyı PTT Ankara Paket Postahanesi Müdürlüğü aracılığı ile aldık. Buna göre, Fransa'dan gazetemize gönderilen 300 gram ağırlığındaki matbuayı PTT'nin polise havale ettiği, polisin bunları incelediği ve matbuayı «Zararlı görerek, Bakanlar Kurulunun 29.6.1953 tarih ve 4/1044 sayılı kararnamesi gereğince alıkoyduğu» anlaşılmaktadır! Neyi okuyup okumıyacağımızı, neyin zararlı olup olmadığını bir Menderes kararnamesine dayanarak polis tâyin etmek

tedir! YÖN kurucularının da hazırlanmasına aktif şekilde katıldıkları Yeni Anayasa, herhalde Menderes kararnameleri ile sansür yürütmek icin yapılmadı. Polise haber verelim ki basta Amerikan Haberler Bürosu olmak üzere, Türkiyedeki mevcut bütün sefaretler her türlü propaganda malzemesini, bütün gazetelere olduğu gibi, YÖN'e de yollamaktadırlar. Menderes kararnamelerine göre yasak sayılan yayınlara dayanarak, AP müteahhitlerinin yayın organları ve İsmet Giritli, Aydın Yalcın gibi profesörler, Parlâmentoda ve basında ifsaatta bulunmaktadırlar. AP basını ile İsmet Giritli ve Aydın Yalçın gibi Mc Carthy cıraklarının bu çok zararlı yayınları elde etmelerini önlemek icin idare ne gibi tedbirler düşünmektedir, soruyoruz.

Eski Demokratların Ultimatomu!

Menderes dönemi milletvekillerinden olan ve Menderes'in Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğünü de yapmış bulunan Firuzan Tekil, «Yaralar sarılmalı» başlıklı *ve çok yukarılardan gelen telkinlerle* yazıldığını hissettirilmesine dikkat edilen bir yazı yayınladı. «Bu, mevzu kıtlığında yazılmış bir makale değildir» ihtarıyla sona eren yazı, «D.P.'lilerden uzak kalmaya çalışan» *Demirel'e* yönetilmiş bir ultimatom niteliğindedir. Bu önemli ultimatom şöyledir:

«A.P. bir devam değildir ama, D.P. nin milyonluk rakamlarda ifadesini bulan toprağı ile beslenmektedir. Bu câmiada başka türlü düşünenler çıkarsa, onlara, nankör derler, kendini bilmez derler. Kaldı ki, D.P. de bir hukuk mahkemesi kararıyle ve sadece Cemiyetler Kanunun hükümlerine göre kapatılmıştır. Yassıada mahkemesi genel olarak D.P. lilerle değil, son D.P. iktidarı yetkilileri ile meşgul olmuştur.

TÜRKİYE'de gerçekler ifade edilir. Buna hiç kimse mâni olamaz. Hürriyet düşmanı doktrinler bile Türkiye'de, sövme hürriyeti buluyorlar. Gerçekleri belirtme hürriyeti evleviyetle vardır ve var *olacaktır.*

O itibarla, kim ne derse desin, kim nasıl gücenirse gücensin. D.P. nin bencil C.H.P. zihniyetine karşı açtığı mücadelenin istikametinde oy alan ve sermayesinin çok büyük kısmı bu olan A.P. nin içinde her hangi bir kişinin eski D.P. lilerden uzak kalmıya bakması veya tedirgin olması hiçbir suretle sâlim idrâk ile, kadirşinaslık ile telif edilemez. En hafif tâbir ile ayıp olur. A.P. herkesten önce, eski D.P. lilerin, C.H.P. den gördükleri ağır haksızlıklarla açılan derin yaralarını sarmak vazifesi ile karsı karşıyadır. Mücadeleler kayıtsızlık ve kadirbilmezlik görecek olursa, iman potansiyeli yok olmaya doğru yönelir.

Bu yazı, mevzu kıtlığında yazılmış bir makale değildir.»

Firuzan Tekil
«Elçiye zeval olmaz!»

Sırrı Yırcalı
Örnek iş adamı!

Yılın iş adamı: Sırrı Yırcalı

Daha bir iki ay önce patronsever bazı sendikacılar, boraks işleriyle ilgilenen ve ünlü Borax Consolidated ile tatlı ilişkiler kuran *Sırrı Yırcalı'yı yılın iş adamı ilân* etmişlerdi. Koprador basın, boy boy resimlerini basarak, bu örnek iş adamını kutlamıştı.

Şimdi öğrenilmektedir ki, Sırrı Yırcalı'nın kanunî temsilcisi bulunduğu *Emet Boraks Madencilik* Limited Şirketi, vergi kaçakçılığı yapmaktadır. Kaçakçılık, Maliye Bakanı yerine imzalayan A. Fazıl Ağanoğlu'nun 14.8.1965 tarih ve 219 sayılı bir yazısıyla tesbit edilmiştir. Şirkete, «vergi, tasarruf bonosu ve kaçakçılık cezası olarak» 225 bin 385 lira 53 kuruş tahakkuk ettirilmiştir. Ne var ki, bu kaçakçılığı ortaya çıkaran muhbir Muhittin Öğütçü, bir türlü hakkı olan 24 bin 465 liralık ikramiyeyi alamamaktadır. Emet Kaymakamı, «Yüksek Maliye Bakanlığından henüz emir alınmadığından ödemede bulunulamıyacağını» yazmaktadır. Öğütçü meseleyi nihayet 21 Mart 1966 tarihli bir yazısıyla Başbakan Demirel'e duyurmuştur. Öğütçü'nün dilekçesi şu sözlerle son bulmaktadır: «Vatandaşın bu ihbarı *neticelendiği halde, bazı formüllerin* ikmal edilmemesi için âdeta ısrar edilmektedir. Yüksek Makamınız, Hükûmetin en mes'ul makamı olarak lâf ve beyanları bir tarafa bırakarak bu kaçakçılığın derhal neticelendirilmesine emir verilmesini ve bu işte şayet kasıtlı olaark Bakanlık emirlerini uyutmakta hüner sahibi insanlar varsa, hemen onlar hakkında da kanunî takibat yapılmasını arz ve talep ederim.»

Ucuz petrol

Libya'da önümüzdeki günlerde geleceği anlaşılan 500 bin ton ham petrolün ithaliyle, petrol fiyatlarında yüzde 27 indirim sağlamanın mümkün olduğu en kesin biçimde ispatlanmaktadır. Yalnız bu 500 bin ton ithalât ile, İhsan Topaloğlu ve Özer Derbil Türkiyeye *10 milyon lira* kazandırmışlardır.

Yabancı şirketler ise, yüzde 27 ucuz petrol almak mümkün iken, ancak yüzde 18 indirime yanaşmışlardır. *Hükümet, yabancı şirketleri* daha fazla indirime zorlamaktan kaçınmaktadır.

Mehmet Turgut'un petrol fiyatlarını incelemek için Avrupa'ya yolladığı, fakat sonra *petrol fiyatları müzakerelerine* katılmasını engellediği Yüksek Mühendis Mehmet Erdemir, bu konuda gerceği apaçık ortaya koymaktadır:

«Libya'dan ithal edilen 500 *bin ton petrol ile afişe fiyat*lardan yüzde 27 eksiğine petrol sağlanabileceği isbatlanmış olmaktadır. 1960 yılında memlekete en az 3.5 milyon ton ham petrol ithal edilecektir. *Ton başına 2 dolar munzam* bir indirim memlekete 7 milyon dolarlık bir tasarruf sağlayacaktır. Aslında yabancı şirketler bu indirimi de kolayca yapabilirler. Çünkü Ortadoğu petrollerinin ton maliyeti 2,5 dolar civarında olup navlunla birlikte Türkiye'deki ton maliyeti 5—6 dolar civarındadır. Buna göre şirketler Türkiyeye sattıkları ham petrolün her bir tonunda 9—10 dolar kâr sağlamaktadırlar. Bu itibarla pek alâ 2 dolar daha fedakârlık *yapabilirler.* Vaktiyle verilmiş müsaadeler, ilâ nihayet memleketin aleyhine işletilemez.

Almanya, petrol rekabeti yüzünden kömür ocaklarının kapanmaması için ham petrol ithalâtını hudutlandırmıştır. Alman istatistiklerine göre şirketler Almanya'ya yüzde 25—30 civarında indirim yapmaktadırlar. Şirketler Almanya'daki tahditten dolayı oraya *satamadıklarını* Türkiye'ye satmaları halinde bir şey de kaybetmiş olmazlar. Fakat petrol kanununun ve rafineri belgelerinin memleket aleyhine olan hükümleri sebebiyle *şirketler, ellerinde say*dıkları Türkiye piyasasında kendiliklerinden fedakârlıkta bulunmak istemezler.

Almanya petrol ithalini tahdit etmiştir. Amerika ithalâtı kontenjana bağlamıştır. Fransa'da petrol satışı, millî şirketler lehine kontenjana tâbi tutulmuştur. İspanya'da satış tamamen devletin elindedir. Özendiğimiz Batıda durum bu iken bizim böylesine liberal bir petrol politikası gütmemiz doğru mudur?»

Petrolcülerimize sunulur

Ürdün, İngilterenin verdiği paralarla ve sağladığı askeri destekle yaşayan bir sun'î devlettir. Orta Doğuda emperyalizimin apaçık bir aracıdır. Fakat böyle bir Ürdün dahi, petrol konusunda bizden daha cesur davranabilmektedir! Mart ortasında Ürdün Hükümeti, ülkesinde petrol arayan Amerikan John Mecom şirketini, 700 bin dolar para cezası ödemeye mahkûm etmiştir.

John Mecom American Oil, 1964 Mayısında iki yıl süre ile bütün Ürdün topraklarıda petrol arama inhisarını elde etmiştir. John Mecom, ilk yıl Güney Batıda bazı kuyular açmıştır. Fakat bir süre sonra Amerikan şirketi faliyetlerini yavaşlatmış ve 1965 Temmuzundan itibaren ise tamamen durdurmuştur. Amerikan iş adamları, «Araştırma*ların olumsuz sonuç vermesi* üzerine» imtiyazdan vazgeçtiklerini ileri sürmüşlerdir. Fakat şirket, iddialarını ispatlayacak bir delil getirememiştir. Zira çok az sayıda ve ciddiyetten uzak biçimde kuyu açmıştır. Bunun içindir ki Ürdün Hükümeti, şirketin anlaşma hükümlerini çiğnediğini ileri sürmüştür. Şirket cevap olarak, arama malzemesini gizlice dışarıya kaçırmaya kalkışmıştır. Bunun üzerine Ürdün Parlementosunda kıyamet kopmuş, John Mecom mukaveleyi çiğnemek ve sabotaj ile suçlanmıştır. Hükümet, malzemenin dışarıya çıkartılmasını yasaklamıştır. Ve daha sonra, ülkenin bütün topraklarında arama inhisarına sahip bir millî şirket kurmuştur. 700 bin dolar para cezası, milî şirkete malzeme almak için kullanılacak ve ülkelerinde petrol olup olmadığını Ürdünlüler kendileri tâyin edeceklerdir.

POLİTİKA ve ÖTESİ

HATIRLAMA

Oturdum, Sayın Sunay'ın Genel Kurmay *Başkanı iken, 12 Ekim 1964* tarihinde Meclis Başkanına gönderdiği mektupla 3 Aralık 1964 tarihinde bu mektupla ilgilî olarak Kim Dergisine verdiği demeci okudum. Yurdumuzu derinden ilgilendiren birçok konulara değiniyordu. Sayın Sunay o zamanlar Genel Kurmay Başkanı idi, bugün Devlet Başkanıdır.

Mektubunun ve konuşmalarının özünü alarak, Sayın Sunay'la bir görüşme yapayım, dedim. Sözlerini olduğu gibi alacağım; sorular, benim sözlerinden çıkardıklarımdır.

«— Parti kongrelerindeki konuşmaları nasıl karşılıyorsunuz?»

«— Parti kongrelerinde dünyanın ve vatanımızın içinde bulunduğu politik şartların tehlikelerinden bilgisiz, mes'uliyetsiz bir kısım partizanlar, şahıslar ve bilhassa *komutan'ları* hedef tutarak halkı, hükûmet, ordu ve kendi kamplarından olmayan diğer mâsum vatandaslar aleyhine kışkırtmakta ve memleketin sükûnetini bozucu silâhlı bir ihtilâle zorlayıcı konusmalar yapmaktadırlar.

Milleti birbirine, komutanı astlarına boğdurmağa azmettiren bu beyanların günün birinde memleketimizin başına bir iç gaile açacağı ve bağlı bulunduğumuz ittifak manzumesi içinde silâhlı kuvvetlerimizi küçük düşüreceği ve *malik bulunduğu kuvvetli durumu* sarsacağı hususunda dikkatleri celbetmek isterim.»

«— Bu konuda aydınlara ne gibi görevler düşmektedir?»

«— Realiteyi görmek lâzımdır. Subayları, assubayları, yedek subayları ile ordu, memleketin en büyük aydınlar grubudur. (...) İktisadî, sosyal alanlarda eksiklerimiz meydandadır. Sebeplerini aramak gecikmiş bir iştir. (...) Görev aydınlara düşmektedir. Atatürkçü aydınlara...»

«— Kendilerinden olmıyan aydınları görevlerinden atıyorlar, işbaşından uzaklaştırıyorlar. İşte öğretmenler, işte genel müdürler, işte valiler ve emniyet âmirleri...»

«— *Aydınlar, titiz, hassas olmalı,* köşelerine kaçmamalı, çekilmemeli... Atatürk bize nelerin ve kimlerin çelme taktığını iyi biliyordu. Kapalı değil, dosdoğru açık konuşmalıyız. Açık olmalı, gerçeği söylemelidir. Atatürk ilkeleri bunun ruhudur. Doğruluk, açıklık, gerçekçilik...»

«— İktisadî ve sosyal reformlar paşam?»

«— İktisadî ve sosyal reformlar beraberce yapılmalıdır. Meselâ eğitim çok önemlidir, ama diğer alanları ihmal edemeyiz. Hepsinde *birden ilerlemeliyiz.*»

«— Siyasi hayatımızda birliği bozan sebepler nelerdir?»

«— Siyasî hayatımızda birliği bozan sebepler görünüşte o kadar zayıf ve küçük ki, insan, öyleyse neden bu kadar ayrılmalar oluyor, diye soruyor. Herkes, geri kaldık, fakiriz, kültür seviyemiz düşük sözlerinde birleşiyor. Sonra ilerleme yolunda, birlik fikrinde birleşemiyor. Niyetlerini saklıyan, bazı konuları istismar etmek isteyenler var. Kavli fiiline uymıyanlar var.»

«— Uyarma mektubunu yazdıktan sonra geçen zaman içinde durumu nasıl görüyorsunuz?»

«— Durup dururken kimse sinirlenmez. Kasdî rivayetler çıkarılmış, uygunsuz propagandalar yapılmıştır. Partililerin şimdi tuttuğu yol iyi olabilir, ama bizi tatmin edecek şey neticedir neticeye bakalım.

«— Demokrasi ve huzur nasıl yerleşir?»

«— Demikrasinin kökleşmesi ve yerleşmesi lâzımdır. Bunda asıl unsur insandır. Zaman da bir faktördür. Ama, aksaklıklar da giderilmelidir.»

«— Bir soru daha Paşam... Komşularımızla ilişkilerimiz nasıl olmalı?»

«— *Komşularımızla dostluktan her* zaman memnun oluruz. Zaten hiç bir zaman hasmâne politika takip etmedik. Onlar sebep oldular.»

Sayın Sunay'ın bu sözleri karşısında İnönü'nün ne düşündüğü de meraka değerdi. Onunla da bir görüşme yapmalıydım. 14 Aralık tarihli gazeteleri karıştırdım.

«— Paşam Sayın Sunayın sözlerini nasıl buldunuz?»

«— Meclisler Başkanlarına yazdığı mek*tubu mâkul karşıladım. Bana defalarca aynı* konulardan bahsetmiş, ama bir cevap alamamıştı. Bunun üzerine Meclisler Başkanlarına müracaat etti, diye düşündüm.»

«— Demeç için ne diyorsunuz?»

«— Ama sonradan bir dergiye verdiği demeçte beni bile aştı. Kendisi ile konuştum. Gazetecilerle konuşurken, bunlar, insana söylemek istemediğini de söyletirler, dedim. Ben bile şunca yıllık politika tecrübemle, onlarla karşı karşıya gelmek istemem.»

İsmet Paşa ile de görüşmemiz burda bitti.

O günün olayları, olduğu gibi tazeliğini muhafaza ediyor mu, bilmiyorum. Sosyal ve ekonomik reformlar yerinde saymaktadır. Meclis bir seçim kanununa takılmış kalmıştır. Şurda burda Atatürk heykelleri kırılmaktadır. Memleket komünizm tehlikesi adı altında bir irtica dönemine girmiştir. Devlet bütçesinden yardım gören sorumsuz dernekler (komünizmle mücadele dernekleri ve benzerleri) vatansever avına çıkmışlardır. Partizanlık almış başını, nereye varacağı bilinmeyen bir yolculuğa çıkmıştır.» Kurucu Meclis tarafından kabul edilen ve bir referandum ile aziz milletimizin tasvip ve tasdiğinden geçirilen anayasamızın emirleri çerçevesi dahilinde kurulan bugünkü *demokratik reğimin devam ve muhafazası*» bir çok güçlüklerle karşı karşıyadır gene. El atılmamış meseleler olduğu yerde duruyor.

Dün bunları söyleyen Sayın Sunay'la, bugün konuşsak acaba ne diyecektir ki...

Mehmed Kemal

WASHINGTON'U TİTRETEN İKİ KÖYLÜ LİDER

Michel Bosquet

Brezilya'da 1 Nisan 1964 askerî darbesi, bu ülkede ilk ılımlı reformcu iktidar olan Başkan Goulart'ın hükûmetini devirdi ve yüzlerce köylü liderini, ensesi birer kurşunla delinmiş olarak mezara ve binlerce sendikacı, aydın, öğrenci ve siyasîyi hapishanelere gönderdi.

Şu anda Brezilya'da siyasî tutukluların sayısı sadece beş yüzdür, ama kamu haklarından yoksun bırakılmış, hakkında siyasî nedenlerle kovuşturma açılmış, ya da ağır hapis cezalarına mahkûm edilmiş iki bin beş yüz kişi, yabancı ülkelere sığınmış durumdadırlar. Bu mülteciler arasında Brezilya entelicensiyasının ve politik hayatının en büyük adlarına rastlanıyor. Mimar Niemeyer, Celso Frutado ile Josue de Castro gibi iktısatçılar, vali Miguel Arraes ile Brizola bunlar arasındadır. Siyasî mülteciler arasında, adı Güney ve Kuzey Amerika'nın büyük toprak sahiplerini titreten Fransisco Juliao ile müttefiki ve dostu Rahip Francisco Lage de var. Francisco Juliao şimdi Fransa'ya gelmiş bulunmaktadır.

Bu iki lidere iltica hakkı tanıma cesaretini gösteren tek Amerikan başkenti Meksiko oldu. Bu iki halk lideri Nisan 1964 darbesinden bu yana ilk kez bir gazeteciyle konuştular.

Meksikalı dostum «Rahibin yanağındaki mavi *lekelere bak*» dedi. *Meksiko* şehrinin merkezine yakın bir fakir mahallede takır görünüşlü bir kilisenin önüne varmıştık. Bunlar sigara ile yakılan yerlerde kalan izlerdir. Rahip peder Brezilyada sekiz ay hapis yattıktan sonra buraya geldiği zaman bütün vücudu yara bere doluydu.

Lojman görevini yerine getiren bu eski kilisenin karanlık koridorunda, bir işçi semtinde rahipliğe yeniden başlamış olan Rahip Lage'nin yüz çizgilerini ayırt etmek zor oluyor. Bu İngiliz asıllı rahibin, (Papaz cübbesi ihtilâlden beri Meksikada yasak *edildiği için, siyah bir elbise giymiş olan)* kırkların ortasında bu ufak tefek adamın yüzündeki mavi lekeleri ancak sokağa çıktığımız zaman görebileceğim.

Rahip konuşurken sesinde en küçük bir yapmacıklık yok.

«Belki de ben Lâtin Amerikanın en kalabalık cemaatlerine hitap etmiş olan papasım: Brezilyanın şehir ve köylerinde *yüz binlerce insan önünde konuştum.*»

Bu sözler, durumu beyan eden, sakin ve mütevazi tonlu bir sesle söyleniyor. Konuşmanın şevkiyle örneğin şu sözler de ayni tonla söylenecektir:

«Fransada da işçi rahipliği yapardım ama derin bir huzursuzluk duyarak; çünkü Fransız işçileri ihtilâl yapmıyorlar.»

Kimdir bu rahip Lage? Geçenlerde *Kolumbia'da* elde silâh savaşırken öldürülen Rahip Camillo Torres gibi, bir yandan cübbeyi atıp halkla birlikte savaşa atılırken, öte yandan (Camillo Torres'in son mülâkatlarından birinde belirttiği gibi) Marksizmi, komünizmi, ihtilâli *reddettiğini* ama reformlardan yana olduğunu bildiren *iyi yürekli din* adamlarından biri mi? Hayır Rahip Lage'nin kumaşı başka cinsten. O *kendini devrimci* ve sosyalist biliyor.

Rahip Lage'ye nasıl olup da *devrimci* eyleme ulaştığını soruyorum. Kendisi halk*tan mı gelmektedir? Değilmiş: Büyük top*rak sahibi bir aileden gelmeymiş, ama o bunun pek sözünü etmiyor. «Benim ailem kilisedir» diyor. O yoksullarla birlikte yaşamayı yeğ saymış. Hem de ne yoksullar, Minas Geraes'in başkenti Belo Horizontede «favelas» denen dünyanın en kötü, en *korkunç teneke mahallelerinde* bitkisel bir hayat süren «favelados» denen o yoksul halk. Günün birinde favelados'lar, liderleri olarak kabul ettikleri adam tarafından örgütlendirilmiş olarak ve onun yönetiminde isyan ettiler. Bu adamı sonra kendi milletvekilleri olarak seçtiler. Adamın adı Francisco Lage *idi, mesleği Papazlık.*

1964 hükûmet darbesinde, önleyici tedbir olarak tutuklanan Rahip Lage, sekiz ay süreyle hapse atıldı, kendisine işkence edildi ve sonra da hakkında 28 yıl hapis cezası hükmedildi.

RAHIP LAGE VE MARKS

Belo Horizonte'nin yoksul Faveladoslarını örgütlendirmiş olmaktan tam yirmi sekiz yıl hapis cezası. Ama Rahip Lage sa*dece bununla yetinmemişti. O yoksul köy*lüleri de örgütlendirmek için köylere gitmişti. Brezilyada iki bin köylü sendikasının kuruluşu onun çabasıyla gerçekleşmişti. Kâğıtta mevcut olan resmî teşekküllerden farklı olarak bu sendikalar daha önce kurulmuş örgütleri de istilâ ettiler ve Köylü Liga'larının kurucusu, köyden *hareket* ederek şehirlere ulaşan silâhlı savaşın teorisyeni *Francisci Juliao'nun ihtilâlci* hattını benimsediler.

«Halk, kendini sol sayanların hepsinden daha soldur, diyor Rahip Lage. Halk tarım reformu fikrini kabul etmiyordu. Tarım refomu sözünü ettin mi oraklarını havaya kaldırarak: «Toprak! Toprak!» diye *bağırıyordu. Yâni büyük makinelerin* tarıma elverişsiz topraklarından bir kısmının küçük parseller halinde halka dağıtılmasıyla yetinmiyor. Malikânenin tümünün, bölünmeden orada çalışanlara verilmesini is*tiyordu, yâni kollektivizasyon istiyordu.*»

Hep o objektif gözlem tonunu muhafaza eden sesiyle Rahip Lage Brezilya Komünist Partisinin şimdiye kadar izlemiş olduğu politik hattı (soldan) eleştiriyor. Brezilya komünist partisinin hattı öteki Lâtin Amerika komünist partilerininkinden çok daha ılımlıdır ve şu anda bu hat değiştirilmek üzere gözden geçirilmektedir.

«Komünistler, diyor Rahip Lage, Brezilyanın feodalizmden sanayi kapitalizmine geçmesi için kozlarını burjuvazi ve emperyalizm üzerine oynadılar. Onlar ilk aşama olarak kapitalizmden yana idiler, devrim ancak kapitalizm kurulduktan sonra yapılacaktı. Biz onlara yanıldıklarını söyledik. Biz kapitalizme de karşıyız. Biz köylüler devrimi gerçekleştirdikleri zaman işçilerin de devrime katılacaklarına inanıyoruz. Marks'a saygımız vardır, ama hiç kimse kusursuz olamaz. Marks bizim özel durumumuzu önceden bilemezdi.

— Peder, diyorum, «biz» dediğiniz zaman kimin sözünü ediyorsunuz?

Bu sorumu rahip gereksiz sayıyor. Ömrünü kiliseye vakfettiğini, Kilise içinde hareket *ettiğini* ve üstlerinin de *hareketini* doğru bulduklarını söylüyor:

«Mübalâga etmeden söyliyebilirim ki biz kaderini halk yığınlarınınkine bağlamış tam bir papazız. Halkla omuz omuza savaşıyoruz, *onunla birlikte ıstırap* çekiyoruz. Avrupa kilisesi bize sadece **neyi yapmamız gerektiğini** öğretti. *Bizim ihtilâl* profesörlerine ihtiyacımız yok. Brezilyadan kovulan ya da sürülen siyasiler arasında Arreas, Brizola, Juliao ve ben varım, ve biz ancak kendi eserimiz olan bir sosyalist devrim istiyoruz.»

Halk yığınları, kilise, devrimci aydın*lar, bütün bunlar Rahip Lage için tek bir* şeyi ifade ediyor, işte «Biz» bütün bunları kapsıyor. Çalışmalarını kilise seminerlerimizin koruyucu kanadı altında yürüten öğrenci örgütlerinin devrimci liderleri «Biz» iz. 1963'de «Yaşamak Savaşmaktır» başlıklı el kitabını yayınlayan Aracaju Arşöveki *Mosenyör Jose Tavora'nın liderliğindeki* beş Başrahip «Biz» iz. Bu el kitabında şu satırları okuyabilirdiniz: «*Brezilya* halkı sömürülen bir halktır - Onu sömüren sadece Brezilyalılar değildir. Halkımızı sömüren birçok yabancı var. Yurdumuzu bu durumdan nasıl kurtarabiliriz?»

«*Uzun* zamandanberi, diyor Rahip Lage, bizim Katolik okullarımızda halkın zalimleri öldürmeye hakkı *olduğu* öğretilir. Ve günümüzün büyük zalimi emperyalizmdir. Amerikan tröstleri ve bunların sa*tılmış yerli maşaları.* Normal yollardan bunları yenmek imkânsızdır. Şiddet aleyhtarlığı çok şairane bir fikirdir. Siz Fransada Teilhard'lara Chardin'lere çok itibar ediyorsunuz. Ama biz ancak devrimden sonra Teilhard'cı olabiliriz.

«Emperyalizmi lâfla imana getirme şansımız hiç yoktur. Emperyalistlerin akıllarını başlarına toplamaları zamanı çoktan geçti.

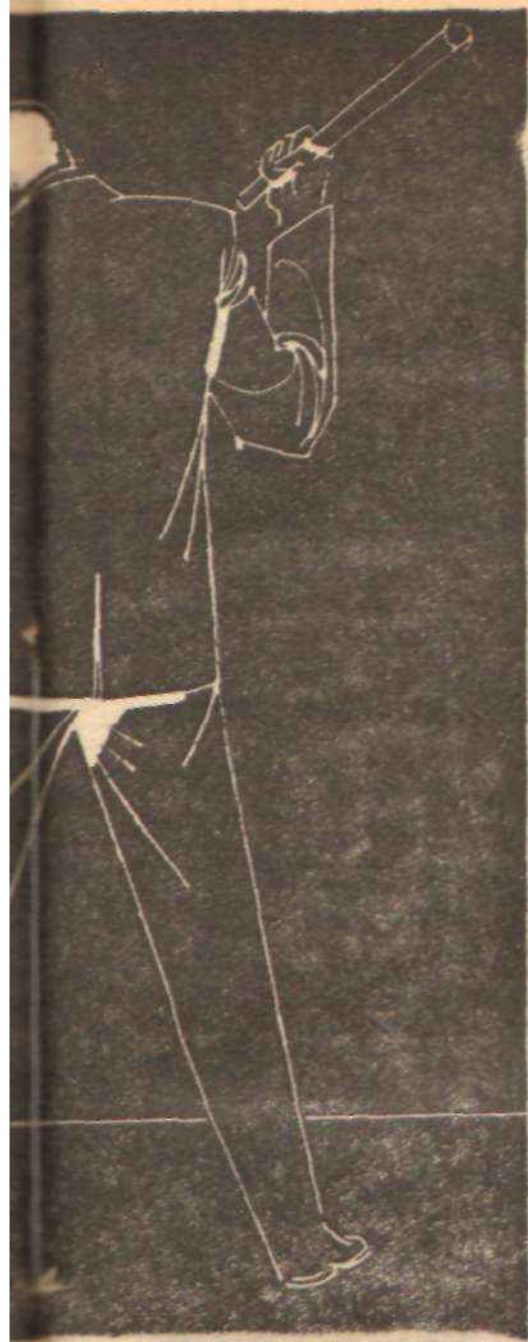
Emperyalistlerin kurduğu şidddet düzenine, halk aynı biçimde karşılık vermek zorundadır. Bu da Brezilyanın ulusal özelliğini taşıyan, insanca bir sosyalist devrimdir. Şiddeti biz getirmiş değiliz. Şiddet her yerde, çevremizde: Açlık olarak, küçük çocukların fuhşa sürüklenmesi olarak, yeni *doğan bebeklerin ölümü olarak* her tarafımızı sarmış şiddet. Bunlar pek sözü edilmeyen emperyalizmin en büyük *cinayet*leridir.»

Rahip Lage'nin zikrettiği sayıları ö*zet olarak sunuyorum: Brezilya'nın* kuzey doğusunun nüfusu 23 milyondur. Burada ortalama insan ömrü 30 *yıl*. Halkın *dörtte* üçü devamlı olarak açlık çeker, açlığın sonucu olan hastalıklara tutulur ve açlık yüzünden biolojik dejeneresansa uğramıştır halk. Her yıl açlıktan 200.000 çocuk ölür, *bu da yeni* doğan bebeklerin toplamının üçte biridir. Kendilerini besliyemiyen ana babaları *tarafından terkedilen on, on bir,* on iki yaşlarında küçük fahişeler kendilerini Pernambouc'un başkenti Recife' mey*danlarında satarlar. Piaui'nin* başkenti Teresina'nın 100.000 lik nüfusunun 20.000'i veremlidir. Brezilyanın 82 milyon nüfusundan 32 milyonu, insanı öldürmeden önce sakat ya da kör eden korkunç hastalıklara tutulmuştur. Sağlık Bakanlığının yıllık devlet bütçesindeki payı, Brezilyada yerleşmiş olan ilâç tröstlerinin her yıl yurt dışına kâr olarak çıkarttıları paranın ancak üç*te biridir.*

Rahip Lage, Amerikan emperyalistlerinin öğütledikleri derde devadan istihza ile bahsediyor: Doğum *kontrolu*. *Vali* Arreas'ın hesapladığına göre ülkenin sadece Kuzey - Doğusundaki toprakların alanı, 100 milyon nüfusu besleyen Japonyanın dokuz misli, ve burada ancak 23 milyon Brezilyalı yaşamakta. Ama bizim topraklarımız feodalizm tarafından kısır halde tutulmaktadır, öte yandan da *çorak topraklarda* milyonlarca köylü işsiz güçsüz açlıktan ölür.

«Brezilyanın yüzey alanı sekiz buçuk *milyon kilometre karedir.* (Fransanın alanının 16 misli) ve nüfusumuz da sadece 82 milyondur, diyor Rahip Lage. *Belki* de dünyanın en verimli toprakları bizdedir. Yurdumuzda her çeşit maden bulunur. Böylece çabuk kalkınmamız için bütün şartlar mevcuttur Brezilyada. Bizde eksik olan şey paradır, onu da Amerika Birleşik Devletlerine ihraç etmekteyiz. Nüfusumuzu

Fransisco Juliano

iki misline çıkardığımız zaman Çin kadar güçlü *olacağız ve o zaman devrimi gerçekleştirebileceğiz.* Kilisenin bu konudaki görüşü, Marksistlerinkine uymaktadır.»

Devrimin ne zaman olabileceğini ve ne şekil alacağını Rahip Lage'ye soruyorum.

Dolayısıyla karşılık veriyor:

«Bizim devrimimizin hangi yolu izlediğini zafere ulaştığımız zaman öğreneceksiniz. Bu konuda başka bir şey söyliyemem. Ancak şunu da ekliyebilirim: Biz komünist *düşmanı değiliz. Komünistlere düşman* olmamız için hiç bir sebep yok. Bizim devrimimiz sosyalist olacaktır ve öteki devrimlerden daha insanca olacaktır. Devrimimiz yalnızca servetin daha iyi daha âdil biçimde üretimi ve bölünmesi için yapılmıyacaktır, Gerçek halk kültürünün temellerini atmak için de yapılacaktır devrimimiz. Halk yığınları karınlarını doyurmak istiyor, ama aynı zamanda dünyayı anlamak ve özgür yaşamak da istiyor.»

Rahip konumuz hakkında başka şey söylemedi. Başka konulara geçtik ve nihayet Lâtin Amerikanın en yaman köylü lideri Francisco Juliao'nun oturduğu eve vardık.

CIA YI TİTRETEN LİDER

Juliao'ya yaklaşabilmek için Siu Kızılderililerinin hilelerine başvurmak gerek. Başta C.I.A. olmak üzere dünyanın bütün polisleri onu göz altında tutuyorlar. Bundan kurtulmak için Juliao' durmadan mesken *değiştiriyor, ve birkaç saat için nerede* bulunduğundan yalnız bir kişi, son dakikada haberdar ediliyor.

Meksiko şehrine bundan birkaç hafta önce varır varmaz, onun yerleştiği binaya hemen iki Kastro düşmanı Kübalı ile bir Amerikalı taşınmışlar ve telefonuna bir mikrofon *yerleştirilmiş.*

Rahip Lage gibi Juliao da halktan gelme değil. bir büyük mâlikâne sahibinin torunu olan bu adam hukuk tahsil etmiş. Yazarlığı da var ve Brezilya edebiyatının şaheserlerinin birkaçı onun kaleminden çıkma. Nasıl oldu da Juliao bir devrim lideri oldu?

«18 yaşındayken «Anti - Dühring'i» okuduktan sonra Marksizmi benimsedim. 1939'da 23 yaşında genç bir avukat olarak haksızlığa uğrayan köylüleri savunuyordum. Benimle birlikte bu işi yapan birkaç hukukçu genç arkadaş daha vardı. Ama köylülerin haklarının savunulmasının bir hukuk meselesi olmadığını kısa zamanda anladım.»

Karşımızdaki adam ufak tefek ve ince yapılı. Boğuk bir sesi var. Kısa cümlelerle meramını tam ifade edebiliyor. Halk lideri olduğunu belli eden tek şey keskin bakışları, susuşları ve kısa el hareketleri.

«Şu tez üzerinde görüş birliğine varmıştık ki, diye devam ediyor Juliao, devrimci savaşa en hazırlıklı olan köylüler, iş güçlerini büyük toprak sahibine satan topraksız peonlar değildi, toprağı büyük arazı sahibinden icarla tutan ve para olarak, mahsul ya da emek olarak durmadan yükselen bir icra bedeli ödemek zorunda kalan bir çeşit ortakçı olan arendatarios'lardı.

«Bu arrendatariosları örgütlendirmek *daha kolaydı. Bunların biraz güvenliği,* biriktirilmiş birkaç parası vardı ve emeklerinin değerinin bilincine varmışlardı. İcarla tuttukları tarla, işleyebilecekleri toprak miktarından her zaman daha küçüktü. Onlara toprak mülkiyeti vaad etmekle onları devrimin askerleri haline getirebiliyorduk. Bu köylüler, düzen denen esaret zincirinin en zayıf halkasını teşkil ediyorlardı.

«Buna karşılık Peon denen ırgatlar, hiç bir güvenliği olmayan, yarı göçebe sefillerdir. *Bunlar emeklerinin değerinin bilincine* varmamışlardır. Bunlar ancak bundan sonraki aşamada devrimci olacaklardır.»

Köylü hareketi, 1955'de, Pernambuk eyaletinin iç bölgelerinde Galilea'da, 4000 köylü, çocuklarına okul kurmak için bir kooperatifte toplandıkları zaman büyük dönüm noktasına varıyor. Büyük toprak sahipleri kanunları çiğneyerek köylü çocuklarının eğitimlerine engel olmaktadırlar. Toprak sahipleri, kanunu kendileri uygulama cüretini gösteren bu topraksız köylüleri icarla tuttukları tarlalardan kovunca, köylüler Francisco Juliao adındaki avukatı tutuyorlar. Ve işte Brezilyanın ilk köylü Ligası böyle doğuyor. Juliao Federal milletvekili seçiliyor.

Bu tarihi izleyen yıllarda köylü Ligaları durmadan çoğalıyor. Devrimci öğrenciler gelip Juliao'ya katılıyorlar. Geleneksel olarak köyleri dolaşarak halk türküleri söyleyen halk ozanları devrim propagandacıları oluyorlar. İncile özgü sadeliği olan, ateşli ve yanık bir siiriyet taşıyan Juliao'nun beyannameleri bu halk edebiyatı ile mükemmel biçimde bağdaşabilmektedir. Köylülerin toprakları işgal etmesi, grevler, toprak sahiplerinin paralı fedaileriyle kanlı çarpışmalar yayıldıkça yayılıyor. Köylüler silâhlanıyorlar ve daha 1960 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde Juliao'dan hemen hemen Kastro kadar korkulmaktadır.

Fransisco Lage

*«Bu cins faaliyetin etkili olmıyacağı*nı, kanunların lâfta kaldığını ve büyük toprak sahiplerinin kendi kanunlarını uygulamadıklarını anlamamıza kadar epeyi uzun zaman geçti. Irgatların asgari ücreti *1943*'den beri tesbit edilmiştir. Onlara bu ücret hiç bir zaman verilmedi. Yüzde doksanı okuma yazma bilmeyen köylü yığınlarının yığın halinde mücadelesi olmadan hiç bir şey elde edilemez.»

Geçmişte Juliao, sanayi burjuvazisi ve *işçilerle ittifaka yanaşmadığı* için kendisine yanaşan Quadros ve Coulart hükûmetlerine yüz vermediği için, aşırı tutumundan ötürü özellikle komünistler tarafından çok kez eleştirilmiştir. *Juliao* sık sık «Çinli» olarak sınıflandırıldı.

Ama bu klâsik tahlil, Brezilyaya uygulanamaz. Brezilyada işçi sınıfının sayısı azdır ve köylülerle kıyaslanınca durumu imtiyazlı sayılabilir. Özellikle Sao Paulo gibi merkezlerde işçiler oldukça yüksek ücretler *elde etmişlerdir ve bunları, 1930'lerden be*ri büyük şehirlere ekmek parası için akın eden aç köylülere karşı savunma eğilimi göstermektedirler.

Işçilerin sendikacılığı ılımlı ve zayıftır. Geleneksel partiler ideoloji ve programa önem vermeyen herkese açık politik *öğütlerdir. Her eyalet nüfusu ile orantılı* sayıda miletlvekili seçer, ama okuma yazma bilmiyenler oy verme hakkından mahrumdurlar. Bu durumda halkın çoğunluğunu teşkil eden köylüleri mecliste büyük toprak sahipleri oligarşisi temsil etmektedir ve bunlar parti cihazlarını kontrol altında tutmaktadırlar.

«Partileri kapatmakla, diyor Juliao, Brezilya'nın faşist diktatörü Castello Branco devrime büyük hizmette bulundu. Parlâmento tam *kısırlaştırılmış* ve diktatörün önünde dize gelmiştir. Eskiden de seçimler bir oyundu ama şimdi büsbütün öyle. Ama artık seçimlerle halkı aldatmak mümkün değil. Kubitschek ve Goulart zamanındaki «demokrasi» artık sonsuzluğa kadar ölmüştür. Halkın gerçek kurtuluşu en çetin savaşlarla *gerçekleştirilebilir. Bizim özetle*diğimiz parti, devrim şartları içinde emekçi halk yığınlarından fışkıran bir partidir.»

Sanayi burjuvazisi ile bir ittifakın mümkün olup olmadığını sorunu üzerinde Juliao'nun tahlili ile Celso Fuartado'nunki birleşiyor: Sanayici ile feodal elele yürümektedirler. 1964 darbesi Goulart'ın gerçekleştirmeye uğraştığı sanayici ve burjuva devrimine karşı yapılmıştır.

«Sanayicilerle büyük toprak sahibi fe*odaller arasında, komünistlerin uzun zaman* inkâr ettikleri bir ittifak vardır. Çünkü bir çok toprak sahibi aynı zamanda sanayıcidir de, ve bunun tersi de doğrudur. Örneğin şeker kamışı plantasyonları sahiplerinin şeker rafinerileri vardır, rafineri sahipleri de plantasyonlar edinmişlerdir. Feodaller ile burjuvalar arasındaki dayanışma yalnızca ekonomik değildir, aynı zamanda politik ve ideolojiktir de. Köylü yığınlar biraz kıpırdandı mı, burjuvazi köylü düşmanlariyla birleşir.

«Onun için biz burjuvazinin tecrit edilmiş ilerici unsurlariyle ittifak kurabiliriz ama, sınıf olarak burjuvazi ile ittifak söz söz konusu olamaz. *1 Nisan 1964* darbesi bu görüşümüzü doğrulamıştır.

AMERİKA TİTREYECEKTİR

Bu darbe birkaç saat içinde başarıldı. Daha bir gün önce Goulart'ı alkışlayan Rio halk yığınları, sanki sersemlemiş gibi, işçi sendikacıları, öğrenci liderleri ve aydınlar yakalanırken hiçbir tepki göstermediler. Köylü Ligalarının yöneticileri çoğunlukla baskınla yakalandı ve öldürüldü. Juliao seyyahatteydi. Bu yenilgiden *sonra acaba Juliao'nun devrimci mücade*le hakkındaki görüşü ne idi?

— Ekonominin şeker üretimi üzerine kurulu bulunduğu Pernambouc'daki bizim tecrübemiz, Fidel Kastro'nunkine pek benzer. diye karşılık veriyor Juliao, Eğer Pernambouc bir ada olsaydı Kuba tekrarlanabilirdi: Burada nüfus yoğunluğu gerilla savaşını mümkün kılmaktadır. Ama ülkenin başka yerlerinde durum bambaşkadır. Pernambouc, toprak bütünlüğü *hakkında fetişist bir tutumu* olan Brezilyanın bir parçasıdır. Onun için ülkeyi bölmek, şu ya da bu eyaleti ülkeden ayırmak söz konusu olamaz. Devrim liderleri sorunları bu kocaman ve çapraşık ülke ölçüsünde hesaplamak zorundadırlar. Bu güç bir iştir ama imkânsız değildir. Gerçekte Brezilyanın sanayileşmiş eyaletlerinde de, tarımın hâkim olduğu ülkelerde de aynı sorunlarla karşılaşmaktayız. Ülkenin en sanayileşmiş eyaleti olan Sao Paulo'da bugün bir milyon topraksız köylü var. Sao Paulo'nun proletaryasının saflarını, Brezilyanın bütün öteki bölgelerinden gelme köklerinden sökülmüş yığınlar doldurmaktadır. *Biz bölgeci duygular taşımı*yoruz. Bir tek duyguya itibar ederiz: Sınıf duygusu, sınıf bilinci.

Bir sessizlik oldu. Sanki Juliao bir kitabın birçok sayfasını birden atlıyordu. Ondan sonra gene konuşmaya başladı:

«Bizim devrimimizi uzun, çok uzun *bir süreç* olarak görmek gerek. Amerika Birleşik Devletlerinin müdahalesi kaçınılmaz bir şeydir. Çünkü Brezilya peşinden bütün Lâtin Amerikayı sürükleyecektir. Brezilya halkı oligarşiye karşı *ayaklandığı* zaman, Amerikan emperyalizmi bütün kıt'ada temelden titreyecektir. Tepkisi Vietnamdaki gibi olacaktır. Ama Brezilyada savaşa sokmak zorunda kalacağı askerî kuvvet Vietnamdakinin en az beş mısli olacaktır. Lâtin Amerikanın kurtuluşu *Küba'da başladı, Vietnamda devam etmek*tedir ve gün geçtikçe daha şiddetli bir savaş olacaktır bu. Biz hiç kimseden yardım görmeyeceğimizi biliyoruz. Onun için dış yardımı hesaplarımıza katmıyoruz. Biz düşmandan ele geçirdiğimiz silâhlarla savaşacağız.»

Bu halk devrimini niçin kaçınılmaz saydığını Juliao'ya sormanın gereği bile

Eski Başkan Goulart

yok: *Hiçbir Brezilya hükûmeti,* şimdiki mareşal Castello Branco'nunki kadar Kuzey - Amerika'nın özel çıkarlarına sadık olmadı. Hiçbir zaman açlık, işsizlik, köylerden şehirlere akın, yabancı besi maddeleri yardımını kara borsaya süren ahlâksızlık bu dereceye varmamıştır. Ve hiçbir zaman, kârların Amerika Birleşik Devletlerine transferi biçiminde beliren Brezilya ekonomisinin soyulması bu ölçüde olmadı.

SOL OLMANIN ILK ŞARTI

Sürgünün yararlı bir etkisi oldu ve birbirini önceden tanımayan ya da pek az tanıyan üç adam arasında bir ittifak kuruldu. Juliao, Vali Arraes'in hücresini paylaştı ve onun devlet adamı özelliklerini öve öve bitiremiyor. Kuzey - Doğu'nun aydınları ve köylü yığınlarının taparcasına sevdikleri, Sao Paulo'nun ilerici sanayicilerinin destekledikleri Arraes, sürgünde bulunmasına rağmen bütün ülkeye yayılan büyük bir prestije sahiptir. Üçüncü adam Ria Grande do Sul valisi De Brizola'dır. O De Brizola ki Amerikalılar ve onların iktidardaki «adayı» faşist vali Lacerda'nın baş düşmanıdır. O De Brizola *ki, ilân ettiği aktiften daha büyük bir* mebläğ maliyeye borçlu olduğu için bir Kuzey Amerikan elektrik şirketinin malını müsadere etmeye cür'et etmiştir. Juliao şöyle diyor: «Darbeden önce De Brizola çalgıyı kulaktan çalardı. Ama Marksizmin klâsiklerini okuduğundan beri artık notayla çalıyor.»

Bu siyasî sürgün üçlüsüne Rahip Lage Kilisenin en ilerici kanadının desteğini getiriyor. Ve darbeden bu yana ordudan kovulan *üçbin subay da yarının* halk savaşının kadrolarını teşkil edeceklerdir.

Bunların karşılarına çıkacak olan Brezilya oligarşisinin ordusu üç fraksiyona *bölünmüştür: Meşrutî bir diktatörlük*ten yana olan Castello Branco'nun «Bonapartistleri»; kumanda mevkilerinden uzaklaştırılan ve susturulan milliyetçi subaylar, ki bunları sanayi burjuvazisinin bir bölümü desteklemektedir; ve son olarak da bütün kumanda mevkilerini ellerinde tutan, ve mareşal Castello Branco'yu devirerek yerine sivil liderleri Lacerda'yı geçirmeye hazırlanan, «goriller» denen faşist subaylar.

«Gorillerin, sizin vatandaşınız olan önemli bir ideologları var, diyor Juliao, Bu ideolog, Faşist Lacerda'nın baş müşaviri George Bidault'dur. Lacerda'nın De Gaulle'e karşı ateş püskürmesinin bir açıklaması da buradadır. Eğer Fransız olsaydım oyumu Mitterand'a verirdim. Ama Brezilyalıyım ve biz aramızda, seçimleriniz sırasında, De Gaulle bizde aday olsaydı ilk turda ona oyumuzu verirdik diye konuşuyorduk. Çünkü bizim için sol olma*nın birinci şartı, Amerikan emperyalizmi*ne karşı çıkmaktır.»

Bir geziden izlenimler:

ARAP DÜNYASI UYANIYOR MU?

III - Nâsır, İslâmiyet ve Sosyalizm

Niyazi Berkes

ALEVİLİĞİN AMERİKANCASI

Daha ilk görünüşte Kahire, üzerimde iyi bir iz bıraktı. Beklemediğim büyüklükte, güzellikte, intizamda bir hava alanına indik. *Şimdiki hava yolculuğu* dünyasında, vardığınız ülkenin hava istasyonuna bakın; o ülkenin numarasını verebilirsiniz. Memleketin iyi ve kötü yanları orada bir arada kendilerini gösterirler. Beyrut'tan Kahire'ye uçarken, yanımdaki koltukta oturan ve Amerikalı olduğunu tahmin ettiğim bir bayan durmadan Mısır aleyhine konuştu. Bunlardan çıkarabildiğim sonuç şu oluyordu. Hava alanında sıkı bir haddeden geçeceğiz.

Gümrük salonuna geçilecek yere çok sayıda geçitler ve memurlar konmuş. Hiç bir yığıntı olmadan, fazla beklemeden geçtik. Sinemaya bilet alırken de ancak bu kadar kuyruk olur ve beklersiniz. Yolcuların işleri çabuk bitiriliyor. Gümrük salonunda da öyle. Memurların bazılarının beceriksizlikleri görülüyor. Bunlar, bizdekilerden farklı olarak, beceremiyecekleri şeylerle karşılaşınca *inatçılaşmıyorlar*, gevşiyorlar. Uçakta dinlediklerimin etkisi altında çantalarımı açıp bankoların üstüne serdim. Ne gelen var, ne giden. Bir aralık bir memur geldi, bakacak *gibi oldu, sonra* nedense vazgeçti veya aklına başka bir şey geldi, uzaklaştı. Ben böyle bekleyip dururken bir hamal eşyalarımı tekerlekli arabasına yerleştirmeğe başladı; benim «daha bakılmadı» yollu yarmalarıma kulak asmayıp önüme düştü, bir taksi çağırarak beni yerleştirdi.

Taksiye binerken bir adam belirdi. Beni de alır mısınız? dedi. Üniformasından memur olduğu belli. Acaba gümrük memuru mu? Ne memur *olduğunu* sordum: Polis! Tamam. Takibat başlıyor demek Bayan yolcunun söylediklerini hatırlamaya çalışıyorum.

Polis efendi şen ve şakacı. Sigaraları değiş tokuş ettik. Türk olduğumu öğrenince daha da samimî oldu. Kendiliğinden hiç bir şey sormadı. Yarı yolda şoföre dur dedi, elimi sıkarak teşekkür etti, vazifeden dönmekte olduğu evini kolunu uzatarak gösterdi, bindiğim araçta *kendisine yer verdiğim için* çocuklarına erkenden kavuşuyordu. İndiğim otelde pasaportum polise gönderildi, bir kaç saat sonra muamelesi bitmiş, bana verildi. Ondan sonra bu makam ve onun adamları ile bir daha hiç bir temasım olmadı. Yol sormak gibi vesilelerle böyle bir temas olduğu zaman da yardım, ilgi ve nezaketten başka bir şey görmedim.

Tarih: 20 Ekim. Hava ılık, güneşli, güzel. *Birleşik Arap Cumhuriyetinin* baş kentinde geçirdiğim bir aylık sürede gördüğüm müzelerden, ehramlardan, mumyalardan, saraylardan, çarşı ve pazarlardan söz edecek değilim. Bunlar hiç şüphesiz bu ülkeye çok turist çekiyor. Batıda sevilmeyen bir rejimin hükmettiği böyle bir dönemde bile bu kadar çok turist gelmesine oldukça şaştım. Hem de turistin zengin cinsi. Bize gelenlerin çoğu gibi yalınayak, sakallı, sırtı torbalı, *meteliksiz «beatnik» cinsi değil.* Bunlar vapur ve uçak dolusu geliyorlar. Hilton, Semiramis. Shepard gibi oteller, Amerikalı, Fransız, Alman, İskandinavyalı, İtalyan turistleriyle dolup taşıyor. Bir aralık tâ Amerikadan özel olarak uçaklar dolusu bir yığın «shriner» (şrayner) geldi. Bunların kim olduklarını bilir misiniz Ben de biliyorum diyemem ama bildiğim kadarını şuracıkta anlatayım.

Bunlar hep zengin kişiler. Çoğu A*merikanın muteber tabakası olan «businesman»*, yani iş adamları zengin iş adamları. Kahire gazetelerinin yazdığına göre, yalnız buraya seyahat masrafları bir kaç milyon tutmuş. Bu shrinerler bir nevi tarikat. Bunlar Mısır tanrılarından Ikhnaton'a taparlarmış; bir de firavunlardan birine; ama şimdi adını hatırlıyamıyorum. Bu Ikhnaton galiba güneş tanrısı *mı ne? Mısır tarihini bilenler cahilliğime* gülecek; tarihin bu tarafını hiç bilmem. İşte bu shriner'lerin en büyük mübarek günü olan günde bunlar, Giza ehramlarından birinin tepesinde, güneş doğarken, Ikhnaton'a tapacaklarmış. Yahu, dedim, hiç ehram tepesinde tapınma olur mu, hem bu kadar insanla? Olurmuş. Bizim resimlerde sipsivri sandığımız ehram tepesi, bir iki futbol alanı kadar genişmiş. Merak edip çıkmağa kalksam *belim bükülecek. Zaten İstanbuldan* kalma ve herkese belli etmemeğe çalıştığım hafif bir lumbagom var; bir de oraya çıkarsam tamam. Bizim bütün seyahat suya düşebilir.

O mübarek günün önceki gün, yani onların arife günü, geceyi çölde ve çadırda geçirmek lâzımmış. Göksüpürenler de ve villalarda yaşamaktan bıkmışlar zahir. İlkel insanlar gibi biraz çölde yaşayıp çektikleri filimleri ahbaplarına gös*tererek* bütün kış *eğlenecekler*. Biza açıklarında sahraya yüzlerce çadır kurulmuş. A.B.D.'nin büyükelçisi de, vatandaşlarına konukseverlik göstermek üzerek, bayanı ile birlikte çölde. *Bu arife* gecesi mübarek bir gece olduğundan bayanlardan uzak yatmak lâzımmış. Çadırlar harem ve selâmlık çadırları olarak ayrılmış. Bay shriner'ler bir yanda, bayan shriner'ler öte yanda uyumuşlar ol gece. Ertesi sabah ta ehram tepesinde güneş doğarken Ikhnaton'a tapılmış. Ne zıppırlık, yarabbi.

Ama bu işe, hiç te üstüme lâzım değilken, kafam takıldı. Batılıların, kendilerini *«akl-ı mahz» sanıp şarklıların* hurafe ve inançlarına akılları takılır ya, benim de bu işe aklım takıldı. Tâ Amerikadan uçakla gelip ehram tepesinde Ikhnaton'a tapmak çok mu akıllıca bir iş? Fakat dünyanın en akıllı devletinin büyükelçisinin de bu kervana katılması karşısında büsbütün merakım arttı. Acaba o da shriner mi? Olabilir, neden olmasın. Medenî dünyada böyle şeyler olur işte. Aklıma bizim başbakanımızın *masonluğu hakkındaki söylentiler. geldi.* Ne kadar haksızlık edildiğini şimdi anlıyorum. Amerika büyükelçisi shriner olduktan sonra o da meselâ mason olsa ne çıkar? Belki o da mason değildir de bu Amerikan «businessman»leri gibi bir shriner'dir. O da bir «businessman» çevresinden olduğu için, olmalıydı. Oradaki bu kabil tarikatlara girmek bir nevi medenîlik alâmetidir.

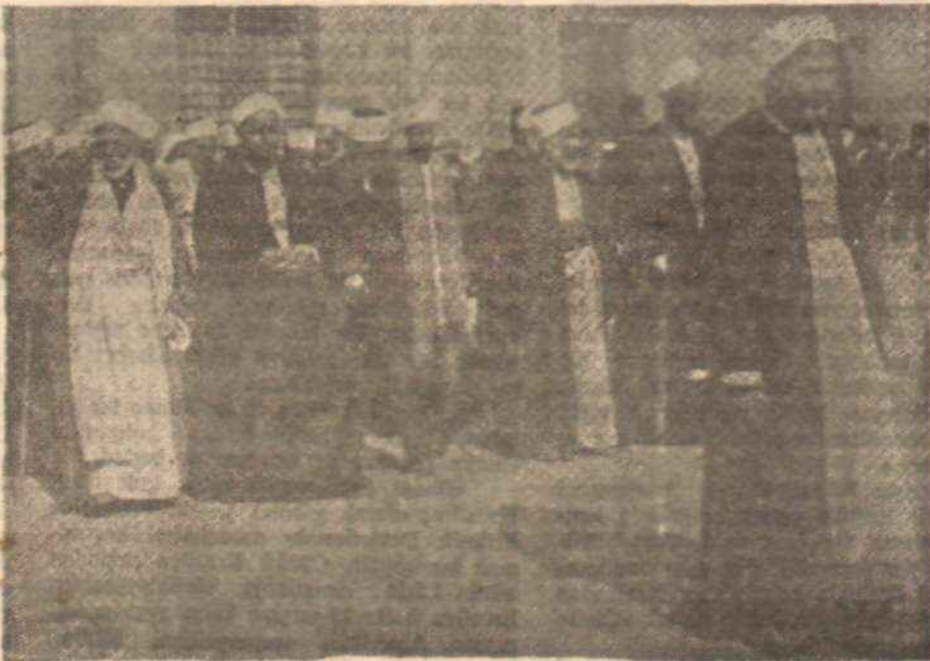
Merak ettim, şu büyükelçilerin de katıldığı shriner'leri. Acaba bize de geldi mi bu tarikat? Kalktım, kütüphaneye giderek *büyük Wbester sözlüğüne* bakayım dedim ne diyor bu shriner'ler hakkında. Shriner... tamam buldum işte. Şöyle tanımlıyor sözlük: «Ancient Arabic Mystic Order of Nobles of the Shrine adının kısaltılmışıdır». Yâä. Durun şunu önce bir yakışıklı türkçeye çevirelim: «Shrine» evliya türbesi, tekke veya zaviye demek. O halde şöyle olacak bu tarikatın uzatılmış adı türkçede: «Sofi Evliya Ulularının Kadim Arap Tarikatı». *Sonra şöyle devam ediyor sözlük:* «Muhammedin kayın biraderi Kalif Alu (evet, Ali) adında biri tarafından hicretin 25 inci yılında Mekke'de kurulduğu söylenen gizli bir tarikat». Fesubhanallah, bunlar Alevî yahu. Aleviliğin Amerikancası. Sözlüğe göre, Amerikada 1872 yılında kurulmuş. Gene sözlük şu açıklamayı yapıyor: «Bu tarikat mason tarikatı değildir. Ancak, oraya yalnız masonlar kabul edilir. Bunun gibi olan daha *birçok Amerikan tarikatının adlarını* da veriyor. Yalnız bir tanesi, adını komik bulduğumdan yazacağım: «Uluslar Arası Bağımsız Baykuş Tarikatı». Vay canına, ne kadar cahilmişim. Bu dünyada daha bilmediğimiz neler varmış. Bu ansiklopedi bende, evimde var. Otuz yıldır kulanıyorum da içinde böyle hazineler olduğundan haberim yok.

Amerikada bu shriner'ler her defasında ayrı bir şehirde toplanırlar. Püsküllü, *kocaman, kalıpsız bir fes giyerler.* Fesin alın tarafında da çapraz iki kılıç gibi bir armaları var. Şimdi ülkemizde Amerikalılar çoğaldığı için bu veya onun gibileri belki bizde de var. Galiba dört beş yıl önceydi, Ankarada polis bir Bahaî toplantısını basmış ta içlerinde Amerikalılar çıkınca ne yapacaklarını şaşırmışlar. Tekke ve zaviye yasağı bir kalksa bu medenî tarikatlar bizde de yayılır; çoğalan iş adamları için bu bir ihtiyaç olsa gerek. Amerika gibi medenî memleketlerde böyle şeyler olur. Masonlukta veya shriner'likte ayıp ne vardı ki başbakan bunu saklamak zorunda kalıyor? Zaten bizde masonluk, böyle şimdiki gibi Batı'ya dönük olduğumuz bir dönemde, yani Tanzimatta girmiş. İlk mason locasını İngiliz büyükelçisi Sir Henry Bulwer açmış. O kadar itibar görmüş ki padişahlar, veliahtlar, vezirler ve sair ulular mason yazılmışlar. Hattâ ulema arasında bile. Meselâ, şeyhul islâm Musa Kâzım efendi masonmuş. Meşhur Cemaleddin Afganî de mason. Hattâ meşhur din âlimi Muhammed Abduh da mason. *Hattâ bizim meşhur maarif vekilimiz* Reşat Şemseddin Sirer de masonmuş. Baksanız a yalnız masonların kabul edildiği shriner tarikatı kendini Hazret-i Ali'ye nisbet ediyor. Bu itibarla devlet adamlarımızın mason veya shriner yani Amerikan alevîsi olmasında saklanacak ne var? Bu hem millî, hem dinî, hem medenî bir şey değil mi? Ama, bizim mevzuatımız müsait değil böyle medenîliklere.

MISIRDA ŞİKÂYETÇİ SINIF

Neyse, geçelim; ben buraya masonları veya shriner'leri tanıtmağa gelmedim. Yalnız ikibin shriner'in Mısırda ehram tepesinde tepinmesi yirminci yüzyılda yaşayan beni ilgilendirdi, kafamdaki çağırışımlar beni tekrar kendi memleketimizi düşünmeğe sevketti de ondan.

Kahire İstanbuldan daha büyük, daha güzel, daha muntazam, daha Avrupaî. İstanbulun tabiat güzellikleri burada yok. Nil'in iki tarafına kurulmuş bir şehir. Nehrin üstünde muteaddit köprüler. *Trafik, bol miktarda trafik* memurlarının pençesi altında. Bizdeki dolmuş rezaleti yok. Şehir plânlı; cadde, meydan, heykel bolluğu içinde. Biz Atatürkün birkaç heykelini diktik diye hâdise oldu. Bu iş, bizden daha mutaassıp ve geri sandığımız Kahirede çok daha önceleri yapılmış. Ve şimdiye kadar da bir sakallının bir heykele tırmanıp balta, çekiç kullandığı görülmemiş. Kendimizi cümle âlemden fazla batılılaşmış *sanıyoruz.*

Ezher hocaları bir törende

Heykellerin çoğu, Mısırın kurtuluş dâvalarında, politik ve ekonomik hayatında hizmeti geçmiş adamlara ait. Özellikle Mustafa Kâmil'in gene onun adını taşıyan meydandaki heykelinin önünde uzun uzun durdum. Mısırın en ateşli ve savaşçı yazarlarından. Büyük bir Türk dostu. Daha Meşrutiyetten önceki yıllarda yazılarıyla İngiliz emperyalizmine ateş açmış. Şark Meselesi adlı yazılarıy*la bu işin içyüzünü incelemiş adam.* Onun yaşadığı devirde, bizdeki mukabili kim olabilir diye düşündüm; bulamadım; çünkü yok. Heykel çok canlı. İnce yapılı, uzun boylu bir zat. Yumruklarını sıkmış, belini kıvrıltmış. Yayından fırlıyacak bir ok gibi.

Bugün meydanların en itibarlısı Meydân al-Tahrir, yani Kurtuluş Meydanı. Oraya vardığım gün ordu günü imiş. Her yana asılı dövizlerden anlıyorum. Kurtuluş Meydanında da dövizler. Bir tanesi şöyle: Şiârına an-nasr aw al-mawt, yani şiarımız zafer ya da ölüm. Mutad sözler. Meydandaki parka tanklar konmuş. Halk merakla inceliyor, askerler de onlara bunları gösteriyor.

Halk? Bizdeki gibi. Bana biraz da*ha fakir gibi göründü. Ama, Mısırlı ay*dınlardan Türkiye'ye gidenler içinde bizde gördükleri fukaralık derecesi karşısında hayret içinde kaldıklarını söyleyenlere rastladım. Anlaşılan, insanlarda kendi gözlerindeki çuvaldızı görmeyip başkalarının gözündeki iğneyi görebilme özelliği var. Onun için ben de halkın oradaki görünüşünün fıkaralık derecesi hakkında fazla ukalâlık etmek istemiyorum. Ama manzara Hindistan ve Pakistanda *gördüğüm gibi korkunç değil. Yanımda* istatistikler olsa bakardım. Hatırımda kaldığına göre bazı noktalarda Mısır bizden ileri, bazı noktalarda bizden arkada. Sanırım adam başına gelirde bizden arkada. Buna karşılık basın hacim ve dağıtımında, enerji yoğatımında bizden ileri. Yalnız İstanbulu ve yalnız Kahireyi alırsak, sanıma göre bizde halkın görünüşü azıcık daha iyi. Buna da şaşmadım; çünkü bu kadar yıllık iç ve dış *sömürülmeden sonra bu halk büsbütün* de pestile dönebilirdi.

Bizde olduğu gibi, burada da şiddetli bir nüfus artışı var. Fakat ekonomice bizdeki gibi vuryansın havası yok. Ekonomik hayat plân ve kontrol altında. Ayaklar yorgana göre uzatılmış. Meselâ hergün et yok. Herkes te bunu eşitlik uğruna kabul ediyor.

Şikâyetçi bir sınıf var. Bunlar gözü ve kökü dışarda olanlar. Bir zamanlar para yapanlar, mücevher alanlar, Avrupalarda gezenler şimdiki kayıtlardan memnun değiller. Eskiden Mısır bunların cirit attığı boş bir meydandı. Bununla beraber, şikâyetlerine bakıp ta sefalet içinde yaşadıklarını sanmayın. Bu sınıftan olduğunu anladığım bir zatın *evine davet edilmiştim. Zengin vil*lalarla dolu bir varoşta. Akşam klübe götürüldüm. Viskiden bifteğe, dondurmaya kadar var; müteaddit tenis kortları ve yüzme havuzları. Ve ev sahibim durmadan orta sınıfın yokedilmekte olduğundan söz etti. Nihayet dayanamayıp Amerikada bile orta sınıfın bu kadar refah içinde olmadığını söylemeğe başlayınca, rejimden korktuğum için böyle konuştuğumu sanarak, yeni rejimin yüksek faziletlerinden söz etmeğe başladı. Bizim alışık olduğumuz şeyler bunlar.

DEMOKRASİNİN ÖN ŞARTLARI

Hayır, burada Başkan Nâsır'ın sözünü ettiği toplumsal devrim henüz daha gerçekleşmiş değil, sadece bunun temelleri atılmıştır. Kıral, hanedan, paşalar ve Avrupalı sermayedarlar gittikten sonra geriye kalan toplumun eski haline çıkması öyle bir iki yılda olacak iş değil. *Bizde, sonraları devrimi foslatan bir* iki önemli noktaya el atılmadığı için neler oldu, gördük. Bunlara burada el atılmış. «İkiyüz Yıldır Neden Bocalıyoruz» da söylediğim gibi, Avrupa ve Kuzey A-

merika dışında, bizim ve Mısırın da dahil olduğu toplumlarda, kapitalist ekonominin etkilerinden önceki toprak sisteminin bu etkilerden sonra aldığı çarpıtılmış şekil bu toplumların ekonomik geriliklerinin en önemli kaynağıdır. Bu şekil durdukça o topluma Amerikanın muyarları dökülse dibi delik kap gibi üstten girer alttan çıkar. Mısırda toprak dâvasına el atıldı. Reform yürüyor.

Fakat yapılan şey sadece dımdızlak toprak reformundan ibaret değil. Böyle toplumlar sade suya toprak reformları ile de ayağa kalkamazlar. Mısırda toplum ve devlet ölçüsünde sosyalist bir ekonominin gerçekleştirilmesini sağlayacak *ilk adımlar atılmıştır. Bunlar, benim* anladığıma göre, devrimden önce hazır bir ideolojiye ve reçeteye göre yapılmış değil. Olayların kendilerinin, toplumun içinde bulunduğu şartların zorlaması altında bu reformlara ister istemez gidilmiştir. Bu zorunluklar karşısında başka çözüm yolu bulunamamıştır. Devrimciler, istemeseler bile bu zorunlukları realistçe görmek gibi bir üstünlük göster*mişlerdir. Yoksa, bu devrimi yapanlar* aslında sosyalist değillerdi. Sadece idealist yurtseverlerdi; hattâ belki de imkânını görebilselerdi başka yolları seçmeyi isteyeceklerdi. Bizde 1930'dan önce yapılmak istendiği gibi, özel yerli ve yabancı sermayeyi teşvike bile bel bağladılar. Olmadı, sökmedi. Sonra sadece bir toprak reformu ile yetinip sermayenin endüstriye akacağını umdular. Bu da olmadı. Dokuz yıllık zorunluklar nihayet 1961'in sosyalizm yoluna getirdi işleri.

Esnaf ve köylü seviyesi üstünde bütün ekonomi devletleştirilmiş. Şirketler, bankalar, sigortalar devletleşmiş. Dış ticaretin bazı önemli kısımları tamamiyle devletin elinde. Kişiler bazı şirketlere belirli orandan *fazla hissedar olamazlar.* Toprak işletmeleri devletin yönetimi altında, özel olarak değil, kollektif olarak. Ancak ikametgâhlar özel mülkiyet. Fakat bunda bile kiralar kontrol altında. Ticaret ve endüstri işletmelerinden ancak aile hacmında olanlar serbest. Bunlar bu sektörün dörtte birini teşkil ediyor. Gerisi devlet kontrolu altında. Zenginler için müterakki bir gelir vergisi var. *Bir çizgiden sonra gelirin %90'ına* kadar yükseliyor. Fakat zenginin geliri de ulusal ekonominin hizmetinde. Çünkü bunların geliri ellerindeki devlet bonolarının faizlerinden geliyor. Toplumsal ekonomi ne kadar başarı gösterirse, bunlar da o kadar gelir sağlıyacaklar. Bunları da İsviçre bankalarına, altına ve mücevherata döktürmek mümkün değil. Diğer büyük bir fadyası da vergi kaçak*çılığı gibi bir rezalete son vermesi.* Bütün şirketlerin yıllık kazancının %25'i memur ve işçiye ait. Devletin elinde muazzam bir ekonomik kudret birikmiş. Memuruna, bankacısına, doktoruna, mühendisine, öğretmenine, iktisatçısına ve daha birçok meslek edinmiş insana kuşaklar boyu yetecek iş var. Almanyaya, Amerikaya gidip hayta hayta ulusal servetin önemli bir parçası olan eğitimin meyvalarını çarçur etmeğe lüzum yok.

Bütün bunlar şıp diye gerçekleştirilecek mucizeler değil. En büyük dâva geri kalmış toplumların, içine fare kapanı gibi girdikleri meşhur fasit daireyi kıracak sermaye birikimini sağlamak; toprak ve nüfus baskısı karşısında sanayileşmeye girmek; toplumun içindeki motoru işletmeğe başlıyabilmek. bunla*rın kendileri kalkınma ve refah değil.* Onların toplumsal ve ekonomik temellerini atmaktır. Üretim artışı, pazarların gelişmesi, gelirlerin dengeli dağılımı, yaşama standardının yükselmesi be•ar uygulandıkça olabilecek şeyler. Avrupa ekonomisinin darbeleri altında ağzı burnu çarpılmış olan Asyalı veya doğulu tip ekonomi sistemlerinin dünyanın gidişine ayak uydurabilecek yolu budur. Geri kal*mış ülkelerde demokrasi ancak o* zaman mümkün olabilecektir. Bunsuz tepeden demokrasi sokmak ancak maskaralıktır.

İşte, o kadar lâkırdısı edilen Arap sosyalizmi, benim anladığıma göre bu. Ve daha şimdiden açıklıyayım ki benim gördüğüme göre bunun ne İslâm sosyalizmi ile ne de komünizmle bir ilgisi yoktur. İleride anlatmağa çalışacağım gibi, *bu rejim bunların ikisine de şiddetle karşıttır.*

Bunları, olayların zoru ile de olsa, sistemli bir sosyalist ekonomi görüşü ile de başlamamış olsa sezmekte, kavramakta ve yürütmekte Cemal Abdunnasır'ın kişiliğinin büyük bir rolü olmuştur. Yanılmıyorsam üç basit meziyeti sayesinde: Genç ve sıhhatli oluşu, toprak veya para sınıfından olmayışı, halka kendini benimsetmiş olması. Yurtsever, milliyetçi, dindar olma gibi şeyleri saymıyorum; *bunlar ya herkeste kendine göre bulunacak* şeyler, ya da insanın özel hayatına ait şeyler. Bizim 27 Mayıs devrimi bu açıdan talihsiz olmuştur. Daha baştan liderlikten mahrum kalmış, getirdiği yeniliklerin eseri olan anayasanın uygulanması, dönüp dolaşıp toplumsal sınıf mümessilleri olan geleneksel politikacıların eline teslim edilmiştir. Anayasanın gerekleri daha da açıla açıla uygulanma *alanına konmak yerine, daha da daral*tıla daraltıla hiç uygulanmama safhasına getirilmiştir. Şimdi demokrasi olacak diye partiler birbirine giriyor. Hükûmet başkanı anayasayı kendinden başka herkesin yanlış anladığı kanaatinde.

B.A.C.'nin başkentinde bir ay içinde bu reformların durumunu incelemeğe imkân olmadığı gibi bir iktisatçı olmayan benim işim de değildir bu. Onun için *ben size daha ziyade şahsî gözlemlerimle* sahnenin düşün ve akım alanında olanları yansıtmağa çalışacağım.

Benzeri devrimlerde olduğu gibi, yani geri kalmış toplumlarda olduğu gibi, yani gelişmiş bir endüstrisi, kapitalist ekonomisi olmayan, siyasî iktidarı sınıf mümessillerinin bir pazarlığı şeklinde müesseseleşmiş olmayan, vatandaş ile iktidar arasında otonom bir alay mu*tavassıt cemiyetleşme halkaları olmayan,* yani başka bir deyimle «doğu toplumu» denen tipteki bir geleneğin bugüne kalmış çarpıtılmış bir artığı olan toplumlarda (geri kalmış toplum bu demektir) olduğu gibi Mısırdaki rejim de iki şeyden huylanır: biri, kitaplardakileri âyet-i kerime şekline sokup ona bir alay da heyecan katan yarı batı mukallidi sözüm-ona komünist aydınların temelsiz *ve desteksiz çabaları (çünkü bu tip top*lumlarda bunları tutacak toplumsal sınıf yok, hele Mısırda); diğeri, toplumu din doğmalarına kazığa bağlar gibi bağlayıp Hazret-i Ömer adaleti uygulama dâvasında olanların iddiaları (çünkü bu toplumlarda bunları tutacak toplumsal sınıf çok, hele Mısırda). *Bu ikisinin dı*şında ben Mısırda zengin bir fikir çeşitliliği, ve belki inanmıyacaksınız, geniş bir düşün özgürlüğü gördüm. Daha sonra yazacağım somut müşahedelerim bunu açıklayacak umudundayım. Sağ uçtan sol uca doğru yapacağım ziyaret ve görüşmeleri imkân ölçüsünde anlatmağa çalışacağım.

MÜSLÜMAN KARDEŞLER

Biliyorsunuz, Mısırda sözünü ettiğim en sağdaki ucun adı Müslüman Kardeşler teşkilâtı ve fikirleridir. Bu Müslü*man Kardeşler kırallık zamanında kuru*lup üremiş bir şey. Saray tarafından da el altından desteklenirmiş. Subaylar, gençlik, işçi ve köylü arasına hayli nüfuz etmiş. Bunun bir eşi Pakistanda «Cemaat-ı İslâmî» adını taşıyan teşekküldür. Müslüman dünyasından pek haberi olmayanlar bunları ulemanın çıkardığı bir İslâm ve din hareketi sanırlar. Gerçekte bunlar, İslâm dinini politikaya hem araç *hem de temel yapmak* iddiasında. Başındaki adamlar İslâmlığı da doğru dürüst bilmezler. Mısırdakinin kurucusu Hasan al-Banna adında bir öğretmendi. Pakistandakinin halâ sağ olan ve bugün hapiste bulunan önderi Abul'alâ Maududî de gazetecilikten yetişme. Arapça bile bilmezmiş. Bunların inancına göre bugünkü dünyada müslümanlar için gerekli toplumsal düzen Kur'an ve hadisten çıkarılacak. Kapitalizm ve komünizmden alâ bir sistem olacak bu. Bir nevi modernleştirilmiş Hazret-i Ömer sosyalizmi.

Kırallık devrinin sıkıntıları içinde kendilerine bir ideoloji arayan daha sonraki devrimci subayların bir kısmına bunların ideolojisi başlangıçta cazip gelmiş. Fakat devrimden sonra yeni rejimin Müslüman Kardeşlerle arası bozuldu. Bunların tam anlamıyla teokratik bir rejim kurma dâvasını devrimci subaylar tutamadılar. Müslüman Kardeşler kendi ideolojilerinden başka hiç bir ideolojiyi kabul edemiyecek kadar mutaassıp olduklarından çok geçmeden yeni rejimin darbesini yediler.

Bugün Mısırda bu *teşkilât şiddetle* yasak. Fakat dışarıda teşkilâtları var. Karargâhı da İsviçrede. Başında Said Ramadan adında tilki gibi bir zat var. Müslüman memleketlerinde, Avrupada, Amerikada dolaşır durur. Türkiyeye de kimbilir kaç kere girip çıkmıştır. İddialarına göre Türkiyede mümessilleri ve şubeleri varmış. Bizimkiler, Türk aydınlarına «röntgencilik» yapmaktan vakit bulup bunları da gözetliyorlardır inşallah. Said Ramadan'ın malûm ve meçhûl kay*naklarından gelen esaslı bir bütçesi de* var. Kendisi de İsviçrede lordlar gibi yaşıyor. Ben Kahireye geldiğim zaman bunların yeni bir suikast teşebbüsü keşfedilmiş. Önderleri Seyyit Kutp da dahil hepsi içeride. Dergi ve gazetelerde hapishane kıyafeti ve mahkûm takkeleri ile resimleri çıkıyor. Televizyonda bunlarla mülâkatlar yapılıp caniyane maksatlarını nasıl uygulayacakları hakkında *konuşturuluyorlar. Daha sonra her halde* muhakeme edilecekler.

Başkan Nasır'ın bu sağ uçla ihtilâfı din aleyhtarlığından değil, bunların ideolojisinin aslında iktidarı zor kuvvetiyle elde etmeyi güden bir siyasî ideoloji olmasından ileri geliyor. Sol uçla ihtilâfı da gene aynı sebepten. *Zor kullanarak ih*tidarı elde etme anlamına bir iedoloji taşımayan sosyalist, hattâ Marxist fikir*lere karşı bir düşmanlığı yok. Buna daha* sonra geleceğim. Bu siyaset unsuru dinden çıkarıldıktan sonra rejimin İslâmlığa karşı bir diyeceği yok. Hattâ onu kendi iç ve dış amaçları için tutma isteği olduğu birçok olaylardan belli. Bir en önemsizlerinden, bir de en önemlilerinden misaller alayım.

Kahireye geldiğim zaman gördüm ki nüfus, başa giyilecek şey bakımın*dan iki çeşit: başı-kapalılar, başı-ka*baklar. Birincisi halk, Başlarından başlıkların çeşidi. Fes, takke, sarık, kefiye, ne bulursa o. Bir de ordu ve polis. Bunlar da şapkalı. İkinci grup batılılaşmış okumuşlar. Halkın eski başlıklarını veya fesi giymiyorlar, ama şapka da giymiyorlar. Bir numaralı başı açık Cumhurbaşkanının kendisi. Ondan önceki anti-kolonial devrimlerde başlık önemli *bir semboldü. Meselâ Nehru'nun takke*kesi. Sükarno'nun siyah kalpağı. Siyah Afrikalıların bazan sünnet çocuğu takkelerini andıran gergef işlemeli başlıkları. Bizde de başlangıçta kalpak vardı (ne de güzeldi o). Fakat Nâsır'da böyle bir şey yok. Resimlerinde bahçede gezinmeye, çıkmış bir büro adamı hali var. Üniforma, sırma da yok. Merasimlerde ne yapar acaba? Bereket saçı var *da kızıl güneşte bir şey olmuyor.* Benim için böyle olmadı. Çünkü şapka giyenler Avrupalılar, hiristiyanlar, ya da yahudiler. Kendimi bunların kategorisine sokmak istemedim. Ama saçsız tepemde güneş kazan kaynatıyor. Bu işe takıldım. Yanılıyor muyum diye sordum. *Her* sorduğum: «Yok canım, *giyiliyor*» iddiasında. Ama bu kadar aşikâr bir şeyi nasıl görmüyorlar da beni inandırmağa çalışıyorlar? Ya üstünde düşünmemişler, ya da bunu utanılacak bir şey sanıp inkâr ediyorlar. Zaten şapkanın bugün bir yerde giyildiği de yok. Sonra dikkat ettim, Mısırlılar çok saçlı insanlar. Allahtan işte.

Akşama doğru odamın balkon kapısını açınca âfakı saran bir radyo vaveylâsı ile karşılaştım. Mısır filmlerinden tanıdığımız çeşitten müzik ve şarkılar. Yanılmıyorsam bir de sürekli olarak Kur'an okunan bir yayım var. Ama burada Kur'an okunması, bizde yaptığı etkiyi yapmıyor. Biz Arapça bilmediğimiz için etkisi bambaşka. Burada «ahval-i âdiye» den.

Başı-kalpaklılarla başı-kabaklar ayırımı gibi *bir de alaturka müzik* sevenlerle alafranga müzik sevenler ayırımı var. Bu ikinciler başı-kabaklardan da az. Bizde olduğu gibi bu iş te burada büyük bir dâva. Daha doğrusu kaybedilmeğe mahkûm bir dâva. Aydın ve ilerici kişiler Batı müziğini sokmağa çalışıyor. Bunlar başında, sonradan tanıştığım ve ileride adı geçecek olan Dr. Hüseyin Fevzi var. Batı müziğinin ta*raflıları tezleri bizdekilerin aynı; Yalnız* bir noktada ilginç bir fark var. Bizdekiler, eski müzik Türk müziği değil, Araplardan gelme diyor. Mısır aydınları bunun tersini söylüyor: Bu müzik bizim millî müziğimiz değil, başımıza Türklerin sardığı bir belâ, diyorlar. Tabiî ikisi de yanlış. Yalnız bu terim işinde biz, daha elverişsiz durumdayız; çünkü biz kendimiz bile bu müziğe «alaturka» de*miyor muyuz? E, ne demek* bu? «Türkvari» müzik demek değil de ne demektir? Sadece bu terim işinde Araplar daha haklı yanda. Ama bu, bizimkilerin hiç aklına gelmemiştir.

Evet, bu müzik bizim müziğimiz değil, Türkün [illegible] biz kendi millî müziğimize dönmeliyiz, diyorlar Mısır aydınları. Fakat aslında hümanist Batı müziğinin temel olması şart. Özellikle, Dr. Hüseyin Feyzi'nin açtığı kampanyanın etkisi ile 1958 de *Kahire radyosu bir yandan batı müziği* çalmağa, bir yandan da bu müziği alıştıracak izahlı konuşmalar yapmağa başlıyor. Derken dinleyici tepkilerini öğrenmek geliyor akıllarına. Bir de anket sonuçları geliyor ki felâket. Üniversiteli genç kızlar bile «Biz Batı müziği istemeyiz. O bizim müziğimiz değil. Biz şarkılar isteriz» diyorlar. Hattâ üniversite profesörleri içinde «Ben Mozart'tan, *Bethoven'den anlamam*» diyen var.

Müzik konusunda böylece, bizde olduğu gibi, Mısır ikiye bölünmüş. Burada bu tartışmaların içinde Mısırın iki meşhur şarkıcısının da olumsuz etkileri büyük. Malûm: biri Umum Kulthûm, öteki Abdül Vahhab. Halk arasında ikisinin de müthiş prestiji var. *Özellikle* birincisi. Fakir bir aileden yetişen bu hanım halkın duygularına hitap etmesini *biliyor: bir film yapacağı zaman öpüş*me sahnesi olmamasını kontrata şart olarak kaydururmuş Abdul Vahhab ile detli bir tartışmaya giren müzikolog Mahmud Şerif: «Bu bizim millî müziğimiz değil; Türk müziği» diye yırtınıyor; kim dinler?

Böylece, batı müziği bir avuç incelmişlere münhasır kalmış bir şey (ileride, gördüğüm bir piyes dolayısıyle *halk müziği* üzerinde oldukça terakki olduğunu kaydetmem gerek). Bizde olduğu gibi, batı müziği konserlerine bu tabaka gidiyor. Alman Göthe derneğinin Amerikan üniversitesinde verdiği bir konsere gittim. Bir kısmı Kahirede yaşayan Alman, Amerikalı ve sair Avrupalılar; gerisi Mısırın bugünkü *batılılaşmışları.* Şı tuvaletli hanımlar çoktu. Ama yanımdaki arkadaşımın anlattığına göre, nerede o kırallık zamanındaki opera gecelerinin manzaraları, nerede bunlar! Zannederim daha ziyade inci, mücevher farkını kastediyordu.

Genel olarak din hayatı bizde olduğu gibi. Camiye giden gidiyor, gitmeyen gitmiyor. Karışan, zorlayan yok. Yalnız ramazanlarda yiyecek, içecek yerleri galiba kapalı imiş. Bir de cenaze dolayısıyle bizdekinden fazla merasimler var, ama ayrıntılara girmeye yerim yok. Fakat beni asıl ilgilendiren müessese, İslâm dünyasının en büyük dinî müesesesi sayılan al-Azhar'dı. Bu müessese ile ilgilenmemin bir sebebi de, rejimin bunu modern bir üniversite yapma kararı alması ve buna tıp, mühen*dislik gibi iki büyük fakülte katmaya* karar vermesi idi. Amaç, bu eski müesseseden modern bir din müessesesi yaratmak mı, yoksa onun içinde modern bir üniversite geliştirerek onun içinde eskinin eriyip kaybolmasını sağlamak mı?

Al-Azhar (Türkçe ağızla Ezher) camii şehrin eski bölgelerinden birinde. Burası, bizim Süleymaniye veya Fatih medreselerinin bulunduğu bölgeleri hatırlatıyor. *Camie girerken, iki gencin* yüksek sesle Türkçe konuşarak geçtiğini duydum. Burada okuyan öğrenciler olsa gerek. Kapıda, her zaman olduğu gibi, ayaklara çadırbezi terlikler takıldı. Önce büyük bir avluya çıkılıyor. Dörtyanda çepeçevre revaklı sundurmalar, sıra sıra odalar. Türkiye de dahil, kapıların üstünde çeşitli İslâm ülkelerinin adları yazılı. Avlu çok geniş, *kıpkızıl* güneş altında. *Yer yer* oturan, grup halinde halka olup konuşan, tek başına pinekliyen, hattâ upuzun uyuyanlar var. Bunların hepsi öğrenci değil. Ne konuşuyorlar acaba, diye bana yoldaşlık eden zata sordum. Müslüman olmakla beraber, o da bilmiyor. Avluyu geçip camiin kapalı kısmına girdik. Mimarisi bizim Türk camilerinin mimarisinden tamamiyle farklı. Orada da tek başına *oturan,* pinekliyen, ya da uyuyan kişiler var Hindistanda da, Pakistan da da böyle camilerde upuzun uyuyan çok kişiler görmüştüm. Bu herhalde Avrupalıların çok tuhafına giden bir huy olsa gerek. Tek tük namaz kılan var. Bir köşede bir grup galiba Kur'an talimleri yapıyor. *Camiin içinden geçerek* arka tarafta, galiba derslerin verildiği kısma geçtik. Girdiğimiz yerlerin birinde, yüksekçe bir yerde uzun bir masa. Masanın başında, hatırımda kaldığına göre, üç sarıklı, cübbeli yaşlıca zat. Önlerinde gene onların yaşında gözüken biri oturuyor. Fısıldar gibi konuşuyorlar. Manzara bana hiç bir şey ifade etmedi.

Yanımdaki zata «Burada neoluyor?» diye sordum. «Seminer yapıyorlar» dedi, ama bunu aklım almadı hiç. Üç hoca ve bir öğrenciden mürekkep seminer olur mu? Bana, daha ziyade, karşılarındakini imtihan ediyorlar gibi geldi, ama manzara pek imtihana da benzemiyor. Daha ziyade, birini beklerlerken bir iş üzerinde sakin sakin fısıldaşıyorlar gibi geldi.

O günlerde yeni al-Azhar üniversitesinin ikinci ders yılı açılışı dolayısıyle rektör Şeyh Ahmed Hasan al-Bakurî'nin nutkunu gazetelerde okumuştum. On bin öğrenciye sesleniyordu. Sayın Şeyhle görüşme isteğim derhal kabul edildi ve bana bir randevu verildi, telefonla. Rektörlük dairesi şehrin merkezinde, Kurtuluş Meydanı ile elçiliklerin bulunduğu bölgede. Eski bir evden kalma binaya girdiğim zaman sağda solda koşuşan sarıklı hocalar bana asansörü göstererek, bir kat yukarı çıkmam gerekmesine rağmen, asansörle çıkmamda ısrar ettiler. Halbuki kendileri merdivenleri kullanıyorlardı. Misafir olduğumu anladıklarından bana ikram etmişlerdi. Yukarı katta derhal rektörün sekreterinin odasına alındım. Odada üç dört tane sakallı, sarıklı, cübbeli ve bizim hocalara benziyen zat oturuyor. Hafif seslerle aralarında konuşuyorlar, *zaman zaman tesbihli elleriyle* birbirlerine temenna ediyorlardı. Hiç görmedim ama bana, bizdeki Bab-ı Meşihat veya Evkaf Nezareti gibi bir yer hissini verdi. Hiç yabancılık hissetmedim. Hocaların, hallerinden memnun ve keyifli oldukları görülüyor. Sekreter genç ve sivil bir zat. Derhal içeri telefon ederek, öteki zatlar benden önce orada bekledikleri halde, bana öncelik verdi ve büyük bir nezaketle beni sayın şeyhin odasına yöneltti.

Odaya girince sağ yanda köşede büyük bir yazıhane gördüm; fakat arkasında oturan yoktu. Geniş odanın nihayetinde duvarın önünde büyük bir kanape, üstünde Şeyh Bakurî'nin kendisi oturuyordu. Beni görünce derhal ayağa kalktı, bana doğru gelerek büyük bir samimiyet ve nezaketle musafaha etti. Uzun boylu, iri, genç, şık bir zat. Arkasında şık bir cübbe, başında bizim sarık ve fes kombinezonundan biraz farklı ve Mısırlılara özgü başlık. Fakat bunun dışındaki daha doğrusu altındaki kıyafet tam sivil kıyafet. Cübbenin altında ceket, pantalon, kıravat, ayakkabları. Cübbeyi ve sarığı çıkarsa benim *kıyafetimde olacak.*

Sayın al-Bakurî, Mısırlılara özgü sıcaklık ve konukseverlikle âdeta bana sarıldı. Zaman zaman kolunu omuzuma attığı, beni kucaklar gibi olduğu da oluyordu. Halinde herhangi bir zartzurt, tepeden bakma, ya da soğuk davranma gibi, bizde canciğer dost da olsa makama oturunca değişen rektörlere özgü hal *yok katiyen. Gösterdiği samimiyet,* güleryüzlülük ve mahviyet beni cidden duygulandırdı. Âdet üzere derhal kahve emretti ve mutat soru soruldu: «maassükr (şekerli), mazbût (orta), yoksa sâde mi?» Sayın Şeyh benim Türk müslüman bir «üstaz» (profesör demek) oluşumdan çok memnun, kartım önünde duruyor ve zaman zaman bir daha bir daha okuyor. Bana bir kardeş, kırk yıldır tanıştığımız bir arkadaş gibi davrandı. Benim Arapçada, onun İngilizcede yaya oluşumuz büyük bir mesele olmadı; kısa bir uzlaşma ile onun ağır ağır Arapça, benim ağır ağır İngilizce konuşmam üzerinde mutabık kaldık. Ben onun Arapçasının güzelliğine, o benim İngilizceme (her halde nezaketen) hayran. İkimiz de hiç bir zorluk çekmiyoruz; bizlere özgü bir kavrayışla daha leb demeden leblebiyi anlıyoruz. Zaman zaman içeriye sekreterin odasında gördüğüm hocalar geliyor, ayağa kalkıyoruz, beni «Türk üstazı» diye takdim ediyor, musafaha edip oturuyoruz. Fıkıh hocası olduğunu öğrendiğim zat, içlerinde en gösterişlisi. Kırçıl top sakalı, esmer yakışıklı yüzü, güzel ve temiz cübbesi, *uzun tesbihi ile bir Bab-ı Meşihat* hocasına benziyor.

Sayın Şeyh kahvelerle birlikte bana önündeki alçak masada duran Winston Amerikan sigarasından ikram etti. Sigaramı gene masa üzerinde duran Ronson jek çakmağı ile yaktı. Ben itiraz ettimse de ısrar etti. Bütün sorularıma derhal ve neş'e içinde cevaplar verdi. Açılışta söylediği *nutkun metnini* istedim; derhal emir verdi; fakat henüz daha basılmamıştı. Onun yerine bir önceki yılın nutkunu getirtti. Ayrıca derslere ve tüzüklere ait kataloğu getirtti. Üniversiteye katılmakta olan yeni fakülteler hakkında bilgi vermek üzere Mühendislik ve Tıp Fakültelerinin dekanlarını çağırttı. Daha sonra onların da odalarına giderek uzun uzun görüştük. Lâboratuvar ve sair malzeme ısmarlamak üzere Çekoslovakya'dan yeni dönmüş bulunuyorlardı. Bizde de vaktiyle Kurtuluş Savaşından sonraki dönemde birçok ihtiyaçlarımız Rusya, Macaristan, Çekoslovakya gibi yerlerden sağlanırdı. Şimdi Mısır ve sair bağımsızlığa kavuşmuş memleketler de bu memleketlerden ve hattâ Bulgaristandan çok şeyler sağlıyorlar. Bulgarlar şimdi burada bir endüstri sergisi hazırlıyorlar. Elime geçen broşürlerini inceledim. Bulgar mühendisleri, Yugoslav, Çek mühendisleri hizmetler görüyorlarmış. Bizim mühendis ve doktorlarımız daha çok Almanya, Amerika gibi memleketlere *gidiyorlar; bu gibi memleketlere* tenezzül etmiyorlar galiba. Ama bu iş onların elinde değil ki. Bu konu kafamı işgal ediyor; ileride gene yazacağım bunun üzerine.

Yeni fakülteler al-Azhar'ın bulunduğu eski bölgede yapılmıyor. Bunlar Kurtuluş sitesi denen bölgede harıl harıl yükseliyorlar. Gidip onları da gördüm, daha sonra. Burası yepyeni bir üniversite şehri olacak. Bir stadyum bile yapılıyor. Şeyh al-Bakurî bunu, eskinin tasfiyesi ve yeninin kuruluşunun güzel bir sembolü olduğunu ifade etti, çünkü bu bölge vaktiyle İngiliz işgal askerlerinin kışlalarının bulunduğu bölge idi. Bizdeki ikili anlaşmalar misillû anlaşmalarla burada vaktiyle İngiliz kuvvetleri bulunduruldu. Bu, sözde Süveyşi korumak içindi; ancak Mısırda kırallığa ve toprak paşaları ile bankerlere karşı bir ayaklanma olacak olsa bu askerler bu ülkenin sahibi olacak insanlara karşı harekete geçerlerdi. Mısır halkının bu yabancı ülkelerden kurtuluncaya kadar çekmediği kalmadı.

Sayın Şeyh, Azhar'ın modernleşmesinin önce Tanrının, sonra Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır'ın sayesinde gerçekleşeceğini ifade ettikten sonra, bunun bu eski müessesenin vaktiyle öncülüğünü ettiği uygarlığa tekrar kavuşması demek olduğunu izah ediyor. Araplar, bir vakitler bilimlerin öncüleri idiler. Hekimleri, ırk ve din farkı gözetmeksizin, tıp bilimlerini bütün insanlığa uygularlardı. Sadece din için değil, *bütün insanlık için çalışırlardı.* Araplar matematiği de geliştirmişlerdi; cebri keşfetmişler, ilk tıp fakültesini, ilk rasathaneyi kurmuşlardı. Ve son zamanlarda bir Fransız oryantalistinin araştırmalarının gösterdiği gibi (kimi kastettiğini bilmiyorum) logaritmayı da icat etmişlerdi. Bu konularda Şeyh, bir Arap nasyonalisti gibi konuşuyor İslâmlık *insanî bir dindi; medenî ve aklî bir* dindi. Dünyanın iyiliğini amaç edinen, yıkmaya değil yapmaya yönelen bir dindi. Zora değil, isteyerek inanışa dayanırdı; bazı din tüccarlarının (bununla Müslüman kardeşleri kastediyor) iddia ettiği gibi taassup ve tethiş üstüne kurulu bir din değildi.

Sayın şeyhin bu güzel sözlerinde tabiî ne bir yenilik, ne de bir orijinallik vardı. Bu fikirler gerek Araplar arasında, gerek bizde yılların yılı söylenmiş fikirlerdir. Ancak bir faklılık varsa o da, Arap milliyetçiliği ile Arap sosyalizmine uygun bir çizgiye getirilmiş olması. Al-Azhar, çağdaş uygarlığı, milliyetçiliği, ve sosyalizmi bir arada alıp kabul ediyor, kısası. Zaten genel olarak bugün Mısırda, bunlardan birini alan her kişi diğer ikisini de birlikte alıyor. Meselâ, eskiden Batıcı liberaller milliyetçiliği ve sosyalizmi; Arapçı milliyetçilik çağdaşlığı ve sosyalizmi; Marxçı sosyalistler Arap milliyetçiliğini veya Nasır sosyalizmini kendi temel fikirleri ile uzlaştırma durumu ile karşılaşıyorlar. İleride bunun bazı örneklerini göreceğiz. Aralarındaki ilişikliklerin ne *dereceye kadar tatmin edici şekilde* kurulabileceği başlı başına bir mesele.

Rektörün makamında hayli oturmuştum; daha da oturabilirdim. Çünkü sayın Şeyh bir büro adamı gibi yazıhanesinde oturarak karşımdaki ne zaman gidecek der gibi hırsızlama saatine bakan modernlerden değil. Kanapede bir bacağını altına alarak oturmakla makamına bir *gayri resmilik* havası veriyor. Kalktığım zaman gene samimiyetle musafaha edip kucaklaştık. Her zaman beklediğini söyledi. Ayrılırken bana kocaman bir Amerikan pürosu hediye etti; kendisi yemeklerden sonra içermiş.

Belli ki Azhar'ın rejimle arası iyi. Müslüman kardeşler gibi rejime karşıt değil. Dergisi, Müslüman kardeşler aleyhine ateşli yazılar yazıyor; «Ey Müslümanlar! Bu mahutların millet ve devlet aleyhine ne caniyane amaçları olduğunu görüyorsunuz» gibi yazılar yazıyor. Azhar ulemasının siyasî bir dâvası yok; *Hazret-i* Ömer sosyalizmi çeşidinden bir rejimle bir teokratik devlet kurma iddiası Müslüman kardeşlere özgü. Bunların vaktiyle ordu, gençlik, işçi ve köylü arasına sızmış olması şimdiki rejimin gözünü bunlardan ayırmamasının bir nedeni olarak gözüküyor.

Görülüyor ki Nasır rejiminin din politikası da aşağı yukarı Kemalist re*jimin din politikası gibidir. Yâni ne din* güdücülüğü, ne de din düşmanlığı. Gerçek bir din özgürlüğü rejimi de bunu gerektirir. Gerçi iki noktada bizdekinden farklı bir durum var gibi gözüküyor: biri, din eğitimi; diğeri, Anayasada din ve devlet ilişkisi meselesi. Bu iki noktadaki farklar da pek fazla izam edilemez, sonuçlar bakımından. Bir yandan, Mısırda dinî eğitimin niteliği değişiyor; eskiden bizde olduğu gibi olmağa yaklaşıyor; halbuki bizde şimdi gittikçe geriye gidiyor, bir gün Mısırda olduğundan fazlasına gelecek. Zaten bir çok noktalarda şunu gördüm: yeni Mısır, eski yâni Atatürk devri Türkiyesine; yeni Türkiye eski yâni Faruk devri Mısırına benzemek için adım adım ilerliyorlar. Yerlerimizi değiştiriyoruz. Zaten tarih boyunca bile Türkiye ile Mısır arasında böyle tuhaf birbirine ters gidiş var: Mısırda Memlûk feodalizminin zirveye vardığı zamanda bizde Selim III devri reformculuğu başladı. Bizde bu, gerici kuvvetlerle silinip süprülünce Mısırda, Selim zamanının uyanık kişilerinin sığındığı Mehmet Ali uyanışı başladı. Türkiyede Tanzimatı, Mısırda Mehmet Alinin çökertilmesi takip etti. Türkiyede istibdat devri varken, Mısırda liberal bir rejim hüküm sürüyordu. Türkiyede millî bağımsızlık savaşı oldu; Mısır emperyalizmin bilfiil kucağına düştü. *Mısırın genç Kurmay subayı Nasır,* Atatürk'ün hayatını incelerken, bizde Menderes Nuri Sait Paşayı incelemekte, onun tilmizliğini yapmakta idi. Mısır yabancı üslerinden arındı; Türkiye hiç yoktan yabancı üsleri bağrına bastı. İki ülke bir hizada gidemiyor, ne hikmetse.

Din öğretimi konusuna döneyim. Bununla hatıra üç şey gelir: Arap dil ve edebiyatı öğretimi; fıkıh ve onun branşlarının öğretimi; siyer, tarih, kelâm, ta-

TÜRK SOLUNA SAYGISIZLIK

E. Tüfekçi

Çağımızın genel bir kuralı var: Millî kurtuluş savaşı veren her geri kalmış ülke, bağımsızlığını koruduğu sürece, kapitalizme ve emperyalizme karşı olan ülkelerle yakın bağlar kurmak zorunda. Bu hemen hemen toplumsal bir kanun.

İlk başarılı millî bağımsızlık savaşını vermiş olan Türkiye de bu yolu izledi. Sovyetler Birliği ile dostça ilişkiler kurdu. O zamanın kapitalizme karşı tek ülkesi olan Sovyetler Birliğinin çevresini, emperyalistler, «Sıhhi kordon» dedikleri, bir gerici hükûmetler zinciri ile kuşatmışlardı. Kanlı karşı ihtilâllerin ürünü Mannerheim'ların, Horti'lerin, Tsankov'ların siyaset alanında at oynattıkları bir dünya idi o.

Ama «Sıhhi kordon» zincirinin önemli bir halkası eksikti: Kemalist Türkiye.

Atatürk, genç Türkiye Cumhuriyetini emperyalizmin etki alanı dışında tutmanın, Sovyetler ile yakın, dostça bağları sürdürmeyi gerektirdiğini bütün derinliği ile kavramıştı. O, Türk millî bağımsızlığının bu gereğini yerine getirmede hiç bir zaman kusur etmedi. «Sakın Ruslarla arayı açmayın» yolundaki öğüdünün ardında yatan şey, doğru olarak değerlendirilen Türkiyenin ulusal çıkarıdır.

Bugün millî bir uyanış halinde olan Türk ulusunun dinamik çevreleri, Atatürk yolunun bu yönünün büyük önemini gün geçtikçe daha iyi kavrıyorlar. Antikomünizmin Amerikan emperyalizminin *ideolojik silâhı olduğu,* gerici çevrelerin yaratmaya çaba gösterdikleri antikomünist histeri havasının asıl hedefinin komünizm değil, Türk toplumunun önündeki kutsal görev olan millî bağımsızlığımız olduğu bilincine artık varılmaktadır. Halkımızın artık eski gerici oyunlarına gelmemesi, gerçek ulusal yolun nereden geçtiğini görmesi, Türk siyaset hayatının en önemli gerçeğidir. Türk toplumunda en yurtsever, en devrimci, en sağlam ne varsa onu özünde taşıyan Türk Solu bu ulusal uyanışın öncülüğünü etmektedir. Türk solu bu göreve lâyık olduğunu gösterecektir.

Bu tarihsel şartlar içinde Türk soluna gölge düşürecek her davranış, bağım*sız, halkçı, devrimci bir Türkiye kurma dâvasına, Türk ulusal dâvasına* ihanettir.

Son günlerde Amerikancı komprador basınının ağzına sakız ettiği «Yakup Demir» meselesi üzerinde, yukarıda söylediklerimiz ışığında durmamız gerekiyor.

Mesele özel olarak şudur: Doğu Avrupa ülkelerine sığınmış olan Türk siyasî mültecileri arasından küçük bir grup, kendisine kimi «Türkiye Komünist Partisi», kimi «Türkiye Komünist Partisi Dış Bürosu» adını takarak, komünist partileri kongrelerini beylik lâflarla selâmlamakta ve Prag'da yayınlanarak Türkiyedeki dergi ve gazetelere gönderilen «Yeni Çağ» adında bir dergi çıkarmaktadırlar. Bu grupun «Bizim Radyo» ile de ilişiği olduğu söylenmektedir. Bu küçük mülteci grubu, Türkiyede tek bir kişiyi temsil etmez. «Yeni Çağ» da çıkan telif yazıların entellektüel seviyesine bakılırsa, komünist ülkelerdeki emigrasyonu temsil ettiği de şüphelidir.

Gerçek şudur ki, sözü geçen mülteci grupunun eylemi, sığındıkları ülkelerin emekçilerinin alın terinin ürünü olan imkânlarla, Türkiyenin Amerikancı komprador-ağa çevreleri için, yurtseverlere karşı provokasyon malzemesi sağlamaktan başka sonuç vermemektedir. Türkiye gerçekleri hakkında bilgi ve devrimci kültür yoksunluğunu yansıtan tekerlemelerle dışarıdan maval okumak, akıl hocalığı etmek Türk soluna saygısızlıktır, haddini bilmezliktir.

Sovyetler Birliğinin Türkiye ile dostça ilişkiler kurmayı istediğini her aklı başında kimse bilir. Bu yolda çabaların olumlu sonuçlar vermeye başlaması, bağımsız dış politika isteyen her Türk yurtseverini sevindirir. Ama diplomatik alanda elde edilen olumlu sonuçları yukarıda söz konusu edilen meselenin gölgelediği besbellidir.

Kimileri, Sovyetlerin kendine «Parti» adı takmış birkaç mülteciyi beslemesinin nedeninin, Çin'e karşı yürüttüğü ideolojik savaşta bir fazla oy elde bulundurmak olduğunu ileri sürüyorlar. Biz bu görüşe katılmıyoruz. Bizce mesele çok daha basit: Türkiyenin gerçeklerini doğru değerlendirmeme ve bu yüzden de şarlatan oyununa gelme. Büyük rus yazarı Gogol'un zamanından bu yana uzun yıllar geçti, ama Kuzeyli komşularımız hâlâ yakalarını Gogol müfettişlerinden kurtarmışa benzemiyorlar.

VİETNAM

Tam sömürge yapalım!

Kukla Saygon Hükûmeti, *Milli Kurtuluş Cephesi* (Vietcong) dışında da, budistlerin ve halkın ciddî mukavemetiyle karşıkarşıyadır. Başkent Saygon'da «Kahrolsun Amerikan Savaş Politikası» diye gösteriler yapılmaktadır. Danang ve Hue gibi şehirler, Saygon Hükûmetine karşı ayaklanmışlardır. Kukla hükûmetin istifası ve daha da önemlisi, barış istenmektedir. Bu durum üzerinedir ki, Johnson yönetimi ilk defa olarak işler uzadığı takdirde savaşın kaybedilebileceğini kabul etmiştir. Gerçekten artık kukla bir hükûmeti bile ayakta tutmak zorlaşmıştır. Amerikaya çekilmek, ya da apaçık bir sömürge yönetimi kurmak zorundadır. Aşağıda okuyacağınız yazıda, Amerikan ordusunda beş yıl, Vietnam'da ise sekiz ay askerlik yapan 28 yaşındaki *Jim Morris, tam sömürgeciliği* tavsiye etmektedir. Jim Morris, seçkin birlik olan «Yeşil Bereliler»de gurur içinde savaşmış bir «örnek Amerikalı»dır. Görüşlerini «Saturday Evening Post»ta açıklamıştır.

Vietnam'da öldürülen Vietcong'ların sayısı ile ilgili Amerikan Yüksek Kumandanlığının bildirilerini her gün muntazaman okurum ve bu ölülerin, durumda en ufak bir değişiklik yapmadığını farkeden Amerikalıların sayısının azlığı karşısında ürküntü duyarım. Kanun yapıcılarımızın ve diplomatlarımızın Vietnam sorununu tartıştıklarını işitirim ve acaba onlar sekiz aydır hizmet gördüğüm ülkeden *mi söz ediyorlar diye kendime* sorarım. Adamlarımız, öldürme konusunda son derece başarılıdırlar. Biz bütün Vietnamlıları, bütün Vietcongları öldürebiliriz, fakat yine de harbi kaybedebiliriz.

Asyanın en istikrarlı iki demokrasisi, —Japonya ve Filipin— Amerikan ordusunun empoze ettiği bir çevrede biçimlenmiştir. Ama Vietnam'a akıttığımız milyonlarca dolar, temel özellikleri suiistimal ve gevşeklik olan bir rejime gitmektedir. Bu rejimin kendiliğinden değişmesi mümkün değildir. Bu ülkeye kendi kanunumuzu empoze etmemiz gereklidir. Bunu sahip olduğumuz tek etken silâha dayanarak yapacağız. Bu silâh, paradır.

Vietnam Hükûmeti, dünyanın en nefrete şayan oligarşilerinden birini teşkil eden bir mandarenler (okumuşlar) kastının inhisarındadır. Yurda dönüşümden beri, Amerikalıların, Vietnam'da hüküm süren «yolsuzluk» ve «anlayışsızlıktan» konuştuklarını sık sık işitmekteyim. Fakat bunun Vietnam'da ne anlama geldiğini gerçekten anladıklarına ihtimal vermiyorum.

1964 baharında, Hawai Rotary Club, Vietnam halkına hediyeler göndermeyi kararlaştırdı. Hangi sebeple bilmem, hediyelerin hepsini Phu Thien'deki dağ halkına vermek istediler. Burası, benim birliğimin faaliyet gösterdiği Phu Bon bölgesi içindeydi. Hediyelerin verilmesi helikopterle gelen *General Paul D.* Harkins ile Rotary Club yöneticilerinin katılacakları büyük bir merasime vesile olacaktı. Bununla beraber, bölgenin başşehirindeki mahallî A.I.D. temsilcisi saçlarını yolmaktaydı. Temsilci kasalarını açmıştı ve sabunu yeni tanıyan bir toplumda 3 bin «Barbi» bebek hediyesinin neye yarayacağını kendi kendine sormaktaydı.

Amerikan prestijini kurtarmak için temsilci, depolarında gıda maddesi, battaniye, tarım malzemesi olarak ne varsa boşalttı ve hepsini merasimin yapılacağı şehre gönderdi. Merasim, büyük bir başarı oldu ve resmî kişiler karşılıklı biribirlerini kutlama yarışına giriştiler. Ertesi gün, köylülerden öğrendik ki, kazanın şefi olan Vietnam Ordusu teğmeni tarım malzemesini ve öteki yararlı emtiayı toplamış ve onları Amerikan Ordusundan sağlanan bir kamyona doldurarak satılmak için Pleiku'ya yollamıştır. (Yalnız bebekleri bırakmıştır).

Bu teğmen ve başka bir kom-
Bu teğmen ve başka bir komşu kazanın şefi için gelirlerini arttırmanın bir yolu daha vardı: «Yeniden yerleştirilen» her ailenin bin kuruşluk bir ödeneğe hakkı vardı. Fakat aileler ancak 200 kuruş almakta, geri kalan 800 kuruş kaza şefinin cebine gitmekteydi. Bu yolsuzluğun delillerini tesbite bir çok defa çalıştık, ama hâkim, jüri ve cellâd görevlerini tek başına yapan adam aleyhine tanıklık edecek insan bulmak mümkün mü?

Bu iki domuzun kanımızca her biri, bir Vietcong bölüğüne bedeldi. (......)

Durum, yine de ümitsiz değildir. Sorumluluğunu yüklendiğimiz bir Vietnam Hükûmeti vardır. Burada şimdiye kadar yaptıklarımız bir felâkettir. Şimdi, Saygon Hükûmetini tamamen ele almak gereklidir.

AID temsilcilerinin hepsi, bölgede dağıtılan emtia ile paranın mutlak kontrolüne sahip olmalıdır. Onlar bu yetkiyi, eşitlik ve adalet saygısını sağlamak ve mahallî hırsız memurları değiştirmek için kullanmalıdırlar. (...)

Böylece, bir biçimde tamamen ülkenin hükûmeti hâline gelmekteyiz. Şüphesiz, bu bir nesil sürecektir. Ama açık olmak gerektir: Bu ülke kendi kendini yönetemez ve bundan biz sorumluyuz.

«GENERAL MOTORS'UN» GÜZEL CASUS KIZLARI

YÖN, CIA'nın marifetlerini sık sık yazdı, fakat Amerikanın ekonomik ve politik hayatına hükmeden tekeller de daha az marifetli değildir. Bu konuda bir fikir vermek için yılda 9 milyon 300 bin binek otomobili imal eden bir General Motors'un nelere teşebbüs edebileceğini gösteren bir yazıyı yayınlıyoruz.

Geçenlerde bir Amerikan Senato Komisyonunda, Senatör *Robert* Kennedy'nin oturaklı soruları üzerine, General Motors'un Başkanı James Roche, Ralph Nader'den özür dilemek zorunda kaldı. Bu, büyük bir olaydı. Nitekim **New York Herald Tribune** haberi ilk sayfada çift sütun üzerinden verdi.

James M. Roche

James Roche, A.B.D.'nin en büyük tröstünün başında bulunmaktadır. Geçen yıl 9 milyon 300 bin binek otomobili imal eden General Motors-un cirosu 17 milyar dolardan fazladır. Vergiden sonra net *kârı 1,7 milyar doları bulmak*tadır.

Ralph Nader ise 31 yaşında meçhul bir avukattır. «Hangi hızda gidilirse gidilsin tehlikeli» adlı bir kitabın yazarıdır Nader'in kitabı, genellikle Amerikan otomobil sanayii ve özellikle General Motors üzerinde durmaktadır. Genç avukat, Chevrolet'nin motoru geride *bir modeli olan* **Corvair**'i *yerden* yere vurmaktadır. Corvair, 1960'ta piyasaya sürülmüş ve üç yıl boyunca bir sürü şoförün ölümüne yol açmıştır. Genç avukat Nader, iki yıl uğraşarak Corvair'in yapılışındaki kusurları tesbit etmiştir. Arabanın arka dingili ve süspansiyon hatalıdır. Araba âni yol dan çıkmakta ve virajlarda bunu belli etmektedir.

Corvair sahipleri, bir sürü insanın ölümüne sebebiyet veren bu yapım hatasını, çaresiz, ceplerinden para harcayarak *düzeltme yoluna gitmiş*lerdir. Nihayet General Motors da, «sportif» sayılan bu arabanın hatalarını düzeltme zorunda kalmıştır. Ama bunu yapana kadar, aradan dört yıl geçmiş ve bu arada yüzlerce Corvair sahibi, bu, dünyanın en büyük otomobil fabrikasını dâva etmiştir.

Genç avukatın kitabını yayınlaması, kazaları incelemekle görevli bir senato komisyonunun kurulması ile aynı tarihe rastlamıştır. Komisyon, yılda 49 bin kişinin ölümüne yol açan kazalarda, otomobil imalâtçılarının sorumluluklarını araştırmaktaydı. Bu sebeple, General Motors Başkanı ile bu konuda bir kitap yazan *genç avukat Nader'i dinleme*yi uygun görmüştür.

General Motors patronunun geçen yıl Senato Komisyonuna verdiği ilk ifade, firma için çok kötü olmuştur. Amerikaya, firmanın, bir çok savunma bakanı hediye etmesi (ki bu bakanlardan Wilson, «General Motors için iyi olan, Amerika için de iyidir» demişti) bu sefer pek işe yaramamıştır. Zira General Motors başkanları, geleneksel olarak Cumhuriyetçidir ve Senatoda ise hâlen Demokratlar hâkimdir ve Araştırma Komisyonu üyeleri arasında Robert Kennedy vardır.

Kennedy, Cornell Üniversitesinin bir raporunu açıklayarak, General Motors'un büyük patronuna ateş açmıştır: Üniversite testleri göstermiştir ki, bir çarpma vuku bulunca, General Motors'un yaptığı arabaların kapıları yüzde 5,1 oranında açılmaktadır. Halbuki bu oran Chrysler'de yüzde 0,8 ve Ford'da yüzde 0,6 dan ibarettir! General Motors Başkanının bu rakamlardan haberi dahi yoktur! Başkan Roche'un bu konudaki bilgisizliği anlaşılınca, Senatör Kennedy, «Raporları okumadan komisyonun huzuruna çıkmaya cesaret *ediyorsunuz*» diyerek onu azarlamıştır.

General Motors patronu, firmasının 1964 yılında 1,7 milyar dolar net kâr sağladığını açıklayınca Senatör Kennedy, «Ama arabalarınızın güvenliği için ancak 1,25 milyon dolar harcadınız» cevabını yapıştırmıştır. Başka bir deyişle, ünlü General Motors, güvenlik için, vergiler ödendikten sonra kalan net kârın ancak **yüzde 0,073'ünü** harcamıştır. Buna karşılık, firma, arabanın kapıları kapanırken *çıkan gürültünün kulağa hoş* gelmesi için 5 milyon dolara yakın para sarfetmiştir. Zira kapı gürültüsü, satışı etkilemektedir. Amerikalı alıcı, kapı kapanırken, otomobilin lüks arabalara özgü seçkin bir ses çıkarmaşı konusunda hassastır. Mercedes ve Rolls Royce, uzun süre kapılarının kapanırken, kulağa hoş gelen bir ses çıkartması inhisarını ellerinde tutmuşlardır. Ama kapı sesine önem veren alıcı, arabanın yol tutma nitelikleri ve güvenlik tertibatı hakkında bilgisiz*dir. Bunlara aldırış etmemek*tedir. Büyük otomobil fabrikaları, geleneksel olarak, güvenliğin satışı etkilemediği inancındadırlar. Aksine, kemer takılması gibi güvenlik tedbirlerinin Amerikan alıcısını endişelendirdiğini düşünmektedirler. Kemer, alıcılara muhtemel kazaları hatırlatmakta ve kaza fikrini, otomobile bağlamaktadırlar. Güvenlik tertibatı, onlarca arabanın tehlikeli olduğunun delili sayılmaktadır. Kısaca, güvenlik, arabanın satışını önlemektedir. Halbuki asıl mesele, *satmaktır*.

DIŞ POLITIKA KONUŞALIM!

Senato Komisyonu önünde hırpalanan General Motors yöneticileri, bir de baş düşmanları Ralph Nader'in tanıklığı ile çok güç duruma düşeceklerdi. Nasıl büyük sigara firma*ları, dumanın hayatı* kısalttığı hususundaki istatistiklere dayanan ispatlamalarını çürütmek için, sahte araştırmalara büyük paralar ödüyorlarsa, General Motors da olayları değiştirmek yerine, genç avukat Nader'in tanıklığını önlemeyi denedi. Kişilerin özel hayatları üzerinde araştırmalar yapmakta ihtisaslaşmış bir özel detektif firmasını kiraladı.

Vincent Gillen adlı eski bir F.B.I. (millî emniyet) ajanının yönettiği firma, genç avukatı izlemek, banka hesabını öğrenmek, komşularını sorguya çekmek, cinsi alışkanlıklarını ve içkiye eğilimini tesbit etmek, politik kanaatlerini anlamak, komünistler ve sempatizanları *ile muhtemel ilişkilerini* ortaya koymak gibi araştırmalarla yetinmedi. Nader'i, aynı zamanda gecenin geç saatinde telefonlarla tehdit etti: «Nader, bu işten vazgeç, Washington-dan defol git!» gibi...

Genç avukat bütün bunlara dayanınca, tâkipçileri taktik değiştirdiler. Genç ve çekici ka*dınlar, kahvelerde Nader'e tat*lı dâvetler yapmaya başladılar. Bir bakkal dükkânında bir esmer güzeli, genç avukattan «dış politika tartışmak üzere» evine gelmesini rica etti. Bir büyük mağazada, sarışın bir güzel, Nader'e tosladı ve evinde bazı mobilyaların yerlerinin değiştirilmesi için onu yardıma çağırdı...

Genç avukat şikâyet etti. F.B.I., General Motors'un baş vurduğu usullerin bir tanığı sindirme teşebbüsü teşkil edip etmediğini araştırmak için bir anket açtı. (Bu suçun cezası, beş yıl hapistir). Kısa bir süre önce ise, Senato Komisyonu, General Motors Başkanını tekrar dinlemeye çağırdı. Başkan Roche, *Kennedy'nin sorularıyla* bunalınca, Nader hakkında polis takibine giriştiklerini itiraf etmek zorunda kaldı. başlangıçta firmanın öteki yetkililerinin giriştikleri bu polis oyunlarından habersizmiş, olan biteni sonradan öğrenmişmiş... Başkan Roche, Senato Komisyonu önünde, genç avukattan özür diledi. Ama dünyanın en büyük otomobil imalâtçısı firma, arabalarının güvenliği konusunda, hâlâ canının istediği gibi davranmak imkânına sahiptir. Hatırlatalım ki, Türkiyede de bir hayli General Motors imalâtı araba ve **Corvair** vardır.

---

savvuf gibi şeyler öğretimi. Birincisi, Arap kültür ve milliyetçiliği çerçevesi içinde normal bir şey. Bizde de Türkoloji okutulmuyor mu, işte onun gibi bir şey oluyor şimdi. Üçüncüsü gittikçe doğmatik bir nitelik yerine tarihî bir nitelik alıyor ve daha ziyade İslâm fikir ve müesseselerini inceleme şekline giriyor. Üçüncüsü modern müslüman toplumlarında hukuk reformları uygulandıkça önemini kaybedip mukayeseli hukuk bilimine yardımcı bir inceleme konusu *olacaktır. Bu üç yöndeki gelişmeler za*ten başlamıştır. Fakat Mısırın etkili olmak istediği diğer Arap ülkeleri ile Afrika Müslümanlarını gözönünde tutarsak müessesenin hâlâ geleneksel hali ile yaşamakta olduğu hisini vermesinin anlamını daha iyi kavrarız. Baksanıza, tâ Türkiyeden bile oraya öğrenciler gidiyor.

Anayasada «devletin dini İslâm dinidir» gibi bir kaydın bulunmasının veya bulunmamasının büyük bir pratik değeri olmadığını bizdeki durum göstermiştir. Bizde din ve devlet ayırımı olduktan sonradır ki Anayasadan o kayıt kalkmıştır; yoksa bu kayıt kalktı diye lâiklik olmuş değil. Bu kayıt bugünkü Anayasada da olmadığı halde lâikliğe aykırı politikaların bal gibi uygulandığını görüp duruyoruz. Demek ki böyle bir kaydın Anayasada bulun*ması da bir yalan olabiliyor, olmaması* da. Asıl olaylara bakmalı. Bugün Mısır anayasasında bu kayıt bulunduğu halde orada güdülen din politikası Atatürk'ün din politikasına daha yakın; anavasasında böyle bir kayıt bulunmayan Türkiyenin Menderes veya Demirel politikası ise daha çok Kıral Faruk devri politikasına yakındır. Yazıholanla eylem birbirine uysa tabiî daha iyi, ama sadece anayasamızda yazılı olana bakarak Mısırda bizdeki gibi lâiklik olmadığını iddia etmek bugün mümkün değildir. Sakın, şimdi durup dururken haydi anayasaya devletin dini islâm dinidir gibi bir kayıt koyalım diyorum gibi bir sonuç çıkarmayın! Demek istediğim odur ki böyle bir kayıt varken de zaten bu bir anlam taşımıyor; çünkü İslâmlık kilisesiz bir din olduğundan yani dince de, hukukça da birimi kişi olan bir din olduğundan *devlet gibi hükmî bir kişi*liğin zaten dini olamaz İslâmlıkta. Tarihte hiç bir zaman da olmamıştır. Buna karşılık böyle bir kayıt taşımayan bir anavasanın memleketine Müslümanlığı şüpheli olan, hıristiyanlara yardımcılık devlet adamları pek âlâ Allahlı Peygamberli, âminli mâminli sözlerle hükûmet idare edebiliyorlar!

KÜLTÜR MÜSTEŞARININ MARİFETLERİ

Kültür düşmanı Müsteşar, Devlet Tiyatrosunda sansürcübaşılığa başarıyla devam etmektedir. Adalet Ağaoğlu'nun «Çatıdaki Çatlak» oyunu, Kültür düşmanı Müsteşar ile ilgililer arasında bir utanç pazarlığına yol açmıştır. Bu pazarlık sâyesinde bazı kısımlar kurtarılabilmiştir! *Kurtarılabilen* cümlelerden biri şudur: «... Şimdi sendikacılar var, grevciler var, her bir şey var...» Kültür düşmanı Müsteşar, bin rica ile, Anayasada temel haklar olarak yer alan «grev» ve «sendika» sözlerinin oyunda kullanılmasına müsaade etmiştir.

Kültür Müsteşarı, herhalde Amerikan yardımını tenkit ve tehlikeli bir Amerikan aleyhtarlığı saydığı bir cümleyi de düzelttirmiştir. İlk metin şöyledir:

«— Dün bana bir navlon gömlek verdiler. İki kutu da bir şey verdiler ya ne olduğunu anlaya*madım.*

— Anlayamıyacak ne var? Köpek mamasıdır. Âlâ domuz etinden.»

Şimdi bu sözler Devlet Tiyatrosu sahnesinde, «Anlamıyacak ne var? Âlâ domuz etidir» biçiminde söylenmektedir! Ama Müsteşara *bir türlü* şu sözü kabul ettirmek mümkün olmamıştır: «... ahali şöyle bir inecek tepelerden bu yana, artık o zaman (gönlümüz sizinledir) telgrafıymış, navlon çorapmış., Kim dinler? Allah gelse kurtaramıyacak.»

Bu cümle iki kez kaldırılmış, iki kez yazarı tarafıdnan koydurulmuş, sonra yine kaldırılmıştır!

Dost dergisi, bu yüz kızartıcı sansür olayını, bütün yönleri ile ele almıştır:

BİR RESMİ KULAK

Salon doluydu. Perde açıldıktan bir süre sonra, duruşundan oturuşuna, üzerinden «önemli» lik akan bir zâtın kalem kâğıda davrandığı ve *harıl harıl* not almağa başladığı görüldü. Bazı seyirciler bir gözleriyle sahneye, bir gözleriyle de bu harıl harıl *not alan zâta bakıyorlardı.* Salonda yer yer fısıldaşmalar oldu: «Kim bu? Gazeteci mi?', Yok canım, herhalde tiyatro eleştirmenidir», «Yoo, belki de bir piyes yazarıdır», «Sanmam... Muhbiri-i sâdıka benzer», «Niçin olmasın? Belki yazarın veya oyunculardan birinin yakın dostudur. Kusurları tespit ediyordur ki göstersin», vs... Kimileri de «Bazıları böyle yapar. Bu bir ruh halidir» dedi. Fakat hiç kimse de ne *böyle bir gazeteci,* ne böyle bir tiyatro eleştirmeni, ne böyle bir tiyatro yazarı tanıyordu!

Üzerinden «önemli» *lik* akan zât, oyun süresince, durmadan not aldı. Mimiklerinden, yüzünün değişen renginden, kalem *tutan elinin hareketinden, oyunu* pek de tutmadığı anlaşılıyordu.

Olay, ocak ayının ikinci salı gecesi Ankara da, Küçük Tiyatro'da geçti. Oynanan oyun, Adalet Ağaoğlu'nun «Çatıdaki Çatlak»ı, üzerinden «önemli»lik akan zât ise... Evet, kim olabilir? Tahmin edileceği gibi, Millî Eğitim Kültür Müsteşarı Adnan Ötüken'di.

Bay Müsteşar, oyun bittikten sonra, hurdahaş çizgilerle yerinden kalktı, oyuncuları ve rejisörü -usûlen- kutladı ve rejisöre:

— Şu, şu, şu sözleri ve şu, şu şu cümleleri çıkarın, dedi.

Rejisör Muazzez Kuroğlu sesini çıkarmadı. Süreyya Taşer:

— Fakat beyfendi, dedi, buna imkân yok. Biz oyuncuyuz, *böyle alıştık.* Aksi halde, oyunda birlik kalmaz.

Müsteşar, bilgiç bir edayla:

— Çıkarırsınız, çıkarırsınız, dedi. *Hem, böyle* daha güzel olur.

Oyuncular bakıştılar.

BAY SANSÜR

«Çatıdaki Çatlak»ın bir hafta önceki salı gecesi prömiyeri vardı. Genel Müdür Cüneyt Gökçer'le Müsteşar Adnan Ötüken, *prömiyerden sonra, hafta* içinde, büyük ilgi gören oyun hakkında telefonda görüştüler. Müsteşarın kulağına birtakım sesler gitmişti: «Devlet Tiyatrolarında çatlak var»dı. (...)

Bay Müsteşar Ötüken Cüneyt Gökçer'le konuştuktan sonra, o salı gecesi Küçük Tiyatro'yu şereflendirdi ve, kendisini Müsteşarlık koltuğuna getiren nedenlerin itisi ve dürtüsüyle, oyun hakkında kulağına fısıldanan noktaları bir bir tespite başladı. «Etnan Bey Duymasın», oyunda neler neler, neler yoktu ki, ne lâflar geçmiyordu ki!... *Bir an, vaktiyle, Millî Kütüphane* memurlarından ressam Münip Özben'e «eşek» dediğini ve bu yüzden mahkemeye verilerek *mahkûm edildiğini* unutan Bay Müsteşar, oyunda, taşralı bir seyircinin kulağını tırmalıyacak nitelikte ne kadar sözcük ve tümce varsa hepsini, hem de yüzü kızararak tesbit etti! Görevini yapmıştı, gönlü rahattı; tiyatroda çatlak matlak kalmamıştı. Bay Ötüken Adnan'ın bulunduğu yerde çatlağın matlağın ne gereği vardı?

Bay Ötüken «Çatıdaki Çatlak»ın sivriliklerini tesbite çalışırken, *vaktiyle Almanya'da, öğrencileri* gammazladığı günlerin kutsal ve asil heyecanı içindeydi.

Ertesi gece oyun, Bay Müsteşar'ın sansür buyurdukları sözcük ve tümceler çıkartılarak oynandı. Ondan sonra yine ayni biçimde... Ve tabii, olay, bazı dergi ve gazetelerde şu ifadelerle yer aldı: «Fatma Kadın ve kocası öyle dille konuşuyorlar, öyle ayıp sözler ediyorlar ve bazı resmî kulaklar bu sözlerden öylesine rencide oluyorlar ki, Küçük Tiyatro'da oynanan me*tinde de bazı çatlaklar meyda*na geliyor ve hemen her akşam yapılan çıkartmalarla bu çatlaklar büyüdükçe büyüyor!..» (...)

Adalet Ağaoğlu, olayı ancak cuma günü duyabildi. Cüneyt Gökçer'i ve öteki sorumluları aradı, fakat hiç birini bulamadı. Kendisine «Cüneyt Bey cumartesi günü sizinle konuşacak» denildi. Cumartesi günü Ağaoğlu ile Gökçer'in konuşmaları bir saat kadar sürdü. Gökçer bütün «belâgat»ını kullanarak Ağaoğlu'nu kandırmaya çalıştı:

— Oyun iyi, dedi. Beğeniliyor. Müsteşar Beyin işaret etti*ği yerlerin değiştirilmesi gerek.*

Adalet Ağaoğlu:

— İmkânı yok, dedi. Tek bir sözü çıkarmam!

— Bakın, bir takım değişiklikleri kabul ettiniz ve iyi de oldu. Ya bu oyun tamamen kaldırılsa iyi mi olur?

Ağaoğlu'nun cevabı şu oldu:

— Bu bir tutum meselesidir!

Bay Müsteşar ile Adalet Ağaoğlu arasında geçen tartışma, yeni bir oyuna konu olacak ka*dar ilgınçtir. Ve belki o zaman,* «Çatıdaki Çatlak» bile bölgede kalacaktır.

Konu nihayet, Gökçer ile Ötüken arasında *bir pazarlık* hâline getirildi. Gökçer telefonu açıyor,

— Efendim, şu cümlelerin yerine şu cümleleri koyabilir miyiz? Falanca sözün yerine şu sözü koysak nasıl olur? Şöyle de. Müsteşarın emirlerine uyulup uyulmadığı da oyunu izleven müfettişler tarafından kontrol ediliyordu!

Oyun bu koşullar altında devam etmekte ve büyük bir ilgi görmektedir. Küçük Tiyatro her gece tıklım tıklım dolmaktadır. Bu arada, «kafadaki çatlak» deyimi de, bir espri havası içinde dilden dile dolaşmaktadır. (...)

Ancak, üzerinde durulacak önemli konu şudur:

«Çatıdaki Çatlak» adlı oyun, Devlet Tiyatroları Edebi Kurulundan geçmiş midir? Edebi Kurul, bu oyunun oynanmasına izin vermiş midir? O halde, Müsteşar Ötüken'in bu hareketi karşısında, bu Edebi Kurul ne yapmıştır, ne yapmayı düşünmektedir? Bu koşullar altında, onurlu bir Edebi Kurula hemen görevden istifa veya protesto etmek *düşmez mi?* Nerede bu Edebi Kurul? Bu, birinci soru!

Diyelim ki yazar, «demek istediğimi böyle de diyorum» gerekçesiyle, oyununu geri almadı, bu onun savaş anlayışıdır; fakat Genel Müdür Cüneyt Gökçer'in, kendi yetki sınırını bilmezmiş gibi, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü değilmiş gibi, Ötüken'le pazarlığa girişmemek uygun gider mi acaba? diyor, Bay Müsteşar ise ya evet *diyordu, ya hayır.* Bu arada, Bay sine ne demeli? Bunu hangi formüle, zihniyete uydurmalı! Diyelim ki Gökçer böyle yaptı, durumu kurtarmak istedi; fakat bu oyunun bir rejisörü yok mu, bu rejisörün bir tepkisi olmaz mı?

BU DA İKİNCİ SORU!

Gelelim basına... Bu konuda basın ne yapmıştır? Ortada yasalara, tiyatronun geleneğine, sanat onuruna aykırı bir durum varken, basında en küçük bir kıpırtı görülmüş müdür? Hayır! Oyundaki, Bay Müsteşar'ın takıldığı birkaç sözcüğe takılan basın, olayı dedikodu sütunlarında vermekle yetinmiştir.

Yazar Adalet Ağaoğlu'nun durumuna gelince... Oyun iki gece üstüste, kesintili *olarak* devam ediyor da, durumdan yazar haberdar edilmiyor! Acı değil, ayıp değil, saygısızlık değil, buna nasıl bir sözcük bulmak gerekiyorsa, lütfen bulunup söylensin! Eğer bu tutum tiyatroda gelenek haline getirilirse, emeklere çok, ama çok yazık olur! Kendimizi kendimize olsun maskara etmiyelim!

Olay sanıldığı gibi bir, «Çatıdaki Çatlak» olayı değildir. *Olayın anlamı geniş* ve *derin*dir. Türk Tiyatrosunda çoktanberi atılmak istenilen çengel bu kez Müsteşar Adnan Ötüken eliyle atılmıştır. Bunun arkasının gelmiyeceğini sanmak, saf dillik de değil, düpedüz aptallık olur!

YAZI DESTANI

Yazı kapatılmışlığın dışarı çıkmasıdır,
Büyür yazılarla özgürlük çığı.
Ama korkarlar, ne diyecek,
Neler anlatacak kurda kuşa,
Nelerini geri isteyecek yüzlerce yıllık Ağalarından,
Bundandır toplumların okutulmadığı.
— Kavak yazı, söğüt yazı,
Sürüp gider dizi dizi.
Yazı kapatılmışlığın dısarı çıkmasıdır,
Nasıl bin aydınlık ortalığa fışkırırsa bir mumdan,
Açlarıyla — Uçsuz bucaksız Çinde, yeşil Sumatrada,
Yağınlarıyla — Aç Hindistanın, yiğit Viyetnamın, sonsuz
Yaslarıyla — Hozattan, Sıvastan, Vandan, Erzurumdan.
— Bilek yazı, yürek yazı,
Doldurur nic'olsa düzü.

Yazı kapatılmışlığın dışarı çıkmasıdır,
Dağlara, ovalara, köylere hey,
Bunu önliyemezler de yazarı kaptırlar dört duvarların içine karanlık karanlık,
Ama taşacak ergeç ak şimşekler gibi yeryüzüne,
Yazılar, Köroğlum, taşacak değil mi,
Selâm olsun o sömürgen beylere hey.
— İyi yazı, doğru yazı,
Geleceğin koca gözü.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Ünlü romancı Orhan Kemal'in yazı hayatına girişinin otuzuncu yıldönümü, Gen-Ar Tiyatrosunda, sanatçıların, aydınların ve halkın katılmasıyla kutlanmıştır. Melih Cevdet Anday'ın açış konuşmasından sonra söz alan değerli yazar Yaşar Kemal, aşağıda okuyacağınız konuşmayı yapmıştır.

ORHAN KEMAL ÜSTÜNE ANILAR

Yaşar Kemâl

Bir insanı anlatmak zor bir iş. Bütün yönleriyle anlatmağa uğrasmak zorun zoru. Bu adam Orhan Kemal olunca is daha da zorlaşıyor. Bir adamı anlatırken onun bir tek yönünü alıp üstünde durmak yazarın, sanatçının, anlatıcının isini epeyce kolaylaştırır.

Benim en kolay anlatabileceğim insanlardan birisi de Orhan Kemal'dir. Onu tam yirmi üç yıldır tanıyorum. Tanımadan önce ününü duymuştum. Bu ünün yazarlık ünü olacağını sanmayın. Orhan Kemal benim gençlik yıllarımın Adana'da en ünlü futbolcusuydu. Adana karmasında santrafor oynamıştı. *Beş yıldır Adana'dan ayrı ha* piste olmasına karsın onun ünü daha dillerdeydi. Adanalılar, bu cin gibi, ayağına aldığı çok topu gol eden bu usta futbolcusunu unutmamıstı. Bir de Orhan Kemal Adana'nın en ünlü kişisi Ahali Fırkası lideri Abdülkadir Kemalinin oğluydu. Orhan Adananın en ünlü futbolcusu babası en ünlü adamıydı derken sözümü bilerek söylüyorum bunu. Gerçekten öyleydiler.

1943 sıralıydı ve Orhan Kemalin Orhan Rasid adıyla dergilerde hikâyeleri çıkıyordu. Usuldan usuldan ünü yayılıyordu. Bu sıralar bir arkadas sokakta beni onunla *tanıştırdı.*

Ben ona siirlerimi okumağa basladım. Dinledi: «İyi. iyi... Güzel.» dedi. Beni söyle tepeden tırnağa süzdü. gözleri yırtık ayakkabılarım üstünde bir süre durdu. keskin. bıçak gibi sert bir sesle: «Allahaşkına söyle delikanlı. sen kimden yanasın?» diye sordu.

Ve o gün Adana istasvonuna gittik. Adana istasvonu bir yırtık pırtık insan pazarıdır. Binlerce insan gece gün düz, toprak gibi. o istasvonda kaynasır durur. İstasvonun önü o zamanlar bostu. Her gün o düzlükte on bes yirmi köy kalabalığı hasta sayrı, sıtmalı kaynasır dururdu. *İnsanlık*tan çıkmıs, kıtlıktan çıkmış, üstleri basları param parça binlerce insan.. Hayvan hayatından daha aşağı bir durumda.. Bir içimlik suya muhtaç insanlar.. Orta Anadoludan dimdik gelmiş Çukurovada hastalanmıs, sıtmadan zangır zangır titreyen insanlar...

Orhan:

«Bak,» dedi, «sair arkadas, bunlardan yana mıyız, Temir Ağadan yana mı?»

Orhan issizdi. Kızı Yıldız vardı. oğlu Nazım ya yeni doğmuş ya da doğmamıştı. Hic kimse Orhana is vermiyordu. Ve Orhan koskoca Adanada bir öfke yığını gibi dönüp duruyordu. Sınıf arkadasları, futbol oynadığı kimselerin hepsi is güç sahibi çifti çubuğu olan, fabrikası olan kimselerdi. Bunlar bile Adana sokaklarında karsılastıklarında ona selâm vermekten kacınıyorlardı. Orhan'ın kosullarında Adanada (1) iş bulmak mucizeydi. O da uzur süre is bulamadı. *O zaman Orhan Kemal* adıyla İstanbulda hikâyeleri. kitapları yayınlanmağa basladı. Ve onlardan az da olsa paralar geldi. Her hikâye parası. kitap parası gelince sevincimize diyecek voktu.

Bu sıralar Orhan kahveler ve arkadaslar bulmustu. Cayci Nadir vardı. Bu bir Kurtulus Savası kahramanıydı. Küçücük bir cayhanesi vardı. Nadir Bulunmaz Çayevi. Nadir Bulunmaz kedileri ve Orhan Kemali dehşet severdi. Bir de meyhaneci Mahmut vardı. Öğretmen Mahmut... Bir de Murtaza vardı. bekçi Murtaza... Romanını sonradan yazdığı Murtaza... Daha romanını yazmadan beni Murtazayla tanıstırmıstı. Murtaza onun kafasında gönlünde sıcacık, vazgeçilmez bir dosttu. Yıllar yılı bana hep Murtazadan söz açtı. Öyle bir muhabbetle konusurdu ki Murtazadan.. Bir insan çocuğundan bile böyle muhabbetle söz edemez. Orhanın küçük oğlu Yasar Isık var. Orhan Isığı çok sever. Sevdiklerinden her zaman söz açar Orhan.. Isıktan da öyle.. İste yıllar yılı bana Murtazadan da böyle konustu Orhan Kemal.. Onun üstüne ne tatlı hikâyeler anlatmadı ki.. Sonra bir de baktım ortaya Murtaza romanı çıkıvermiş. Ve okudum ki Murtaza romanını ezbere biliyorum.

Sonra Adanadaki bizim arkadaş kusağı büyüdü. İsmail Usta. Selâhattin Usta. Osman Zengin. Ali Sahin.. Bunların çoğu isciydi.. Kimi fabrika. kimi tarım isçisiydi. Orhanı halk çok sever. Onlarla çok anlasır Orhan.. Ama söyle halktan ayrı bir yere düşerse Orhan rahatsız olur. İçine kapanır. Oradan kurtulmak için can atar. Kapana düsmüş gibi olur. Arkadasları bilirler böyle yerlerde Orhanın halini. bir telâsı. oradan kurtulmak için sonsuzda dışarı çıkınca bir yürekda dısarı çıkınna bir yürekten ooh. çeker ki...

Orhan Kemal'in işçi arkadasları. sevdiği insanlar hem romanlarına kahraman olurlar. hem de ona malzeme verirler. Bereketli toprakları Orhan Kemal'e Selâhattin Usta anlatmıstır. Avare yılların İzzet Ustası da İsmail ustadır.

Sonunda 1948 yıllarına doğru Orhan Kemal Adana'da kendisine bir is bulabildi. Verem Savas Derneğinde bir kâtiplik verdiler ona.. Hem kâtiplik, hem tahsildarlık, hem kapıcılık. bir dairede ne varsa hepsini Orhan görüyor. karsılığında da 120 lira alıyordu.. Geçinebiliyor muydu *diyeceksiniz,* Orhan Kemal havatında bir gün bile geçinememiştir. Bana öyle geliyor ki. bundan böyle de geçinemeyecektir. Allahtan umut kesilmez diyeceksiniz ama bu böyle.. Remil atmadım ama. devran böyle gösteriyor.

Ben de artık hikâveler yazmağa baslamıstım.. Köyümden altı aya bir Adanaya geliyor. hikâvelerimi Orhan Kemal'e okuyordum. Orhan Kemal'in devimiyle bir eşek yükü hikâyevle gelip kafasını ütellyordum. Orhan Kemal. ne kadar çok hikâye getirirsem getirevim bir tek cümlesini kacırmadan dinliyor. sonra hikâyeler üstüne tartısmalara *girisiyorduk. Arkadaslığı*mız da bu sıralar gittikçe ilerliyordu.

1949 — 1950 sıraları inanılmaz bir baskı altına soktular bizi. Polis bize soluk aldırmıyordu. Hic yoktan. bir gün bakıyordum ki bizim evi aramıslar. Bütün kasaba çoluğu çocuğuyla bizim evin basına toplanmıslar. candarmalar evi didik didik ediyorlar. Bu en azından haftada bir oluyordu. Kasabalıya bir eğlence çıkmıstı.

Sonra polis bir de halkı bizim üstümüze saldırtıyordu. Sokağa çıkamaz olmustuk Orhanın karısı. Orhan da sokağa çıkamıyordu. Biz bir şey mi yapıyorduk o sıralar bir politik faaliyetimiz mi vardı. vallahi de billahi de yoktu. Sadece hikâyeler yazıp biribirimize okuyorduk. Bu sıralar ben tam beş yıl her girdiğim isten durmadan çıkarıldım. O da iş mi? Irgatlıktan çıkarıldım.. Gidip bir çiftliğe arabacı duruyordum örneğin.. Bir hafta sonra, bir polis.. Haydi baska yere.. Batos ırgatlığından. çeltik arkı kazmaktan bile kovuldum.. *İste böyle günlerdi.* Orhan Kemali de Verem Savastan koğdular.. Bir gün buluştuk.. Haydi İstanbula dedik.. Ben önce geldim.. Bir ay sonra da Orhan geldi. Bir el arabası alacak sokaklarda sebze satacaktık. İstanbul'da para bulamadık.. Sebzecilik de suya düstü.

Ben Cumhuriyete girdim.. 1963 yılına kadar orada kaldım. Orhan basını İstanbul'da oradan oraya vurdu tam on altı yıl bir iş bulamadı.. Verem Savas derneğiyle beraber ona bütün kapılar kapatılmıstı. Belki simdi bir isi vardır. İçerde...

İnsanları anlatmak zor demistim.. Ama insanların bir yönü olur ki. bütün yönlerine baskın çıkar. O yönünü anlatmak, ortaya çıkarmak da kolay olur. Örneğin Orhan Kemal bir tahammül adamıdır. Şu insan soyu içinde Orhan kadar belâya, iskenceye. zulme dayanan cok az insan çıkmıştır bence... Orhanın bu dayanıklılığı simdi bir sürü olaylarla gözümün önüne geliyor da tüylerim diken diken oluyor. En pespayelik Avrupa romanlarından caldıkları senaryoları senaryocular Yesilçam'da beş bine okuturlarken Orhan ancak 500 lira alabilir... Alnının teri. gözünün nuru o güzelim hikâyelere.. Cünkü Yesilcam esnafı. polisin. hükümetin Orhanı sevmediğini bilir. Cünkü Yesilcam esnafı Orhanın o gün öğleyin evinde cocuklarının ekmek beklediğini bilir.

Babıâli esnafı da daha iyi davranmaz Orhana.. Babıâli esnafı da onun bir öğle yemeğine muhtac olduğunu bilir. Onun icin en kötü bir *tercümeye en azından* 2000 lira verirken, Orhan Kemalin icinde Bereketli Topraklar da dahil 6 kitabına 2500 lira verir. 1966 yılında. bu çağda asıl zulüm budur. Baskı. vahşet. utanılacak hal budur. Hapis mapis değil.. İnsanlığımızın yüz karası bir yazarın buna mahkûm edilmesidir.

Orhan Kemal'le birlikte bir dergicinin kapısında elli lira için tam iki saat beklediğimizi de biliyorum. Sonunda adam bizi bekletti bekletti de yarına dedi. Halbuki Orhan o dergiciye tam beş tane hikâye götürmüstü. Orhanın ömrü böyle gazete kapılarında. Yesilcam. kitapçı kapılarında *böyle elli liralar* beklemekle gecti.. Zulmün en amansızı budur iste. hapis mapis değil...

Ben halâ şaşarım: Orhan Kemal o güzelim kitaplarını bu derd. bu belâ içinde nasıl vakit bulur da yazar? Ona, her şeyi soracak kadar. onunla arkadaşım, fakat bu soruyu ona bir türlü soramadım.

Bazı eyyam dalkavuğu eleştiriciler. onun çabuk yazdığından, yazarlık gücünü harcadığından söz ediyorlar. yukarda anlattıklarımdan dolayı onu kınıyorlar. Hayır, yalan söylüyorlar kasıtlı konusuyorlar. ya da *anlamıyorlar.* Orhan vukarda anlattığım gayri insani kosullar içinde bile yaratma mucizesini gerçeklestirmistir. Hem de yapıtlarını her gün biraz daha gelistirerek. güzelleştirerek.. Benim sastığım. bu kosullar altında her gün biraz daha nasıl olgunlastığıdır. Örneğin bir «Eskici ve Oğulları» Bereketli Topraklardan daha güzeldir. Bir Hanımın Çiftliği bir Baba Evinden cok daha güzeldir.

Orhan cocuksu bir adamdır. Orhan sevgiyle doludur. Orhan kahveleri. kenar mahalleleri. iscileri ve hamalları. ki çoğu onun yakın arkadaslarıdır. delicesine sever.

Mustafa Kutlu ve Memet Şahin onun mahalle arkadaslarıdır. Onları o. canı gibi sever. Adanadaki Selâhattin Ustanın. İsmail Ustanın yerini Mustafa Kutlu ve Memet Şahin tutmuştur. Ben biliyorum ki bu sevgili arkadaslar. Cibalideki mahalleyle birlikte yakında. Orhanın romanlarına girecektir. Orhanın romanları sevgiyle dolup tasar. Cünkü Orhan sevdiklerini. birlikte yasadıklarını. birlikte acı tatlı gün gördüklerini yazar.

Orhan, demir gibi huyu olan, yılmayan, sevmekten ve yazmaktan bıkıp usanmavan. insanlar azıcık mutlu olsunlar diye. hic bir seyini esirgemeyen, bütün gönlünü ve gücünü hic bir karsılık düşünmeden veren büyük usta bir sanatçıdır.

Milletler Orhan Kemal huyunda namuslu. iyi. sevgi dolu insanları var. dive millet olurlar. Bu namuslu. yiğit adamın büyük bir sanatcı olması da cabası...

İnsanlar içinden bir insanın, halk sevgisi uğruna. belâdan belâya uğraması en korkunc yoksulluklara düşmesi, sonuna kadar da hic bir taviz vermeden dayanması insanlık icinde övünülmesi gereken bir davranıstır. Hele bu insan büyük bir yazar olursa...

(1) Bu anılar 7 Nisan'da kutlanan Orhan Kemalin 30 uncu sanat yıldönümünde anlatılmıştır.

BU BAHAR BAŞKA BAHAR

Kara toprağın üstü tüm yeşil,
Sanki Yunus fışkırmış alttan..
Bir bulut parçası gibi,
Yaslamış sazını göğsüne,
Çiler içimde Pir Sultan..
Tarümar olmuş beşyüz senedir
Hanlar, hamamlar, kervansaraylar,
«Ne bir şey söyler,
Ne bir haber verirler»
Tam beşyüz senedir,
Kara toprağın altında yatanlar...
Bu kaçıncı fasl-ı bahar,
Bu kaçıncı çırpınış..
Ya konuş, ya sus!
Çaresizim, perişanım..
Baba Yunus!

Fethi Giray

●

HABERLER

RAŞIT BAYBUTOV

Azerbaycan Devlet Opera ve Filârmoni Orkestrası solocusu Raşit Beybutov, bir süredenberi yurdumuzda bulunuyor. Beybutov, «Sovyetler Birliği Halk Sanatçısı» ünvanını kazanmış seçkin sanatçılardan biridir. Otuz yıldanberi dünyanın çeşitli ülkelerinde konserler veren Raşit Beybutov, lirik tenor olarak uluslararası bir üneerişmiştir.

Azerbaycan halk şarkılarını güçlü sesi ve ustalıklı soyleyişiyle değerlendirişi kendine özgü bir üslûp kazandırmıştır. Bunlar klâsik ve çağdaş halk şarkılarını otuz yılık sanat hayatında büyük bir başarıyla sürdürmesi özellikle belirtmeye değer niteliktedir. Tenor seslerin kıs sürede değerini yitirmesi çokluk bilinen bir gerçektir. Ne var ki, Raşit Beybutov, üstün sesini yılardır duygu ve duyarlılık içinde kul*lanmaktadır. Azerbaycanlı sanat*çı, etki ve temsilcilik bakımından ilgi çekici biçimde halk şarkılarını yorumlamaktadır.

Raşit Beybutov'un, aynı zamanda opera satançısı olarak da yaygın bir ünü vardır. Azeri bestecisi Üzeyir Hacıbekov'un «Arşın Mal - Alan» operetiyle geniş halk topluluğunun ilgisini toplamıştır. Nitekim, bu operet beyaz perdeye aktarılmış ve Beybutov sinemada da dikkati çekmiştir.

★ **HİKMET ŞİMŞEK OLAYI**

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası şef yardımcısı Hikmet Şimşek aynı zamanda Devlet Konservatuarı koro öğretme*nidir* ve Radyo oda orkestrasını da yönetmektedir.

Hikmet Şimşek, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1956 ve 1961 yıllarında ikişer yıl süreyle Almanya'ya gönderilmiş, orada tanınmış şeflerle çalışmı, çeşitli ülkelerde elliden fazla konser vermiştir. Bu mevsim de Rus*yaya giderek* çeşitli şehirlerde konserler yönetmiştir. Yurda döndükten bir süre sonra Bulgaristana konserler yönetmek üzere çağrılan Şimşek, afişler asılıp konser günleri halk bildirildikten sonra Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarı Adnan Ötüken'in ivedi bir buyruğuyla (!) son dakikada gönderilmemiştir. İş bununla da kalmamış, 27 Mart 1966 da İstanbul Şehir Orkestrasını yöneteceği bir sırada, bu defa da Müsteşar Adnan Ötüken, İstanbul'a gelmesini önlemiştir.

Bunun üzerine, Tabii Senatör Ahmet Yıldız, olayı Senatoya getirmiştir. Milli Eğitim Ba*kanı Dengiz'in nasıl* cevap vereceği şimdi bir merak konusudur. Konu ayrıca, Müsteşar Adnan Ötüken'in sanatçılara yapmış olduğu baskının bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkması bakımından da ilgi çekici olacaktır.

Kültür Müsteşarı, Ankara'da özellikle Devlet Opera ve tiyatrosu ile konservatuarında öğretmen ve sanatçılara büyük baskılar yapmakta, hiç bir kültür müsteşarının göreviyle bağdaşmayan kanun dışı davranışlarda bulunmaktadır.

Ötüken'in Hikmet Şimşek'e karşı tepkisinin sanatçının «27 Mayıs Marşı» adlı bestesine karşı duyduğu öfkeden ileri geldiği söylenmektedir.

H. A.

KURT VE KÖPEK

Prof. Maurice Duverger

Çağımızda milletlerarası topluluklar, süperdevletlerin ufak devletler üzerindeki hegemonyasını meşrûlaştırmak için icad edilmiş aldatmacalardır. NATO, Amerikan askerî egemenliğini örtn bir şaldır. NATO kuvvetlerinin entegrasyonu, millî kuvvetlerin Amerika'nın emrine verilmesi aracıdır. Bu, büyük devletlerle küçüklerin birleşmesinin kaçınılmaz sonucudur. Tehlike, yalnız Türkiye gibi ufak ülkeler için değil, Fransa, Almanya gibi orta büyüklükte ülkeler için de mevcuttur. Prof. Duverger, Avrupayı bir Amerikan sömürgesi hâline getirecek olan bu tehlikeyi incelemekte ve NATO'cu Avrupa sosyalistlerine düşen büyük sorumluluğu hatırlatmaktadır.

On yıldanberi, Batı üzerindeki Amerikan hegemonyası güçlenmektedir. Mukavemet eden yalnız Fransadır. Fakat Fransa, 1948 yılında, boyun eğmeye zorlanmış uydular arasında tek başına kalan Yugoslavya gibi, hattâ bazı bakımlardan daha da tecrit edilmiştir. 18 yıl önce Doğu Avrupada, halklar, köleliği kabul etmiş değillerdi; sâdece dış baskı altında tutulan yöneticiler itaatkârdı. Batı Avrupada ise, Büyük Kardeş'in egemenliğini kabul etme hususunda, halklar ve yöneticiler genellikle aynı fikirdedirler.

Fransa'da, dahi, bu duygu çok yaygındır. Amerika aleyhtarı refleksierin çoğu, derin olmaktan çok sun'îdir ve özellikle durumu gizlemeye yaramaktadır. Amerikan liderliğine muhalefet âdettir. Bu liderliği isteyenler, ya da kabullenenler, bunu, pek ender olarak itiraf etmektedirler. Sanki bu pek tabiî bir şeymiş gibi, Washington'a mukavemet çarelerini araştırmak yerine, mukavemet nedenlerini açıklığa kavuşturmak, haklı nedenleri kötülerinden ayırmak ve vatandaşlarımızı bu konuda uyarmak, belki de daha isabetli olacaktır. Dünya halklarının çoğunun hissettiği, Amerikan hayat biçimi ve maddî refahın çekiciliği, Fransada da ciddiyetle incelenmeyi gerektirecek güçtedir.

Buna karşı dengeyi sağlamak için, özellikle ileri yaştaki seçkin kişilere özgü hümanist iddialar asla yeterli değildir. Bu kişiler, Amerikadan çok, «Amerikanizm» e karşıdırlar. Onlar «Amerikanizm» de, niceliğin niteliğe, seri imalâtın el yapısına, kabalığın inceliğe, yeknesaklığın çeşitliliğe, paranın kültüre v.b. hükmetiği bir değerler sistemi görmektedirler. Böylece, kimi teknik ilerlemeye, kimi kapitalizme kimi de başka etkenlere dayanan çok farklı unsurları biribirine karıştırmaktadırlar. Bu unsurların bazıları Amerikada gelişmişse, Amerika, Avrupadan daha ileri olduğu içindir.

Eski Dünyanın bağımsızlığı, onun bu yönde ilerlemesini pek değiştirecek değildir. Esasen A.B.D. nin bu eleştirmesi, bir çok bakımdan büyük bir bilgisizliğin sonucudur. Kültürlü bir Avrupanın karşısında câhil bir Amerika imajı saçmadır. Barbar Amerikaya, Corneille, Racine ve Molière'in mukavemeti, çocukça bir folklordur.

Milliyetçi nedenler, çok daha ciddidir. Bayraklı ve kokorikolu bir cins şovenizm, âşikâr ki, gülünçtür. «Fransanın büyüklüğü», daha yüksek ve saygıdeğer bir fikir olmakla beraber, yine de eskimiş ve aşılmış bir düşüncedir. Fakat, halkların kaderlerini kendilerinin tâyin etmesi hakkı, bugün için de değerini sürdüren bir ilkedir. Günümüzün dünyasının boyutlarına daha uygun büyük toplulukların teşkili tercih edilebilir. Fakat bu konuda, açıklığa kavuşturulması gereken bir vuzuhsuzluk vardır: Her üyenin hakları ile görevlerinin dengede olduğu eşitliğe dayanan topluluklar kurmak bir şeydir, eşitsizliğe dayanan ve kararlar gerçekte bir tek büyük devlet tarafından alınan imparatorluklar kurmak başka şeydir. Atlantik Câmiası, kaçınılmaz biçimde bu ikinci gruba girmektedir. Liderliğin paylaşılması, gerçeklerle ilgisiz boş bir arzudur.

İTAATKÂR VE BESİLİ...

A.B.D. egemenliğinin sonucu, (belki) sağlanacak refah artışının bedeli, (zorunlu olarak) Avrupalıların özgürlüğünün kısılmasıyla ödenecektir. Bu kader, La Fontaine'in köpeği gibi, kurdun kaderine tercih edilebilir. Aslında daha çok itaatkâr ve besili bir köpeğin kaderiyle, biraz daha az besili, fakat özgür bir köpeğin kaderi arasında tercih bahis konusudur. Fakat bu tercih, bilerek yapılmalıdır. Amerikan hegemonyası sorunu, haysiyet ve zillet diyalektiği plânında da yer almaktadır. Mümkündür ki tüketim toplumu insanları, haysiyet konusunda daha az hassas olsunlar. Bu takdirde, hiç değilse, sorunu onlardan gizlemeye ve uydurma üstünlüklerle sarhoş olan ve hükmetme rüyası gören millî gururu, kendi kaderini çizme iradesi ve en güçlü karşısında boyun eğmeyi reddedişle karıştırmaya kalkışmasınlar. Bazı «aşırı Avrupalı» ların ileri sürdükleri görüşler, inanılmaz bir teslimiyet ve zayıflık örneğidir.

AVRUPANIN SÖMÜRGELEŞMESİ

Bu konuda milliyetçilik özgürlüğe açılmaktadır. Avrupalılara, Amerikan eyaletleri gibi, Başkanlık ve Kongre seçimlerine katılma hakkına sahip bir takım eyaletler kurarak tamamen A.B.D. ile kaynaşma teklifi yapılsa, yine de tereddüt etmek gerekebilecektir. Sosyalistlerin, aşağıda belirtilecek nedenlerle, teklife hayır demeleri tabiîdir. Fakat bazıları teklifi çekici bulacaklardır. Böylece, bağımlılık ve haysiyet kırılması önlenecek, gerçek bir eşitlik olacaktır. Yalnız görünebilir bir gelecekte, böyle bir çözüme gidilmesi ihtimal dışıdır. Esasen ciddiyetle böyle bir teklifte bulunan da yoktur. Hiç bir «De Sevigny» bir serap-kaynaşmayı ileri sürmeye dahi cesaret edememektedir. Batı sâdece, Avrupalıların, A.B.D.'nin biraz sömürge halklarına benzer duruma düşeceği bir sömürgeleşmeye yönelmektedir. Avrupalılar şuphesiz, seçkin sömürge halkı teşkil edecekler ve onlara karşı dikkatli davranılacaktır. Ama yine de sömürge halkı olacaklardır. Kendi kaderlerini kendileri çizemiyen, başkalarının kararlarıyla yönetilen insanlar durumuna düşeceklerdir.

Bu sorun, başka bir plânda da kendini göstermektedir. Ondokuzuncu yüzyıl liberalleri, her iktidarın bozacağı, mutlak iktidarın ise mutlaka bozacağı fikrini geliştirmişlerdi. Bu fikir yalnız iç diktatörlükler için değil, milletlerarası hegemonya için de doğrudur. Başka bir devletin denge teşkil edemediği üst devlet durumu, hiç bir muhalefetle engellenmiyen otokratinkine benzemektedir. Muazzam ekonomik gelişmesi, Sovyet ekonomik krizi, Pekin ve Moskova bölünmesi, Amerikayı üst devlet seviyesine getirmiştir. Yavaş yavaş 1950 yıllarının iki başlı dünyasından tek başlıya doğru geçilmektedir. Şüphesiz A.B.D. Başkanı her istediğini yapamaz. Zira belli sınırlar aşılınca, öteki devletler harekete geçeceklerdir. Tıpkı bir zulüm yönetimi çok ağırlaşınca, boyunduruk altındaki halkların ayaklanması gibi. Ne var ki Başkanın kararlarını, ancak gücünün nerede bittiği hususundaki bilinci sınırlayacaktır. Fakat bu bilinç, Amerikanın büyük gücü arttığı ölçüde azalmaktadır. Hegemonyanın tabiî seyri böyledir. Bunu durdurmaya Mc Namara'nın hesap makinaları yeterli değildir. Bu açıdan, Washington'a denge yapmak, onun önüne karşı devletler çıkartmak büyük bir önem taşımaktadır.

SORUMLULUK SOSYALİSTLERİN

Amerikan baskısına karşı sosyalistlerin mukavemetini gerektirecek nedenleri sona bıraktık. Bu nedenler, en açık ve en güçlü olanlardır. Batıyı en az sosyalize olmuş, en kapitalist ve üstelik kapitalizme körükörüne inanan devletin egemenliğinde birleştirmek, sosyalizmin uzun süre için her türlü ilerlemesinin durdurulması, hattâ derin olarak geriletilmesi demektir. Bununla beraber, bir çok Avrupa sosyalisti, sorunun bilincine varmış değildir, ya da öyle görünmektedir. Eski Dünyada bir sosyal-demokrat hükümet iktidara gelince, liderinin yaptığı ilk iş Washington'a koşmak ve Atlantizme bağlılığının delillerini vermektir.

Şüphesiz, bu, biraz taktik zorunluluklarla izah edilebilir. Hıristiyan Cumhuriyetçilerden (M.R.P.) biri Eğitim Bakanı olunca, lâik sendikaları yatıştırmak için bazı jestler yapması gerekir. Mason bir İtalyan Başbakanı, işe başlar başlamaz Papa'yı ziyaret zorundadır. Fakat Avrupa sosyal-demokratları, sâdece Amerikaya bağlılık taklidi yapmakla kalmamaktadırlar. Bu bağlılığı duymakta, yaşamakta ve davranışları ile ispatlamaktadırlar. Böylece, dengenin Washington'a doğru kaymasına yol açmaktadırlar. Milliyetçi sağcılık ile sosyalist solun bu noktada birleşmesi, hemen her yerde Avrupanın bağımsızlığından yana olanların çoğunluğu elde etmesini sağlayacaktır. Eğer sosyalistler, NATO'yu desteklemekte devam ederlerse, bunun tersi olacaktır. Bu sebeple, Batının Amerikaya bağımlı kılınışının temel sorumluluğunu Avrupa sosyal demokrasisi taşımaktadır.